

SZTÁLINIZMUS

A Szovjet politikája a második világháborúban

Írta

VINDEX

GRAPHIS KIADÓ VÁLLALAT, PRÁGA — ZÜRICH — PÁRITZS, 1944

Felelős kiadó: Czákó Pál.

Tartalom

Előszó	5
I. A Imlnlini háborútól az eszmei háborúig	7
II. Mi a sztálinizmus?.....	17
Látszat, vagy valóság?.....	17
A szovjetpolitika kifejlődése	27
A terjeszkedési programul	43
A sztálinizmus hatásai a Szovjeten belül	50
III. A szovjet-imperializmus módszerei	54
IV. Az „olajfolt politikája“ a gyakorlatban	71
Kufárkodás Lengyelországgal.....	71
Hogyan lett Iosip Brozból „Tito tábornagy“.....	86
Szatírxjáték Benes körút.....	104
Előretörés a Földközi-tenger nyugati felébe.....	107
Vysinszkij — Badoglio védnöke.....	124
V. A harmadik világháború és Európa.....	130

Előszó

Az elmúlt korok történelme hatalmas ítélőszék. Kiterítve fekszik a történetírás bíráló szelne előtt mind az az anyait, amelyen kérésziül minden egyes elmúlt kor mihozzánk beszél. A kétségtelen, alapvelő lények váza körül olt gomolyog a ránk maradt tanulságok, levelek, írások, beszédek egész lömkelege. A történetírásnak már most az a feladata, bogy a valóban megtörtént események tisztázásán felül az emberi cselek vések mélyebb rugóitl, az elgondolások, tervek, megvalósult szándékok összefüggéseit érthetően feltárja. Az elmúlt korokat tárgyaló történetírás sem lelict más, mint szubjektív. Csak az igazság tisztázását művelő ebnek sokaságából adódik az az ílélőszék, amely csupán a maga egészében tarthat számot magasabb tekintélyre.

A jelenkor történészének helyzete más. Annak számára, aki a múltakat vizsgálja, rendesen könnyű feladat a lényegesnek a lényeglelentől való elkülönítése. A jelenkor történetírójának viszont éppen ebben a megítélőképességben áll a legfontosabb feladata. A rendelkezésére álló anyag bőségebb, mint bármely elmúlt kor esetében lehetne. Természetesen egyoldalúan is, különösen ha a cél egy-egy roppant hatalmi alakulat háborús fejlődési vonalának tisztázása. Mindamellet annak a felfogásnak, hogy a titkos levéltárak hozzáférhetetlensége az igazság kikutatását teljességgel lehetlenné teszi, kevesebb létjogosultsága van, mint első pillanatra hinnők. Hiszen a jelenkor történetírójában saját korának áramlata lüktet s éppen ebben van számottevő fölénye az. elmúlt korok történetíróinak ítélőszékével szemben. A

történelemnek mindenfajta értelmezése, akár elmúlt korokról, akár a jelenről van szó, csak akkor lehetséges, ha az akarat íróin ilja; alakító akarat nélkül egyáltalán nem juthatunk magasabb nézőponthoz. Ehhez az akarathoz természetesen az igazság kikutatására irányuló törekvésnek kell járnia; nélküle minden fáradozás hasztalan maradna.

Ezt kíséreltük meg ebben a könyvben. A ma élő ember akarva-nemakarva minden nap tudatára ébred annak, hogy a mérleg serpenyőjébe került az európai népeknek, sőt szinte a világ minden népének jövő sorsa. Azok a mértékek, amelyek a régebbi háborúkra, még az első világháborúra is, illetlek, most már alkahnaziialatlanokká váltak. A szovjetpolitika alakjában már most olyan jelenség lép szemünk elé, amelynek először is céljait kell helyesen megítélnünk, hogy aztán megkísérelhessük a maga egészében való értékelését. A szerző arra a feladatra vállalkozott, hogy ezeket a célokat tisztázza. Törekvése arra irányul, hogy a részletvonnások sokaságát az igazságnak lehetőleg teljesen megfelelő képpé illessze össze. Ez a kép helyenként természetesen töredékes marad. Az azonban, hogy egészében téves legyen, aligha volna lehetséges; hiszen túlon túl világosan beszél a lények halmaza, mely az átélt jelenből élénk tárul.

E munka szerzője általában nem szokott álnéven szerepelni, sőt neve Európaszerte nagyon is ismert. E munka esetében azonban éppen az volt fontos, hogy ne a személy, hanem maga az a cáfolhatatlan bizonyító anyag beszéljen, amelyet a napjainkban átélt lények szolgáltatnak a szovjetpolitika felől. Ezért jelöli magát a szerző azzal a névvel, amelyet a régi Kómában a szabad polgárok ügyészei visellek:

Vindex Pál.

1944 tavaszán.

I.

A HATALMI HÁBORÚTÓL AZ ESZMEI HÁBORÚIG

Öt háborús év folyamán figyelemreméltó módon alakulnak azoknak a nagyhatalmaknak célkitűzései, melyek ezt a háborút elsősorban viselik. Az eredeti kiindulópontok ma már a láthatár távoli ködében vesznek el. Alig is emlékszünk ma már arra, hogy az alkalom, amiért e roppant néptömegck páncél kocsijaik, bombavető repülőgépeik, ágyúik és puskáik tömegével megmozdultak, az a kérdés volt valaha, vajjon lehet e német vasutat és német utat vezetni a lengyel összekötő-sávon át. Nyilvánvaló, hogy ez csak az alkalom volt, nem pedig az ok. De a kérdések nemcsak a felszínen tolódtak el, hanem talán még nagyobb volt az eltolódás a mélyebb alaprétegben, ahonnan a nagyhatalmak politikai irányelvei sarjadnak.

Vegyük csak szemügyre mindenekelőtt Németország háború alatti fejlődését. Itt mutatkozik meg a legvilágosabban, hogyan alakultak egészen új célkitűzések is az új problémákból, melyeket a háború vetett fel. Németország kétségtelenül azzal a szorososan körülhatárolt szándékkal lépett be a háborúba, hogy végre ismét kikerekasztése nemzeti és történeti egységének azt az előterét, melyet részint messze a nudlim visszanyúló történeti folyamatok, részint a versnillei békeparancs lépett darabokra. Az 1938 márciusában végbement osztrák csatlakozás, később pedig a müncheni szudéta-válság, történeti szemmel nézve nem volt egyéb, mint a végzetes 1866-os esztendő végleges felszámolása: azé az esztendőé,

melynek gyümölcse a Bismarck alatti kis-német megoldás volt. A cseh-morva védnökség megalapítása a következő évben már mélyebb visszanyulást jelentett a birodalom régebbi történetébe, mely felbonthatatlan egységbe fonódik a cseh országok belső területével. Ilyenformán annak a kikezítéséhez, amit akkor a sokat vitatott, noha tulajdonképpen egészen világos „néniéi“ élettér szóval jelöltek, már nem hiányzott egyéb, nunt Danzig és az egykori nsogal porosz terület, amely 1919 óta lengyel összekötő-sáv /korridor/ néven vált ismeretessé. A legszörnyűbb világégésnek már most e körül a végül még megoldatlanul maradt kérdés körül kellett kitörnie: így akarta a sors.

Ha most öt év iszonyú harcai után, melyek egymástól sok ezer kilométerre fekvő harctereken, melyen Afrika belsejéig, a Volgáig, a Jeges-tengerig és az Atlanti-óceán partjáig terjedtek, a második világháborúnak erre a kiváltó alkalmára tekintünk vissza, nyomban rájövünk, hogy időközben Németországban döntően megváltozott az az alap, melyből kiindulva a háború folyik. Ez az alap lényegesen kiszélesedett. Míg akkoriban a német vezetés lényegében az előtt a feladat előtt állt, hogy a történetileg megalapozón német életterei biztosítsa és így végére a németiség összes törzsei és a velük szoros egységben lakó szomszédok számára lezárja azt a fejlődést, melyet Franciaország lényegében már lticliclicu, Anglia pedig Erzsébet alatt ért el. Németországra most már a történelem előtt egészen más feladat hárult: ál kellett \ennie Európában a védő, politikailag és katonailag vezető hatalom szerepét. Így tehát Németországnak a háború kezdetekor még lényegében nemzeti-állami célokra korlátozódó kiindulása le kellett, hogy vetközze e nemzeti luilárnllságot, hogy egyetemesen európai állásfoglalássá szélesedjék. Ez pedig az ellenséges erők fejlődésének nyomása alatt, kényszerűen ment végbe. Végső soron a szovjethatalommal való háború következménye volt ez, amelynek révén a második világháború tiszta hatalmi háború helyett hamarosan eszmei háború jellegét vette fel.

A hatalmi és eszmei háborúk között alapvető a különbség. Hatalmi háborúkat döntő fontosságú területek vagy városok birtokáért, vagy pedig egyszerűen azért is szoktak viselni, mert a főhalalomért vívott örökös harc, mely vörös fonálként húzódik végig Európa történetén, újból eldöntésre vár. Ilyenfajta hatalmi háborúk voltak például XIV. Lajos egyesítő háborúi, vagy még az 1870/71-05 német-francia háború is. Eszmei háborúk ezzel szemben már hosszú évszázadok óta alig fordulnak elő az európai történelemben. Ott, ami jelentkezik, általában nem csupán hatalmi kérdésről, hanem a lét vagy a nemlét kérdéséről van szó. Eszmei háborúról csak akkor lehet beszélni, ha a küzdő felek egyike el van szánva arra, hogy győzelem esetén teljesen megsemmisíti a legyőzött fél élet rendjét s ezt saját törvényei szerint alapjában átalakítja, átépíti.

Ilyen értelemben vett eszmei háborúi vívtak például az egyes délszláv törzsek s a görögök is a középkor végén a törökök ellen. Az izlám roppant hatalma eltiporta őket, s így elpusztult egész társadalmi rendjük is. A délszláv népek ekkor az izlám élettől vén vénék megfelelően az. úgynevezett rája-népek szürke egyforma tömegévé gyúródtak össze, ami a szerbeknek, románoknak, bolgároknak és görögöknek nemcsak állami, hanem sokkal mélyebben sajátos népi. sőt szellemi fejlődését is évszázadokra megakasztotta. Ezek a népek a török hódoltság alatt évszázadokon át tespedtek. Ez idő alatt valójában nem is volt saját történelmük. Eredeti nemzeti hagyományait csak félreeső zugokban, így például Bulgáriában a híres Rila kolostorban tartották fenn. Ezekben a történetnélküli évszázadokban csak a dalok, mondák és a nyelv maradtak meg, mint e népek tulajdonai, egészen a 19. században bekövetkezett újjáébredésükig.

A második világháborúnak ez az átalakulása hatalmi háborúból eszmei háborúvá magával hozta a német népre háramló feladatok megváltozását is. Ez a változás természetesen a németeknek is csak idővel jutott világos tudomására. Míg a háború 1939-ben bekövetkezett megindulásakor még

Európában folyó harc volt, azóta rég Európáért folytatott küzdelemmé váll. Ez a küzdelem fogja eldönteni, hogy vajjon az európai népek mini szabad család sokszínű különállásukban továbbra is fenn fognak-e állni, vagy pedig, akár a Halkan népei a 15. század végéig kezdve, arra lesznek-e kárhoztolva, hogy a Csendes-óceántól az Atlanti-óceánig nyúló végeláthatatlan szovjet-hatalom rája-népei legyenek. Oly kérdés ez, mely dühben ily élességgel még nem merült fel, de amely ma már jó ideje arra kényszeríti a mostani háborúit, hogy mindinkább Európa tömörödési háborújává fejlődjék.

Ezért roppant kétértelmű a jelen háborúban Angliának kijutó szerep is. Az angolok az 1939 nyarán Varsóban a lengyel kormányt teli ígéreteikkel rendszeresen megakadályozták az eredetileg szoros földrajzi körülhalároltságú német-lengyel elleni békés megoldását. Ezt nem azért lelték, mintha a lengyelek irányában különösebb rokonszenvvel táplállak volna. Hiszen fél évvel a lengyel balároknak Anglia részéről történi garatálása előtt, mikor Lengyelország 1938 őszén, a müncheni értekezlet után hirtelen követeléseket támasztott Csehszlovákiával szemben, a brit parlamentben és sajtóban igen heves támadások érték a lengyel kormányt. Ennek ellenére Anglia később megakadályozta a német-lengyel kiegyezést, meri ez a brit egyensúly-politika elvének ellentmondóit volna. A brit konzervatív párt irányadó köreiben már nyomban a müncheni értekezlet után incgs/ülelell az az elhatározás, hogy az angolok szemében már lév hatalmassá vált Németországgal a legközelebbi kínálkozó alkalomkor a legélesebben, esetleg a végső következesek levonásával is, szembe kell helyezkedni. Ezt a legvilágosabban a „Nineteenth Century“ című folyóirat főszerkesztője fejezi ki, aki 1913 szeptemberében a következőket írta: „Anglia azért lépett háborúira, hogy a hatalmak egyensúlyát fenntartsa, — ezért és semmi más okból. Az az általános elterjedi nézet, hogy Németország kezdte a háborút világhatalmának felállítása végeit, téves. Németország világhatalommá akart lenni, de világhalulom és világhatalom két

különböző dolog. A második világháborúi követő békének olyannak kell lennie, hogy a hatalmak egyensúlya ismét helyreálljon és nemzedékek során át legyen fenntartható. Ez Nagybritanniának és a brit birodalomnak legfontosabb háborús és békecélja. Minden egyéb háborús cél másodrangú vagy jelentéktelen.“ Azután azt fejtegeti a szerző, hogy ebből a szempontból teljesen mellékes, vajjon valamely hatalom nemzeti szocialista, fasiszta, kommunista vagy szabadelvű-c. Más szóval ez annyit jelent, hogy a háború világosan hatalmi háborúnak minősül és a szerző kifejti, hogy Anglia sohasem viselte, nem is viselhette úgy, mint eszmei háborút. Ennek az elhatározásnak végső következménye volt Dunkirchen: az angolok előretövése a szárazföldről s a szemközti part német megszállása, miután a német haderő legázolta Franciaországot. mely meghasonlott szívvel sodortatta be magát Anglia által ebbe az úgynevezett európai egyensúlyért vívott háborúba.

A második világháborúnak ebben az első szakaszában, amikor ilyenformán úgy látszott, mintha tiszta hatalmi háborúról volna szó, Angliára döntő befolyást kezdtek gyakorolni az Egyesült Államok. Itt Rooseveltnél elnök személyében oly erő lépett a színre, mely az európai háború fejlődéséi lényegesen más szempontok szerint kezdte befolyásolni. Mára müncheni konferenciától 1939 szeptemberéig, a háború kitöréséig eltelt időben. Rooseveltnél számos ízben avatkozott be az angol belpolitikába és ily módon mindent elkövetett, hogy az angol háborús pártot erősítse és diszkreditálja azokat az angliai köröket, melyek látszólag megértenék, hogy ha újból háború törne ki ez kiszámíthatatlan elemi erőket zúdítana rá a még az. első világháború óta alapjáig feldúlt világra. Amerikában most újból elöszedtek azokat az ideológiákat, melyek már egyszer Wilson idejében fontos, bár csak átmeneti szerepet játszottak a világpolitikában. Ezek most is az első világháború idejéből származó híres amerikai jelszóban csúcsosodtak ki, hogy az Egyesült' Államoknak kell a világban a „demokráciái“ megmenteniük. Amerika előtt egyszers-

mind saját hatalmas imperialisztikus fejlődésének váratlan lehetőségei tárultak. Egész földrészek, például Afrika, mutatkoztak többé kevésbé érett gyümölcsnek, mely macákiul fog ölébe hullani. Ily körülmények között hoztak nyilvános ságra 1911 nyarán. — rövidesen a német-szovjet háború kitörése után, Rooseveltt és Churchill első találkozásának alkalmával az atlanti Chartát, s önnek kellett ezután az egyesült angol-amerikai hatalmak ideológiai alapokmányait szolgálnia.

Az atlanti Charta szövegének az a világ összes nemzetéhez intézett ígéret szolgált alapul, hogy belőle és kifelé egyaránt szabad önrendelkezési joguk lesz. Nem is jelentett az atlanti (1919-es) kihirdetése egyebet, mint arra irányuló kísérlet, hogy az Anglia által az egyensúly elvé érdekében Németország ellen viselt háború áll alá nos emberi elvekért vívott háborúvá, eszmei háborúvá alakuljon át.

Ez a kísérlet azonban csődöt mondott; csődöt kellett mondania. Már alig pár héttel az atlanti Charta nyilvánosságra hozatnia után Churchill kijelentette a brit parlamentben, hogy ezek az elvek nem alkalmazhatók Indiára. Angol magyarázat szerint a hinduk jövőre függetlenségükre nézve semmiféle jogot sem vezethetnek le az atlanti Chartából, egyes szigorúan dogmatikus amerikai körökben az atlanti Chartának a brit imperializmus részéről történt első áttörése roppant megdöbbenést keltett, hiszen ezzel máris be volt bizonyítva, hogy a „Prince of Wales“ csatahajó fedélzetén kihirdetett ideológiai alapelvek nem voltak egyebek, mint imperialista halalmi törekvések származékos leplezései. Az atlanti Charta elveinek angol részről történt első megnyirbálását hamarosan amerikai részről hasonló követették. Mikor 1942 novemberében majdnem kardcsapás nélkül sikerült Északafrika megszállása, most már Amerika vonakodott az algériai és marokkói francia árulóknak kifizetni az előre kikötött díjat. Rooseveltt most már semmi kétséget sem hagyott az iránt, hogy ez az ágában sem volt a szakadár Franciaországot egyenrangú szövetséges hatalomnak elismerni. Ehe-

lyett az esetleges európai végleges rendezéskor a francia befolyás megszüntetését, vagyis Franciaországnak harmadrangú hatalommá való leszorítását kívánta. Az amerikai sajtó kertelés nélkül ki is mondta ezt. A „Time“ 1943 július 19.-i száma Roosevelt francia politikájáról szóló hosszabb összefoglaló cikkében a következőket olvassuk: „Roosevelt azt szeretné, ha Franciaország nem venne részt az európai békefeltételek kidolgozásában; más szóval, nem akarja sem de Gaullet, sem Giraudt. Valójában, mint maga mondotta, nem akarja Franciaországot.“ /„In effect, as he himself said: no France.“/ Enöggött pedig nem állt egyéb, mint Amerikának az a törekvése, hogy legalább is alapos gazdasági térfoglalás révén örök időkre biztosítsa a maga túlsúlyát a legértékesebb északafrikai francia gyarmatokon.

Az atlanti Charta elveinek ettől az első áttörésétől már nem vezetett hosszú út annak teljes sutbadobásáig. Anglia és Amerika egyszer csak váratlanul a Szovjetunió szövetséges társának szerepében találták magukat. Úgy látszott, hogy ezzel mindenekelőtt Angliának évtizedek óta táplált vágya vált valóra: hiszen a német-orosz háború kezdettől fogva kedvenc eszméje volt a brit konzervatívoknak, amint ezt Lord Lothian, a későbbi washingtoni nagykövet, még 1938-ban egy a londoni külpolitikai intézetben mondott beszédében teljes nyíltsággal ki is fejtette. Így aztán Londonban kezdetben azt hitték, hogy a sors a szovjet hadsereg alakjában megint Anglia kezére játszotta azt a szárazföldi kardot, mellyel az angolok kezdettől fogva a mindenkori legerősebb európai hálálom ellen szokták háborúikat vívni az európai kontinensen.

Ám ez a kép idővel megváltozott. A német seregek, melyek a Volgáig és a Kaukázus északi lejtőjének távoli pontjáiig törtek volt előre, huzamosabb ideig nem voltak képesek a túl messze keletre nyúló ívet tartani. melynek roppant kiterjedése megakadályozta az első világháború harcaira emlékeztető összefüggő front kialakulását úgy a defenzív, mint az, offenzív hadviselésben. Németország most az

1941/42 során elfoglalt óriási területeket használta fel fegyver gyanánt. Az oroszoknak az a szándéka, hogy a német hadse regeket Napoleon sorsára jutassák, minduntalan megghiúsult. A német-szovjet háborúnak ezt a második szakaszát példátlan méretű elszakadó mozdulat jellemezte. Ennek kényszerű politikai következése pedig az volt, hogy a Szovjetunió súlya egyre növekedett szövetséges társaihoz képest, akik a hábo rúri csak egészen csekély erővel folytatták. Már 1943 nyarán elérkezett az idő, mikor egyre nagyobb politikai jelentőségre telt szert a Szovjetunió és az Angliával és Amerikával szövet séges kelctenrópai államok viszonyának eladdig tisztán elmé leti kérdése. A londoni lengyel emigráns kormány kérdése hamarosan teljes élességében előtérbe nyomult. Angliának egyszerre rá kellett ébrednie arra, mily hamisnak bizonyult az a túlon túl egyszerű számítás, hogy a Szovjet segítségével majd sikerül az európai egyensúlyt helyreállítani, a német befolyás megtörik Európában, a Szovjet maga pedig legyen gűlve log kikerülni a háborúból. Az atlanti Charta elvei a lengyel kérdésben, azután periig az egykori Jugoszlávia területén állták ki az első gyakorlati próbál, s ekkor kiderült, hogy porrá és hamuvá oszoltak, mihelyt a hatalmi kérdések a maguk pusztá nyersségében a mérleg serpenyőjébe ke rültek.

De ez még nem minden. Angliának arra is rá kelteit jönnie, hogy némel vereség esetén más, még sokkal erősebb hatalom fogja magához ragadni az Európa feletti uralmat. Csak most kezdtek lassanként igazi mivoltukban megmutat kozni azok a kérdések, melyeket a Szovjetunió mint szövet ségeslárs veteti fel. Sztálin, Rooseveltt és Churchill teheráni értekezletén, 1943 decemberében, vált először nyilvánvalóvá, hogy a szövetségesek között immár a Szovjetunió volt politi kailag és katonailag is messze a legerősebb hatalom. Míg az amerikai sajtó eleinte, mikor a teheráni értekezletről szóló legelső hírek napvilágul láttak, még ujjongva híresztelte, hogy Sztálin alá fogja írni az atlanti Chartát, hamarosan kiderült, hogy ebből egy szó sem igaz, hanem éppen ellenke-

zöleg, Anglia és Amerika kényszerült teljesen elejteni mindazokat az elveket, melyekért állítólag a háborúi viselték. Londonban és Washingtonban érezték is, hogy időközben a Szovjet félelmes előny mintása oly veszedelmet támasztott az egész európai kontinens számára, melynek folytán a háború Európa népeire nézve egyre inkább az „eszmei háború“ fent hirt jellegét kezdte magára öltetni. Az amerikai és angol diplomácia meg is kísérelte suttyomban legalább is egyes európai semleges államok szentében az! a látszatul kelteni, mintha több megértéssel lennének a háború jellegének c minden cnpni népre nézve végbemenő megváltozásával szemben, mint ezt kifelé tanúsíthatták. Valójában azonban az derült ki, hogy az angolszász hatalmak minden Európát érintő életbevágóan fontos kérdésben egyre jobban háttérbe szorultak az. éppoly rendszeresen, mint nyersen előretörő Szovjettel és ennek igényeivel szemben.

Attól a pillanattól fogva, hogy az Európáért folyó háború eszmei háború jellegét öltötte magára, Angliának és Amerikának csak két lehetőség közt volt választása: vagy az összes európai népek létét fenyegető veszélyt felismerve, idejében frontot kellett változtatniuk, vagy pedig korlátozott katonai erejükkel és diplomáciájukkal is az immár nyíltan Európára törő Szovjetunió szekerét kellett tolniuk. Másodrangú kérdés az, vajjon London és Washington világosan felismerlek-e ezt a kérdést már akkor is. mikor Churchill és Itoosevell 1943 nyarán Quebecben várlak az olasz fegyverletételre, vagy pedig üres öncsalással kereslek kibúvót a tulajdonképpeni döntés alól. Csak a lények számítanak. Ezek pedig világosan azt bizonyítják, hogy a nyugati hatalmak, almi csak Európában vágj. Európa határterületein, például Kszakafrikában. katonai vagy politikai szerephez jutottak, semmiféle saját elgondolásukat nem Indiák már végrehajtani, hanem mindenütt csak a különféle módszerekkel érvényesült szovjetpolitika és szovjet terjeszkedés szálláscsinálóinak mutatkoztak. Eszmei háborúban, amilyen a mostani, nem lehel félig kiáltani az egyik résztvevő mellett, amint ezt az angolok

és amerikaiak a Szovjettel szemben egyideig próbálták. Aki ezt teszi, észrevétlenül lecsúszik a zúrzavarba, mely a feje Idejére állított minden eddigi törvényszerűséget.

Ebből adódik már most a kérdés, milyen is az a szovjet-politika, amely minden rendelkezésére álló eszköz latba vetésével most sorakozott fel az Európa meghódításáért vívott döntő küzdelemre. A jelen munka rövid vázlat formájában a Szovjet terjeszkedési politikájának kifejlődését igyekszik feltárni. Ennek minden szabad európai népet mélyen érintő rendszeres alapjai csak akkor válnak egészen világossá, ha nem riadunk vissza attól, hogy a legkisebb részletekig kövessük a Szovjet szerepét Európa egyes területein. Az olvasó ennek során maga fog rájönni arra, hogy az a rengeteg egyes akció, mely áttekinthetetlen és zavaros összevisszaságban majd Európa északi részén, majd Afrikában, a Közel-keleten, az Atlanti-óceánnál, a Halkánon vagy Kelet-európába nem kerül fel, végül is oly láncszemek sorává rendeződik, mely közvetve vagy közvetlenül mindig a Kremlbe vezet. A részletek sokaságát, melyekkel foglalkoznunk kell, ez a magasabb szempont magyarázza. Az elmúlt években felgyülemlett mindenre kiterjedő tapasztalati anyagnak csak ilyen rendezése vezethet helyes következtetésekre úgy Európa élethialálharcát és Németország szerepét, mint az angolok és amerikaiak magatartását illetőleg. A katonai és politikai harcásaiban és hadászatban is csak olyan hatalom használhatja ki a meglepetés előnyét, melynek céljai és módszerei áttekinthetetlenül rejtélyesek. Amint azonban sikerül a belső lényegei és a rendszer alapvonalait teljesen átvilágítani, megtaláljuk az ellenállás és orvoslás módszereit és akaratát, ahogyan ezt a német seregek hétről-hétre bizonyították a roppant keleti térségeken vívott iszonyú küzdelemben: ebben a küzdelemben, mely nemcsak a vezetést és a katonákat állítja folyton az élet vagy halál mindennapi kérdése elé, hanem felveti az európai népek és kultúrájuk létének vagy pusztulásának sokkal mélyebbre nyúló kérdését is.

II.

MI A SZTÁLINIZMUS?

Látszat, vagy valóság?

Portugáliában, Svájcban és Svédországban az utóbbi évek folyamán hirtelen elárasztották a könyvkereskedéseket Tolsztoj Leó két nagy művének, a „Háború és béke“-nek, valamint a „Karenina Anná“-nak új kiadásai. Később ugyanezen országok sajtója kimutatta, hogy az orosz nép e két legjelentősebb világirodalmi alkotásának új kiadását közvetve szovjetbarát ügynökségek hozták piacra. Másfelől viszont Willkie kissé megilletődve közli „One World“ /Egyetlen világ/ című művében, mily jeges visszautasításban volt része, mikor szovjetünk körében azt javasolta, hogy New Yorkban hamarosan meg kellene rendezni Sosztakovics orosz zeneszerző szimfóniáinak előadását. A szovjet-írók azt akarták ezzel tudomására hozni, hogy többre becsülik a tényleges katonai segítséget, mint a Szovjetunió és az USA közötti piától kulturális csereforgalmat. Ebből arra lehet következtetni, hogy Tolsztoj műveit a semleges európai államokban nyilván nem irodalmi célból terjesztették. Így hát a Szovjetnek amaz elhatározása mögött, hogy nagyobb deviza-összeget fektessen olyan éppenséggel nem kommunista író műveinek terjesztésébe, aki még hozzá a szovjet felfogással merőben ellenkező radikális kereszténység alapjait állt, mélyebb politikai okokat kell keresnünk.

A bolscvizmus mint világtörténeti jelenség a Föld minden népére, kivált a művelt rétegekre, mély benyomást tett, hol

negatív, hol meg pozitív értelemben. A bolsevizmus lényegéről az orosz forradalom óta eltelt majdnem három évtized során egész könyvtárakat írtak össze. Ezeket az jellemzi, hogy a teljes elzárkózás következtében, melybe a Szovjetunió (a polgárháború befejezésétől az európai-szovjet háború kezdetéig burkolódzott, alig támadhatott akárhol is az igazságnak megfelelő kép erről az egyesekre visszataszító, mások számára megvonzó világjelenségről. Annál inkább törekszik a Szovjet államvezelése a háború kitörése óta arra, hogy a külvilág előtt a Szovjetunió belső mozgáloerőit oly színben (öntesse fel, mely legalább is megértést kell a Szovjet hadviselésével szemben, vagy éppen közvetlen részvételre is indít. Erre pedig valóban nem lehel semmi sem alkalmasabb, mint Tolsztoj Leó nagy regényeinek terjesztése.

A „Háború és béke“ is, meg a „Karenina Anna“ is három alapvető elemet mutat fel, melyeknek előtérbe állítására a szovjetpropagandának éppen most minden oka megvan. Tolsztoj mindkét regényében a régi, cári orosz nemesi vezető réteg életét és szellemi világát rajzolta meg mesteri módon a legapróbb részletekig. Minden olvasó, aki elfogulatlanul szemléli és hallatja magára annak a szélesen omló szőnyegnek egyben erős és finom szíliékkel egybefonódó rajzait és mintáit, melyet Tolsztoj e regényeiben szőtt, okvetlenül arra a következtetésre jut, hogy itt csakugyan annak inkább tudattalan, mint tudatos ábrázolását kapja, miért kellett ennek a cári birodalomnak kifinomult fényűzésben önmagát elléklő nemességével együtt minden körülmények között elpusztulnia. Ezzel pedig már el is érték a Szovjetunió mai hatalmasai által megkívánt első számú hatást, a menthetetlen bomlásnak indult egykori nemesi vezető réteg helyébe lépő bolsevizmus uralomra jutása elkerülhetetlen és így tárgyi szempontból kívánatos színben tűnik fel.

A második alapelem, mely főként a „Háború és héké“-ből világlik ki, annak az elpusztíthatatlan, vitális orosz vitézségnek ábrázolása, mely az 1812-es hadjáratban diadalmaskodott Napoleon szedett-vedett seregein. A német és nyugat-

európai Napoleon-felfogással szemben, mely a bitorló bukása után ennek hatalmas, lángeszű vonásait nem tagadta te, Tolsztoj a korzikait felfuvalkodott, ész és jellem dolgában alacsony színvonalú szerencsevadászként mutatja be, akinek alakjától annál ragyogóbban iit el az orosz katonák önfeláldozása. Egyben pedig az 1812/13-as hadjárat végének ábrázolása még azt is megmutatja, hogyan húzódtak vissza ugyanezek az orosz seregek, miután a megvert Napóleont egészen Franciaország belsejéig üldözték, nyomban a maguk titokzatos, keleti szepteppe birodalmába. Mindkét hatás olyan, hogy propagandisztikus elterjesztésüket a Kreml mai urai igen sokra becsülhetik.

Végül pedig a harmadik elem: Tolsztoj a „Háború és béké“-ben is, meg a „Karenina Anná“-ban is felvonultatja egy minden hibája és erénye közepette rendkívül rokonszenvesen megrajzolt földbirtokos alakját. Ezek az alakok nem egyebek, mint Tolsztoj grófnak, a földbirtokosnak önarcképei, s bennük a szerző saját törekvéseiről akart számot adni, hogy megjavítsa a cári Oroszország földművelő területein uralkodó emberhez nem méltó állapotukat. A „Karenina Anná“-ban Tolsztoj a jobbágyságból alighogy kiszabadult, teljesen tudatlan, vademberi színvonalon vegetáló parasztot mutatja be, aki előtt nem áll semmiféle iskola, a felfeljutásnak semmilyen lehetősége. Ennek ellentéte pedig, a nyugat-európai civilizáció minden kifinomultságát magába szívó, fényűző vezető réteg a maga klubokban lebzselő, kártyázó, dórídózó, vadászó uraival, nyafka, szalon-szellemeskcdésekben kimerülő kitenyészett hölgyeivel végül is a mai elfogulatlan olvasó) szemében azt az erőszakos gyógymódot kell hogy igazolja, melyet a bolsevista forradalom alkalmazott az orosz népre. így alakul ki végül is az az együttes benyomás, hogy a bolsevizmus elleni harc az orosz földön voltaképpen az. emberi haladás elleni harc is egyben, hiszen a bolsevista rendszer, bármily szigorú diktatúrát fejt is ki, okvetlenül ezt a haladást képviseli a cári birodalom utolsó korszakának azon állapotaival szemben, melyeket Tolsztoj oly elgondol-

kodtáló és megragadó színekkel ecsetelt. Ilyennek képelték Moszkvában a Tolsztoj regényeinek új kiadása által kellett hatást: valami roppant, világot behálózó agitáció egyik részletének. mely legkülönbözőbb megnyilvánulásaiban is mindenkor azt az egyetlen célt szolgálta, hogy a bolsevista forradalom korábbi, nyíltan világforradalmi jelszavakat hirdető szakaszát elfelejtse és azzal a másik képpel fedje el. mely a bolsevizmust a maga tisztán orosz, gyökereire vezeti vissza és ilyenformán, mint világtörténeti jelenséget, a Vladivosztoktól a Keleti-tengerig terjedő roppant területre korlátozza.

A Szovjetunió mintegy három év óta oly háborút visel, mely emberi és anyagi tartalékait a végsőkig igénybe veszi, Anglia és mindenekelőtt az. Egyesült Államok hadianyag- és élelmiszerszállításaik révén lehetővé tették a Szovjetnek a háború folytatását olyan időben, mikor ennek saját termelőképessége már egészen a kimerülés halárához érkezett. Noha Szibériában milliós számra haltak éhen emberek, főként aggastyánok, akiket a háborús termelés már nem használhatott fel, ezek az élelmiszerszállítások képessé tették a Szovjetet arra, hogy hadseregeinek megszerezze azt a minimumot, mely a harc folytatása céljából nélkülözhetetlen volt. Ilyen helyzetben Sztálinnak már a háború kitörésétől fogva nem maradt más tennivalója, minthogy minden rendelkezésére álló úton-módon elhitesse angolszász szövetségeseivel, meg a semleges világgal is, hogy a Szovjet csakugyan nem világforradalmi hanem tisztán nemzeti háborút visel.

Másrészt Londonban és Washingtonban nem kevésbé tudták, mint Berlinben, hogy a Szovjetunió már 1919-től fogva szüntelenül kélkulacsos külpolitikát folytatott. Olt volt egyfelől a hivatalos diplomácia, mely már a Lilvinov-féle korszak előtt, Csicsorin idejében azt igyekezett bebizonyítani, hogy a Szovjetuniót az úgynevezett kapitalista államok nagyon is elfogadják komoly szerződő félnek és hogy a Szovjet külpolitikája, akárcsak a kapitalista országoké, a „pacta sunt servanda“ elvén alapszik.

Ám párhuzamosan ezzel, mint második politika, ott haladt, ugyancsak a Kreml igazgatása alatt, a nemzetközi világfurradnlm politikája, mely a Harmadik Internacionále /a Komintern/ s vele az, egész, világra kiterjedő kommunista pártok megszervezésében nyilvánult meg. 1911 június 22.-c óla Sztálin számára életbevágó fontosságúvá vált, hogy szövetségeseinek, akiknek segítsége nélkül a harcot egyáltalán nem is folytathatta volna, bebizonyítsa, hogy a szovjet-külpolitika kéklulacsos korszakának vége, s hogy ilyenformán a Szovjetunió ezentúl a nemzetközi életben nem törekszik más szerepre, mint hogy egységesen vezetett, föderatív felépítésű, nagy szövetséges állam lehessen. Ennek az államnak persze éppúgy, mint minden más hatalmi alakulatnak a földkerekségen, megvannak a maga különleges érdekei, különösen a haláiraival szomszédos területeken, de ezek oly érdekek, melyek legnagyobbbrészt azonosak a cári birodalom régóta ismeri szándékaival: a világtengerek felé tartó terjeszkedéssel.

Ez a meggondolás vezette a moszkvai rádiót, amikor 1943 május 22.-én közölte, hogy az. 1919-ben Moszkvában III. Internacionále vagy Komintern néven megalakult forradalmi világszervezet május 15.-én elhatározta feloszlását. E nyilatkozat szövege a következőképpen hangzott:

„Meg kell állapítani, hogy a kommunista Internacionálét, melyet 1919-ben az. I. kongresszus szervezett meg, noha az akkori követelményeknek mindenben megfelelt, az. azóta bekövetkezett események meghaladták. Azok a feladatok, melyek a nemzetközi munkásmozgalomra hárulnak, ma meghaladják a Komintern jelenlegi szervezetének lehetőségeit, s így ez a munkásmozgalom erősebb megszilárdulásának útjában áll. A világháború tovább fokozta az egyes országokban működő kommunista pártok helyzete közt fennálló különbségeket. Ma a Németországban és a tengelyállamokban élő népek, különösen a munkásosztály főfeladala a hitleri uralom megdöntéséért vivőit harc . . .

Ritkán vont nyilatkozat ellentétesebb állásfoglalásokat maga után mint a moszkvai rádiónak ez a közlése. Angliában és Amerikában sietve rendeztek tüntető örönmyilvánításokat. A „Times“ azt hangoztatta, hogy Sztalin ezzel végleg bebizonyította, mily fontos neki a nyugati szövetségesekkel való tarlós bizalom megteremtése. Ezzel szemben Németországban, Franciaországban, Olaszországban és a legtöbb európai államban a Komintern feloszlátását átlátszó megtévesztésnek, porhintésnek, ügyetlen csalási kísérletnek nevezték. Annak a kérdésnek taglalására, hogy a Komintern feloszlátásának valójában mi volt a jelentősége, csak akkor térünk majd rá, ha előbb szemügyre vettük a Szovjetnek mindama rendszabályait, melyek szoros összefüggésben vannak vele

Néhány hónappal a szovjet politikának a Komintern kérdésében beállott fordulata után Sztalin parancsára hirtelen fölbukkant azoknak a katakombáknak sötétségéből, ahol az ortodox egyház végső szovjet unióbeli maradványai lengették szomorú életüket, néhány pópa a régi orosz egyház, ünnepi díszében. Moszkvában évtizedek óta először lehetett megint templomi harangszót hallani és Szergiusz melropolitát beiktatták a pátriárka, a legfőbb orosz egyház fejedelem tisztségébe. Ez a bír annál különösebben hangzott, mert hiszen a német katonák az orosz és ukrán városokban mindenütt saját szemükkel látták azoknak a templomoknak végtelen sorát, melyeket vagy raktárakká és autógarázsokká alakítottak át, vagy éppen a hivatalos istentelen mozgalom gyűléstermeivé lettek, melyeknek falán a régi szentképek helyett a papokat, a szent színódust és a pápát gúnyoló életnagyságnál nagyobb torzképek függtek. Mindamellet a Sztálinnak az egyházi kérdésben végrehajtóit pálfordulásáról szóló hírek nem látszottak egészen légbőlkapottnak.

Ezek mellett az erősen szembeötlő tünetek mellett voltak más külsőségebb jelek is, s ezek szintén azt a benyomást voltak hivatva erősíteni, melyek a Komintern feloszlátása és Szergiusz metropolita felbukkanása kellett. Új rendjelet

alapítottak, s ennek a Kutuzov-rend nevel adták. Ezt első sorban annak és amerikai tábornokoknak és tengernagyoknak is adományozták. Ezzel ugyanúgy Oroszország egykori Napoleon elleni harcának emlékét akarták idézni, mint Tolsztoj „Háború es héké“-jének terjesztésével. Újabb pár-hónap múltán az Internacionále mellé új, kimondottan hazafias jellegű szovjethimnusz került. Sztálin maga felvette a tábornagyi címet és a teheráni értekezleten először jelent meg ragyogó új tábornagy egyenruhában, melynek széles vállrojljai az egykori cári hadsereg rangjelzéseire emlékeztettek. Maga a szovjet hadsereg is új rangjelzéseket kapott, melyek a régi hagyományhoz tértek vissza. Egyes ezredek kitüntetés-ként a cári korszak híres ezredéinek nevét kapták, s arany-sújtásos egyenruhába öltöztek most már a diplomaták is, akik eddig ünnepélyes alkalmakkor csak frakkban jelentek meg, ami Lenin ismert öltözködési módjához mérten már maga is hallatlan újítás volt. Az angol és amerikai, de a svéd és svájci képeslapok számára is egyre újabb „átalakulási” fényképek kimeríthetetlen tárháza nyílt meg, melyeknek mindegyik látszólag azt bizonyította, hogy a Szovjet-birodalomban csakugyan hallatlan mértékű átalakulás ment végbe.

Sőt, mindeme limobkol összefoglalva körülbelül egy évtizednyivel kellett visszafelé haladni ahhoz, hogy ennek a fordulatnak gyökereit helyesen lehessen felfogni. Vagy Sztálin nem bocsájtotta ki már 1936-ben azt az új szovjetalkotmányt, mely ha nem is jelenteit a „demokráciához” való hasonulást, de legalább is látszólag ebben az irányban meg-lelt lépésnek mutatkozott? Ebben az alkotmányban a minden oroszok Legfelsőbb Szovjetjének általános választás útján való megalakításáról volt szó. S a kapitalista világnak a Szovjetunióval rokonszenvező körei már akkor is diadalmasan hirdették, hogy megkezdődött a szovjetdiktatúra „demokralizálálásának” folyamata. S nem lelték ezt vájjon annál nrömeslebb, meri éppen azelőtt zajlott lc a híres Tuhacsevszki per, melynek árnyékában sokszáz főbb és leg-

főbb szovjet tisztet tettek el láb alól tarkólövessel? Igaz, hogy a Szovjetunió egyik legélesebb szemű megfigyelője a svéd Wilder Essen, már akkoriban írta „Az orosz egyenlet“ című könyvében. hogy csupán „paradisztikus demokratizálódásról“ volt szó. melynek pusztán külpolitikai jelentősége volt. Ugyanúgy, ahogyan annakidején a cári uralom igyekezett az európai közvélemény szemében szalonképesebbnek nialkalmazni, s azért alakította meg a birodalmi dumát, most a Legfelsőbb Szovjet demokratikus választása igyekezeti lefegyverezni a rágalmakat és előítéleteket, melyek Nyugat-Európában a hatalmas Szovjetbirodalommal kötendő szövetség ellen szálllak síkra.

Másfelől körülbelül 1933/34 óta félreismerhetetlen volt a Szovjet belpolitikájának bizonyos mértékű irányváltása a cári korszak történeténekmegítélése tekintetében. Míg azeelőtt ellenforradalminak és reakciónak bélyegeztek mindent, ami csak leghalványabban is emlékeztetett a cári uralomra, most létrejött például a Nagy Péterrel szóló hatalmas szovjetfilm, amelyet 1939/40 telén Szuvorov 1812-es hadjáratáról szóló film követett. A szovjetorosz írók futurista darabjai, melyek azelőtt a moszkvai színpadokon uralkodtak, most háttérbe szorultak Gogolj és Turgenyev mögött. Feléledt a régi ballet, sőt az operett is, melynek buzgó látogatója Sztálin is: műfajok, melyeket alig pár év előli még mint „bnrzsóá“ művészetet kiátkoztak volna. Politikai téren pedig hirtelen odakerült a világforradalmi és marxista-leninista jelszavak mellé a „haza“ újrafelfedezett és engedélyezett fogalma is, mely úgy látszott, jelentős szerepre volt hivatva a szovjethadsereg elméleti kiképzése terén. Ha már most ezeket a második világháború kitörése elé, mint látjuk, néhány évnnyire visszanyúlótüneteket együttesen nézzük, csakugyan megszilárdíthaták azt a benyomást, hogy a nagy Szovjetbirodalomban belső átalakulás van folyamatban, oly evolúció, mely a régi orosz történeti hagyomány felélesztésével a Szovjetunió keletkezési korszakának világforradalmi pátoaszát nemzeti forradalmi színezetűvé alakította át. S végül:

nem éppen ez volt-e a Sztálin és Trockij közötti, az Állandó forradalom“ és az „egy országon belüli szocializmus“ jelzava közötti harcnak valóságos értelme?

Angliában, az Egyesült Államokban és egyes semleges országokban is nagyjából olyanformán tüntetik fel és magyarázzák a Szovjetunió fejlődését, mint ezt a fentiekben jeleztük. Ha például Svájcban 1944 tavaszán a „Szovjetunióval való normális kapcsolatok művelésére létesült társaság“ alakulbalott, melybe beléptek evangélikus teológusok is, ha másfelől a yorki érsek két héttel azután, hogy Sztálin fogadta az újonnan megválasztott Szergiusz pátriárkát, Moszkvába sietett, hogy ezzel tanúsítsa a Szovjetunióban a süllyesztőből felmerülő ortodox egyház elismerését az anglikanizmus áttal; ha az angol király Sztálingrád városának díszkardot, őfelsége Haile Szelusszie. Abesszínia császára, pedig hamarosan ezután pajzsot ajándékozott, — mindezeket az egyes jelenségeketí könnyű közös nevezőre hozni.

Az a hatás, amit a Kremlben reméltek, be is következett. Angliában és Amerikában, meg egyes semleges országokban is mohón kapták fel a „Szovjetunió átalakulásáról“ szóló léteit. Hiszen legalább is a maga megnyugtatóására ez országok közvéleménye keresve se találhatott volna jobbat. így például a „Round Table“ című angol folyóirat, egykor az önludalos imperialista körök szócsöve, még 1943 decemberében is ezeket itta:

„Oroszország békecélja világos. Oroszországot immár elsősorban nem a kommunista propaganda érdekli, melynek célja az, hogy más országokban forradalmat idézzon elő. Mint a Kommunista Párt főtitkára, Sztálin tábornagy volt fő mozgatója annak az Új Gazdasági Politikának, mely 1921-től kezdve átalakította az orosz gazdaságot. Trocki, Kamenev és Zinovjev 1923-as döntő veresége óla egyedül az ő kezében van a főhatalom. Azok az alapvető változások, melyeket ő vitt végbe a Szovjetunióban, de különösen az. orosz nacionalizmus újjáélesztése a háború alatt azt bizonyítják, hogy a régebbi kommunisták vakbuzgó dogmái róla már leperegnek.

Oly világhatalommá tette Oroszországot, melyet a világ egyetlen országa sem hanyagolhat el. Arra azonban alig vannak jelek, hogy Oroszországot zavartkeltő tényezővé akarná lenni a nemzetközi éleiben — feltéve, hogy fő céljai békésen elérhetőek. Nyilván biztonságot fog követelni Oroszország számára keleti és nyugati halárain. Kel fogja tárni Szibéria roppant természeti kincseit és a Szovjetunió népeit fel fogja emelni arra a szellemi és anyagi életszínvonalra, mely belső értéküknek megfelel. Hogy mindezt elérje, együtt kell működnie a Ibit birodalommal és az Egyesült Államokkal. Oroszországgal kötött húsz éves szövetségünk bizonyítéka annak, hogy ami Angliát itteti, e barátság iránti óhaj kölcsönös. “

Semmi sem hízelegetett jobban a bolsevistáknak, mint az. cfélc brit hangok. Ezeknek szerzői most mindent megteltek, hogy oly képet adjanak a Szovjetunióról, mely pontról pontra megegyezett a Kreml ezerféle propaganda-rendszerével; mindennek pedig arról kellett a világot meggyőznie, hogy a Szovjet teljesen levetkőzte korábbi világforradalmi törekvéseit. A Kreml pedig annál nagyobb örömmel vehette tudomásul ezeket a brit hangokat, mert hiszen éppen a „Round Table“ folyóirat körül csoportosult kör volt az, mely régebben a Szovjet forradalmasító és terjeszkedő céljaira rámutatott.

A szovjetpolitika kifejlődése

Mi volt azonban a valóság? Csakugyan visszahúzódott a Szovjetunió az orosz nemzeti program sáncai mögé? Csakugyan odadobta a világbirodalom eszméjét? Vagy pedig valójában porhintésről van szó, amint ezt német és európai kontinentális részről állandóan hangoztatják? Helyes következtetéshez csak akkor jutunk, ha előbb áttekintjük a szovjetpolitika kifejlődését a maga egészében. Próbáljunk ezért mindenekelőtt oly tárgyilagos nézőponthoz eljutni, ahonnan könnyen megkülönböztethetjük az igazat a hamistól.

Előre kell bocsájtanunk, hogy a szovjetpolitika egészének átfogó megítéléséhez csak úgy szerezhethjük meg a kettő távlatot, ha mindenekelőtt tekintetbe vesszük, hogy a Szovjet forradalmi vezetésének két főalakja, Lenin és később Sztálin, egyszerre mindig három minőségben működött. Sztálin a Szovjetunió fölötti uralmának húsz éve során mindenekelőtt a Szovjetunió kommunista pártjának vezetője volt, s ez a párt uralkodik, aránylag kicsiny taglétszáma ellenére, az egész Moszkvából irányított hatalmi gépezeten, tehát az állam egész szervezetén, moszkvai középpontján éppúgy, mint az egyes szovjetköztársaságokban és autonóm területeken levő tagozatain, valamint persze a Narkomindjelen, a Szovjetunió külügyi hivatalán is. Sztálin továbbá kezdettől fogva elnökségi tagja volt a Komintern végrehajtó bizottságának, végül pedig a háború alatt hivatalosan is elfoglalta a moszkvai legfőbb kormányhatóság elnökségét és ezzel a hadügyminisztérium irányítását is. Ilyenformán a szovjetpolitikának és a kommunista propagandának minden szála úgy pártpolitikai, mint állami és nemzetközi vonatkozásban két évtized óta kivétel nélkül Sztálin Kreml-beli dolgozószobájá-

ban fut össze. Már ebből is nyilvánvaló, hogy a túlsúly áttolódása a Kremlből irányított sokrétű, bonyolult gépezetnek majd egyik, majd másik rétegére sohasem elvi, hanem mindig csak taktikai megfontolások eredménye. Knock előrebocsajítása után már most a Szovjet külpolitikájának és a komintern-politikának következő fejlődési szakaszait lehet megkülönböztetni:

Az első szakasz az oroszországi kommunista forradalom kitörésétől, 1917 októberétől nem sokkal Lenin halála előtti időig, körülbelül 1921-ig terjed. Ezt az első szakaszt az jellemzi, hogy éveken át külső beavatkozástól fenyegetőit Szovjetunió minden hatalmi politikai súlyát elvesztette. A kommunista forradalom vezetői, Leninnel az élükön, ebben a korszakban állandóan attól rettegnak, hogy a nyugati hatalmak együttes erőfeszítése angol vezetés alatt elűzi őket Oroszországból. Ugyanekkor pedig azt remélik, hogy az Oroszországban úgy a fehér csapatok, mint a lagymatag angol-francia katonai beavatkozás ellenében győzedelmeskedő kommunista forradalom hamarosan világforradalomba fog átcsapni. Különösen abban reménykednek, hogy a kommunista mozgalom át fog terjedni az első világháborúban legyőzött országokra. Ebből a célból alapították meg Muszkában 1919 március 4.-én a Harmadik Internacionálét. Magyarországon már március 20.-án, Bajorországban pedig néhány héttel később ki is kiáltották a tanácsköztársaságot. A szovjetkormány tehát ebben az első korszakban, mikor magában Oroszországban az ellenforradalom fehér csapataival és az. angolokkal, azután 1920-ban a lengyelekkel is harcolnia kett, automatikusan kirobbanó forradalmi fejlődésre számít mindenekelőtt Középcurópában, a világháborús megrázkódtatások következményeképpen.

A Komintern akkori elnöke, Zinovjev, ezt írta 1919-ben a „Kommunista Internacionálé“ című folyóirat első számában: „Most, mikor e sorokat írjuk, a III. Internacionálénak már megvan az alapköve három szovjetközlársaság: Oroszország, Magyarország és Bajorország alakjában. De senki sem cso-

dálkoznék azon, ha akkorára, mikor e sorok nyomtatásban napvilágot látnak, már nem három, hanem hat vagy több szovjet köz társaság állna fenn... Egy év múlva már feledésbe kezd merülni, hogy Európában harc tombolt a kommunizmus körül: hiszen egy év múlva egész Európa kommunista lesz.“

Ezek a remények nem váltak valóra. Ugyanakkor pedig magában a Szovjetunióban a polgárháború befejezése után az elvadult kommunista kísérletezések és parasztlázadások következtében teljes volt a zűrzavar. Ezért Lenin 1921 tavaszán kénytelen taktikai fordulatot végrehajtani a belpolitikában. Elkerülhetetlenné válik az Új Gazdaságpolitika /NÉP/ a kiskereskedelemnek, parasztoknak és másoknak tett engedményekkel. A kommunista Internacionálé moszkvai vezetőségének be kell látnia, hogy Lenin várakozása, a világforradalom automatikus kirobbanásába vetett spekuláció, nem bizonyult helyesnek. 1923-ban a franciák ruhrvidéki bevonulása még egy reménysugarat csittant fel a kommunisták előli. 1923 októberében azonban összeomlik a németországi kommunista felkelés kísérlete, a szovjetpolitika első szakaszának ez az utolsó fellobbanása. Ugyanezidőtájt Lenin betegsége súlyosra fordul. A Szovjetunió kommunista pártjának irányításáért pedig már Lenin halálos ágya körül megindul a harc.

Már ebben az első időszakban egész, sor politikai szerződés jött létre, melyeknek révén a Szovjetunió először is a közeli államokkal /Törökország, Perzsia, Afganisztán/, továbbá Kínával és végül Németországgal is /rapottói szerződés/ normális diplomáciai kapcsolatokat igyekezett kiépíteni.

A második időszak Lenin halálával kezdődik és Sztálinnak a Trockista ellenzék fölött aratott teljes győzelméig, az első ötéves tervnek 1928-ban történt nyilvánossághozaláig tart.

Ezt a korszakot Sztálin hatalmának végleges, lépésről lépésre haladó megszilárdulása tölti ki. A Trockij és Sztálin

közötti elleniét lényegében az idő szerepének merőben ellentétes megítélésén alapszik. Trockij a Szovjetunió hivatalos külpolitikáját is, a kominternpolitikát is teljes egészében a világforradalom szempontjának akarta alárendelni. Ebhez képest az abban az időben Zinovjev vezetése alatt áttó kommunista Internacionáléban látta a Szovjet egész politikájának legfontosabb szervét úgy, hogy szerinte a kommunista pártnak is, a Szovjetunió állami gépezetének is alá kettett volna vetnie magát az. Internacionálé céljainak és taktikájának. Noha a Szovjetunió kívül főleg Nyugateurópában, de Középeurópában és Amerika mindkét felében is ismét kezd megszilárdulni a polgári világ, Trockij azt hitte, hogy a „kapitalista“ rendszernek ez a megerősödése csak rövid átmenői, amit a különböző kommunista pártok együttes fellépése révén hamarosan a nyílt polgárháború állapota fog felváltani. Ezzel szemben Sztálin a trockisták elképzelését utópiának tartotta. A Középeurópában megghiúsult kommunista felkelésekből meg a komintern-politika folytatásának következtében 1921-ben Angliával kitöri nyílt komfliktusból azt a következtetést vont le, hogy mindenekelőtt belülről kell a gazdaságilag és politikailag még mindig szinte teljesen lehetetlen Szovjetuniót megszilárdítani. Az orosz kommunista párt 15. együttes ülésén, 1927-ben, Sztálin ezt a programot így foglalta össze: „Már maga a Szovjetunió fennállása is egyik legfontosabb tényezője a világimperializmus szétbomlászásának, egyensúlya aláásásának Európában és a gyarmatokon. A Szovjetunió maga lesz az európai munkásosztály és az elnyomott gyarmati népek látható zászlójává.’ Ebben az átmeneti időben, melynek során a Szovjetunió állami és pártgépezetén belül végleg megszilárdul Sztálin hatalma, ilyenformán a kommunista internacionálé tevékenysége kisebb középeurópai akciókra, valamint arra n kísérletre korlátozódik, hogy Kínál nagyvonala terv alapján szovjetizálja és a Szovjetunióhoz csatolja. Éppen ebből adódott azonban a Szovjetnek már említett éles szembehelezkedése Angliával, amely a Szovjet kínai tevékenységében

nemcsak távolkeleti birtokállományára, de Indiára nézve is veszedelmet látott.

A Komintern kínai tevékenységét diplomáciai téren az örmény Karalian vezette, aki a Szovjet külügyminisztériumában kezdettől fogva minden keleti kérdésben illetékes volt és aki most Pekingbe utazott, katonai-politikai téren pedig Borodin¹, aki 1925-ben Kantonban bukkant fel.

A hivatalos külpolitikának és a komintern-politikának ez a második szakasza kettős balsikerrel végződött. 1927 májusában a brit kormány megszakította a Szovjetunióval a diplomáciai kapcsolatokat, miután előbb a londoni Arcos nevű szovjetorosz, kereskedelmi vállalatnál tartott házkutatás igen sok terhelő adattal hozott felszínre. Nem sokkal ezután megbukott a Kínában eredetileg nagy kilátásokkal kecsegtető komintern-akció is, miután Csiang-Kai-sek tábornok, aki 1924-es hosszú moszkvai tartózkodása után eredetileg a kommunisták reménysége volt, végleg összezdörtül Borodin-nal. Angliának és Amerikának is volt része abban, hogy a kínai nemzeti kormány 1927 decemberében ugyancsak megszakította a diplomáciai kapcsolatokat a szovjetkormány-nal. Sztálint mindez csak megerősíti abban a felfogásában, hogy világforradalmi kísérlelek nem vezethetnek sikerre, ha maga a Szovjetunió nem épül ki elsőrangú katonai és gazdasági hatalommá. Ennek következtetéseit nyomban le is vonja és 1928-ban közzéteszi a Szovjetunió első öt éves leírtét, melynek rendeltetése az, hogy rendkívüli mértékben meggyorsítsa elsősorban a nehézipar, az őstermelés és a vitta-mosdás kifejlesztését. Mindennek célja pedig a fel-fegyverkezés feltételeinek megteremtése volt.

A Szovjet külpolitikájának és egyben a komintern-politikának harmadik szakasza már most, amely körülbelül 1928-tól 1984-ig terjed, határozottan a Szovjetunió belüli

¹ Bornilin valószínűleg azonos a távolkeleti szovjethadsereg későbbi parancsnokával. Blücher tábornaggal, akit Sztálin éppúgy mint Karaband az 1937-es nagy katona és diplomata-tisztogatás alkalmával meggyilkoltatott.

felépítés jegyében áll, melynek fő jellemzője az ötéves terv. A kínai balsiker Sztálint végleg meggyőzte arról, hogy a Szovjetunió politikája nem lehet a III. Internacionálé politikájának függvénye, hanem éppen megfordítva, a III. Internacionálénak kell taktikájában a Szovjetunióhoz alkalmazkodnia. Ily módon lesz az Internacionálé a szovjetpolitika segédeszközévé.

Körülbelül egy évvel az ötéves terv közzététele után robban ki a new-yorki nagy tőzsdei összeomlás nyomán a világ-gazdasági válság, amely a munkanélküliséget az egész világon egyre fenyegetőbb méretűvé dagasztotta. Ennek következtében a szociális nyugtalanság is annál inkább növekedőit világszerte, minél inkább csődöt mondott a vezető pénzhalalmaknk, Angliának, Franciaországnak és az Egyesült Államoknak liberális alapon álló gazdasági politikája a válság által fölvetett hatalmas problémákkal szemben. Korszak alatt a kommunista pártok Moszkvából azt az utasítást kapták, hogy helyi zavarok szításával mindenütt a világon fokozzák a feszültség áttapotát. Ugyanekkor kiéleződik az egyes országokban a kommunisták harca a liberális rendszerrel összeforrott szociáldemokrácia ellen is. Egészen azonban Sztálin, akinek főereje most magára a Szovjetunióra korlátozódik, ekkor még nem látja elérkezettnek az időt döntő beavatkozásra, — sőt az ötéves terv keresztül vitele érdekében még a nagy kapitalista ipari hatalmak segítségére is szüksége van. Mindezekből az következik, hogy a Szovjetunió hivatalos külpolitikájának jelszava az. egész korszak folyamán a „békepolitika” lesz. 1928-han kerül Litvinov Csicserin helyére, mint a Szovjetunió hivatalos külpolitikájának vezetője. Feladata az, hogy lehetőleg nagyszámú biztonsági szerződést kössön először is a Szovjetunió közvetlen szomszédaival, majd pedig a nagyhatalmakkal és így lehetőleg hézagatlan biztonsági rendszert hozzon létre melynek sáncai mögött zavartalanul mehet végbe az első ötéves terv végrehajtása, más szóval, a Szovjet fegyverkezési iparának felépítése.

E programnak megfelelően 1925 februárjában a szovjet kormány aláírja a háborút állítólag örök időkre kizáró Kellogg-paktumot Észtországgal, Lettországgal, Lengyelországgal és Romániával, vagyis mindazon országokkal együtt, melyeket azután a Szovjetunió) 1939-ben és 1910-ben megtámadott, illetőleg bekebelezett. 1929 decemberében megtörténik az Angliával való diplomáciai kapcsolatok újra felvétele. 1931 augusztusában megnemtámadási szerződés jön létre Franciaországgal, 1932 januárjában ugyanilyen szerződés Franciaországgal, melyet azután 1932 nyarán további szerződések követnek Lettországgal, Észtországgal és Lengyelországgal, továbbá a Kínával való kapcsolatok helyreállítása is. 1933 májusában megújítják a berlini szerződést Németországgal, ugyanez, év szeptemberében pedig barátsági és megnemtámadási Szerződési kötnek Olaszországgal. Végül a Litvinov-féle paktumpolitikának ezt a rendszerét a Szovjetunió és az Egyesült Államok közötti diplomáciai kapcsolatok felvétele koronázza meg 1933 novemberében. Ugyanez évenyarán Litvinov a londoni világgazdasági konferenciái arra basználta fel, hogy a Szovjetunió valamennyi szomszédállamával megkösse a „támadó fél meghatározásáról“ szóló szerződést.

Így hát a hivatalos szovjet-külpolitikának és a kominlern-politikának ezt a harmadik szakaszát a Szovjetunió felfegyverzésének kiépítése, kifelé pedig lehetőleg messzenyúló biztonsági politika jellemzi, s ennek következtében a Kominintern a gazdasági válság által kiváltott társadalmi válság helyi jettegű kihasználására szorítkozik; ugyanekkor azonban középeurópában olyan helyzet van kialakulóban, mely a Szovjet külpolitikájának egész rendszerét alapjaiban kezdi befolyásolni. Németországban a kommunizmus a különféle szociáldemokrata és polgári kormányok balsikerei következtében rohamosan előretört. A kommunista párt 1928-ban bírt öt mandátumával szemben 1932 végén a birodalmi gyűlésben több mint (5 millió választónak megfelelő 100 mandátummal rendelkezett. Ugyanakkor tehát mikor a Szovjet-

unióban az első ötéves terv végrehajtása befejeződön, úgy látszott, hogy Németországban küszöbön állt a kommunizmus uralomra jutása. A németországi kommunista vezetők már régen elveszíténék minden önállóságukat az őket irányító moszkvai parancsosztó helyekkel szemben, s mint Rütger Essén mondja, „egy sem volt közöttük, aki a moszkvai hatalmasokkal egyenrangú fél gyanánt érintkezett volna.“

A kommunizmus németországi hatalmát a III. Internacionáté vezetősége és valószínűleg maga Sztálin is annyira megszilárdultnak látta, hogy a Szovjetunió közvetlen beavatkozása alig látszott szükségesnek. Litviuovnak akkori nemzetközi biztonsági politikája miatt, de meg amiatt is, hogy az első ötéves terv a szovjethadsereg nagyarányú fegyverkezésének még csak az alapjait terem tette meg, az ilyen beavatkozás céltalannak látszott. Annál keservesebb kiábrándulást jelentett Moszkva számára, hogy 1933 elején Németországban megtörtént az, ami moszkvai szempontból az öt évvel ezelőtti kínai események megismétlődése volt. A nemzeti szocializmus uralomrajutása következtében a németországi kommunista párt, a III. Internacionálénak ez az Oroszországon kívüli legfontosabb tagozata, rövid néhány hét alatt teljesen kiszorult a politikai életből. Litvinov ugyan egyelőre folytatta még a biztonsági paktumok politikáját, de Sztálin a hirtelen uralomra jutott nemzeti szocializmussal szemben már gyökerében megváltozott politika alkalmazását látta szükségesnek, s ennek kiindulópontjai már a Lilvinov-féle külpolitika révén adva is voltak.

Eszerint a hivatalos szovjet-külpolitikának is meg a komintern-politikának is újabb, negyedik szakasza Németország bekerítésén, egyben pedig a kommunista Internacionálé népfront-politikáján alapult. Ez a szakasz 1931-től a második világháború kitöréséig terjed.

A Szovjetunió vezető személyiségeinek számos nyilatkozata tanúsítja, hogy az 1919-es angol-francia beavatkozás megghiúsulása óta a Kreml urai állandóan abban a lidércnyomásban éltek, előbb alakulhat ki új, erős hatalmi csoportosu-

lás a Szovjetunió ellen, mintsem a Szovjet felfegyverzése és tömeghadserégének kiképzése elérhetné azt a fokot, melyen a Szovjet sikerrel veheti fel a harcot minden ilyen csoportosulás ellen.

Ezért a hivatalos szovjet-külpolitika, meg a kominternpolitika számára is Hitler Adolf uralomra jutása után a négy európai nagy hatalom, Németország, Olaszország, Franciaország is Nagybritannia összefogásának megakadályozása jelentette a legfőbb célt. A Komintern politikája a Távolskeleten is, meg Középeurópában is csődöt mondott, másfelől pedig Franciaország, Anglia és az Egyesült Államok kommunista pártjai magukra hagyatva semmiféle döntő belpolitikai sikerre sem számíthattak, s ezért ezentúl sokkal rendszeresebben fogták be őket az általános szovjet-külpolitika szolgálatába, amely már hamarosan Hitler uralomra jutása után nyíltan arra törekedett, hogy új világháborút robbantson ki a Németországból és Olaszországból, esetleg Japánból álló csoport, meg az esetleg az USA csatlakozásával megerősödő angol-francia szövetség között. Ennek a világháborúnak kettőt volna az. eredeti világforradalmi célt megvalósítania, igaz, hogy változott alakban. Mostantól fogva ezt tekinthetjük a szovjet-külpolitika vezérelvének, melyhez a harmadik Internacionálénak is engedelmesen kellett alkalmazkodnia nemzeti köntösben fellépő kommunista pártjaival együtt. Most már egyedül a „fasizmus“ elleni harc áll az előtérben. Ezzel elvben megtörtént a döntés a demokráciákkal való taktikai összefogás javára, melynek célja a „fasiszta“ államok megdöntése volt.

Mindennek megfelelője a hivatalos külpolitikában a Szovjetunió a genfi Népszövetségbe való belépése volt. Ez 1934 szeptemberében történt, pontosan 11 hónappal azután, hogy Németország elhagyta Genfét. 1935-ben következett azután a Szovjetunió, Franciaország és Csehszlovákia közötti hivatalos szövetségi szerződés megkötése, 1936-ban pedig az első barátságosabb érintkezés Angliával, mellyel Tuhacsevszkij, később a Sztalin-féle likvidálásnak áldozatul esett

helyettes hadügyi népbiztost, bízták meg; 1937-hcn angol-szovjet orosz flottaszerződést írlak alá, majd 1938-ban békeken rendezték Japánnal a szovjet orosz-mandzsú határon támadt konfliktust, mely a Szovjet külpolitikáját egyidőre látszólag eltérítette igazi céljálól s ezért gyorsan el is simították. Knock a továbbra is Litvinov vezetése alatt álló hivatalos külpolitikának középpont jóban a Franciaország gal és Csehszlovákiával megkötött katonai szövetség állott, mely Németország bekerítését, hasonlóan az első világháború megelőző éveken fennállott helyzethez, befejezett tényként tüntette fel.

Ezt a Németország ellen irányuló bekerítő politikát, mely a hivatalos szovjet politikát ebben a negyedik időszakában jellemezte, a komintern-politika terén is jelentős fordulat követte, még pedig teljes nyilvánosság előtt, két évi szünet után 1935 augusztusában összeül Moszkvában a III. Internacionálé világkongresszusa, s ezen kiadták a „trójai faló“, a népfront-politika jelszavát. Ennek a VII. világkongresszusnak programpontjai még ma is alapvető fontosságnak a .szovjet-taktika megértése szempontjából. A teremben 510 kiküldött ült 65 országos tagozat képviselőjében, melyek mind a Komintern alosztályai. Dimitrov, a Komintern főtitkára, beszámolójában közölte, hogy összesen 73 kommunista párt áll fenn; ezek közül kettő, a szovjetunióbeli és a Kína szovjetizált részeiben működő párt, az „uralkodó“, 15 a „legális“, 5 a „féllegális“, a többiek pedig az „illegális“ pártok csoportjába tartoztak. A kommunista pártok egész taglétszáma a beszámoló szerint, beleértve a szovjetunióbeli pártot is, 3,1 millió, ezek közül azonban csak 760.000-en tartoznak a Szovjetunió kívüli pártokhoz. Mint ebből a számarányból is kiderül, a Komintern a VII. világkongresszus idején gyakorlatilag teljesen a szovjet orosz kommunistáktól függött. Ez a világszervezet nem volt tehát egyéb, mint a Szovjet egész politikai gépezetének alárendelt része.

A kommunista taktikának az a jelentős irányváltozása, melyet a VII. világkongresszus határozott el, Sztálinnak

abban Új jelszavában hogy hogy a kommunista pártoknak immár fel kell hagyniuk a katakombákba vonuló „szektáritis“ politikai tevékenységgel. Éles ellentétben az addigi taktikával a kommunista pártoknak most már az egyes országokban meg kellett kísérelniük az „antifasiszta egységfront“ létrehozását: minél szélesebb alapon, annál jobb. Dimitrov szószerint ezt mondta: „Nem kell restelnünk, ha az ellenségeinktől tanulunk, feltéve, hogy így jobban tudjuk kitekerni a nyakát.“ Az új népfrontos taktikát később gyakran hasonlították össze a trójai falóval. Azok közül azonban, akik ezt a képet használják, valószínűleg csak egész kevesen tudják, hogy maga Dimitrov alkotta meg a VII. kongresszuson mondott összefoglaló jelentésében:

„Hogy az összes kínálkozó lehetőségeket kihasználhassák, a kommunistáknak végérvényesen le kell vetkőzniük azt a felfogást, hogy nemkommunistákkal való együttműködés méltatlan a forradalmi munkássághoz. Emlékeztek a Trója bevételeéről szóló régi mondásra. Trója a támadó hadsereg ellen bevehetetlen fallal védekezett, s a támadó sereg, melynek veszteségei súlyosak voltak, nem is győzedelmeskedhetett mindaddig, míg a trójai faló segítségével be nem sikerült jutnia az ellenség kettős közepébe. Nekünk, forradalmi kommunistáknak, nem szabad visszahőkölnünk ugyanezen taktika alkalmazásától fasiszta ellenségünkkel szemben ...“

A VII. világtárgyalás még egy második módszert is rendelt ei: a „részlet-követelések“ módszerét!). Eszerint, azon jelszó alapján, hogy „aki sokfélét hoz, mindenkinek nyújt valamit“, az egyes népek minden csoportját vagy rétegét úgy kell megnyerni, hogy elfogadják követeléseik és kívánságaik egy-egy részletét, például a demokrácia, az egyházi politika és hasonlókérdésekben. A dogmatikus kommunizmusról az opportunisták, megalkuvók taktikára való Átmenetet pedig a VII. világtárgyaláson a „dialektika“ varázsigéje segítségével magyarázták ki.

*) L. Claus Mehnert „Komintern és Szovjetunió“ című cikkét „Die Tat“ című folyóirat 27., 1935-ös évfolyamában, 181 skk. o.

Az új jelszavak hatása csakhamar mutatkozni is kezdett. A kommunista pártok most mindenütt azzal kísérleteztek, hogy híveik és képviselőik számán messze túlmenő befolyásra legyenek szeri a parlamentekben, még pedig úgy, hogy népfront-mozgalmak alakjában szilárd magol próbáltak alkotni az ittető államokban, s ennek segítségével akarták elérni fő céljukat, a „fasizmus“ elleni küzdelmet. Döntő sikert ért el ez a politika Franciaországban és Spanyolországban, Csehszlovákiában pedig tlenes mint közlársásági elnök közvetlenül igyekezett a legszorosabb kapcsolatra lépni Moszkvával. Angliában viszont a munkáspárt visszanelisilotta a kommunistákkal való hivatalos együttműködést, ámde valójában az egész baloldali irány, még a konzervatív párt nagy csoportja, is, az abesszin válság, majd a spanyolországi események hatása alatt oly politikát űzött, mellyel Moszkva alapjában nem volt elégedetlen, hiszen ez az irány a német-angol flottaegyezményből kitűnő német megegyezési készség ellenére egyre erősebben a szárazföldi német hatalom megerősödése ellen fordult.

A népfront politikája a spanyol polgárháború kitörése lilán érte el tetőpontját, mikor is egyrészt Franciaország majdnem hivatalosan avatkozott be a spanyol vörösök mellett, Anglia eltúrte brit önkéntes alakulatok létesítési, másfelől pedig Sztálin habozás nélkül segítségére sietett a spanyol vörös kormánynak fegyverrel, hadianyaggal és vezérivari tisztek küldésével. A Spanyolországban szovjet orosz liztek és Marty francia kommunista vezetése alatt működő nemzetközi dandár lelt később a magja a kommunista Internacionálé „felosztatása“ után mindenütt nemzeti köntösbe bujtatott kommunista akcióknak. Németországból a Condorlégió ment Spanyolországba, Mussolini feketeinges zászlóaljakat kiildött, úgyluogy spanyol földön játszódon le a második világháború első előjátéka. A szenvedélyek már mindkét oldalon toronymagasan felkorbácsoltattak. A Komintern népfront politikájának a Szovjet bekerítő politikájával egyetemben csakugyan sikerült Furópál egészen az általános

háború szélére sodornia. Tanulságos közvetlenül szovjet-kommuista forrásból idézni az európai helyzet akkori megítélését; megtaláljuk ezt a Szovjetunió kommunista pártjának hivatalos 1938 évi történetében, ahol is ezeket olvassuk:

„Mindeme lények bizonyítják, hogy a második imperialista háború már meg is kezdődött. Csendben kezdődött, hadüzenet nélkül. Államok, népek szinte észrevétlenül sodródlak a második imperialista háború lejtőjére. A háborút a világ különböző szélein a három támadó állam kezdte meg: Németország, Olaszország és Japán fasiszta uralkodó körei. A háború a Gibraltártól Shanghaiig terjedő hatalmas térségen folyik, ez a háború eddig már több mint félmillió embert mozgósított. Lényegében Anglia, Franciaország és az Egyesült Államok kapitalista érdekei ellen folyik, hiszen célja nem egyéb, mint a világnak és a befolyási körzeteknek újrafelosztása a támadó országok javára és ezen úgynevezett demokratikus országok kárára.“

„. . . Helytelen volna a háborúnak ezt az egyoldalú jettegét a „demokratikus“ államok katonai vagy gazdasági gyengeségével magyaráznunk. A kifejlődő világháború egyoldalú jettegét az magyarázza, hogy hiányzik a „demokratikus“ államok egységes frontja a fasiszta hatalmak ellen. Az úgynevezett „demokratikus“ államok végső soron nem helyeslik a fasiszta államok politikájának végső következtéseit és rettegnek ezek megerősödésétől. De még jobban rettegnek az európai munkásmozgalomtól és az ázsiai nemzeti szabadságmozgalomtól, s amettől a fasizmust mindeme „veszedelmes“ mozgalmakkal szemben jó „ellenméregnek“ tekintik“¹⁾.

A spanyolországi katonai helyzet azonban meggyőzte Sztálint arról, hogy Franco, a Condor-légió és az olasz fasiszta-zászlóaljok együttes erejével szemben döntő sikert

¹⁾ A Szovjetunió kommunista pártjának története Rövid tanfolyam. Szerkesztette a Szovjetunió Kommunista Pártjának központi tanácsa által kiküldött bizottság./B/ Jóváhagyta a Kommunista Párt központi tanácsa./ B/1938. Gos Izdat.1910.318/19.0./Német nyelven./

csak a szovjet hatalom teljes latbavctésétől lehet remélni. Minthogy pedig Sztálin ennek lehetőségét még nem látta elérkezettnek, a Szovjet spanyolországi beavatkozása körülbelül egy év leteltével érezhetően alábbhagyott. A főcél: az európai nagyhatalmaknak kél egymással élesen szembenálló érdekcsoportra való feloszlását a spanyol események révén már sikerült elérni.

A népfront-korszaknak cs a Szovjet bekerítő kísérleteinek mélypontját az 1938 szeptember végén tartott müncheni értekezlet jelentette. A Németország elleni „repülőgép-anya-hajónak“ szánt Csehszlovákia széthullott, anélkül, hogy a Szovjetnek módjában lett volna beavatkozni. A müncheni politika tudvalevőleg múló epizód maradt, mert Angliában — nem kis részben amerikai nyomásra — az akkor még ellenzékben levő Churchill-Eden-szárny éles némelettenes visszahatása követte. Sztálin, aki éppenúgy mint Roosevelt Münchenben egyszerűen kisémmizve látta magát, ebből az epizódból arra a következtetésre jutott, hogy fő célját, az Európában már fennálló két nagyhatalmi front összecsapását, az eddigi módon, tudniillik a népfrontok segítségével, már nem lehet elérni. Azt is felismerte, hogy a müncheni értekezlet már Németország nagyhatalmi fejemelkedésének eredménye volt, s ezért most már céljának elérése érdekében helyesnek látta, ha úgy a német-olasz, mint a brit-francia csoportot összecsapás esetére aktív vagy passzív támogatásé val kecsegteti, hogy a dolgok menetét meggyorsítsa.

A nyugati demokráciák bizonyos köreiben akkoriban még nagyon is jól keresztülláttak a Szovjet szándékain. Így például E. Dennis az „American Mercury“ című folyóiratban 1939 januárjában ezeket írta a müncheni értekezlet eredményéről:

„Ami Oroszországot és a kommunizmust illeti, a Szovjet részvétele a cseh válságban aránylag csekély volt. Ez teljesen meg is felelt a Szovjet érdekeinek. A Szovjetunióknak minden másnál jóval fontosabb érdeke volt akkor, éppúgy mint ma is, a demokráciák és a fasiszta hatalmak közötti öngyilkos

háború kitörése. Ez. a Szovjetuniót tenné a legerősebb európai hatalommá és megnyitná az utat az Oroszország által egész Európában kirobbantott kommunista forradalom felé. A Szovjetnek érdekében állna az, ha e háború során a demokráciáktól megtagadná a katonai segítséget, hiszen ilymódon a Szovjet a maga hatalmát a demokráciák, meg a faszizmus elleni végső halálos csapásra tartogathatná, miután ez a kettő majdnem teljesen megsemmisítette egymást. Ilyen lehetőségek évek óta szerepeltek a Litvinov-féle politika ragyogó céljai közt... Sztálinnak most /a müncheni értekezlet után/ a Németországhoz való közeledés és újabb, erős felfegyverkezés között kell választania, mellyel a Szovjetunió sebezhetetlenségél fokozná.“

A Szovjetunió igazi céljai akkoriban már annyira világosak voltak, hogy még az. USA elvben teljesen németellenes körei is ily mértékben ki tudták ismerni őket. A Fehér Háznak és a Downing Streetnek hivatalos külpolitikáját azonban ilyen messzetelektől megfontolások nem befolyásolták.

Ekkoriban zárult le a Szovjetunióban a második ötéves terv végrehajtása. A Szovjet felfegyverzése ezzel olyan színvonalat ért el, amelyről 1933-ban még szó sem volt. Közeledett az időpont, mikor a Szovjetunió már lehetségesnek tartotta valamely nagy világkonfliktusba való beavatkozásának gondolatát. A spanyol polgárháború tanulságainak hatása alatt Sztálin akkoriban először is lefokozta a kommunista Internacionálénak, ennek a mellékes szervnek munkaütemét. Általános konfliktus felidézése, vagy legalább is háború kitörésének meggyorsítása csak a Szovjet hatalmának teljes érvényesítése útján látszott lehetségesnek. A Szovjetunió kívüli kommunista pártokra ettől fogva huzamosabb ideig csak az az alárendelt feladat hárult, hogy főként oly szervezetek útján, melyeknek kommunista jellege nem szembeöltő, tovább is rokonszenvet keltsenek a Szovjetunióval szemben és ilyen módon igyekezzenek ellensúlyozni az Angliában,

Franciaországban, Amerikában és kisebb súlyú államokban nélán fettepő szovjetellenes áramlatokat.

E taktika értelmében ringatta Sztálin Angliát és Franciaországot, mikor 1939 márciusától kezdve a lengyel kérdés kerüli előtérbe, abba a hitbe, hogy esetleges háború kitörésekor velük együtt fog Németország ellen fordulni. Megkezdődtek a híres moszkvai látszatmegbeszélések az angol-francia katonai küldöttséggel; ezek egészen 1939 augusztusáig folytatódtak és meglepő módon azzal végződtek, hogy Sztálin megneamtámadási és barátsági szerződést ajánlott fel a Német Birodalomnak, melyet Ribbentrop 1939 augusztus 25.-én írt alá Moszkvában. Ezt a fordulatot Sztálin csak akkor idézte fel, mikor a másik oldalról származó részletes értesülések alapján bizonyosan tudta, hogy Anglia a Lengyelországnak adott kezességtől nem visszakozhatott többé. A német birodalmi kormány pedig, mely a meglepő moszkvai paktum megkötésétől azt remélte, hogy az európai háború így elkerülhető lesz, mert Anglia észretér, látva, hogy minden Lengyelországnak nyújtható segítség gyakorlatilag tehetetlené vált, sajnálkozva látta, hogy mégis beteljesült Sztálinnak akkor már Berlinben nagyon is jól ismert kívánsága, s kitört az európai háború. Így vette kezdetét a második világháború. A Szovjetunió kezdetben semleges volt, söl egvideig fitogtatta is Németország iránt újonnan felfedezett barátságát. Az azonban a beavatottak előtt már akkor sem lehetett titok, hogy ez a semlegesség csak rövid életűnek volt szánva és rég kidolgozott pontos taktikai tervek résztele volt. Küszöbön állott az új szovjet orosz imperializmus kibontakozása.

A terjeszkedési program

Röviden áttekintettük a hivatalos szovjet-külpolitika és a Sztálin személye által azzal szorosan egybekapcsolt kominintern-politika kifejlődésének egyes szakaszait; ebből már most fontos következtetések adódnak a Szovjet politikai stratégiájának további fejlődésére nézve. Világosan felismerhető mindenekelőtt, hogyan jut lassanként egészen új szerephez a Komintern, melynek pedig a háborús kommunizmus első szakaszában a hivatalos szovjet-külpolitikával, sőt a Szovjetunió belső problémáival szemben is döntő szava volt. Kezdetben, az oroszországi októberi forradalmat követő években, a Szovjet vezetősége meg volt győződve a világforradalmi mozgalom gyors térhódításáról. Mikor azután később) bebizonyosodott, hogy a kommunista forradalomnak még az olyan jól előkészített talajon is, amilyen Kína és Németország volt, csődöt kell mondania, mindinkább előtérbe nyomul a szovjet vezetőknek, elsősorban Sztálinnak, az a törekvése, hogy mindenekelőtt legyőzhetlenné tegyék a Szovjetuniót, mint a világforradalom látható alapját a beavatkozás lidércnyomása, azután pedig kellő időben maguk történjenek be erről az alapról a világ különböző részeibe. A „kettő időpontot“ pedig, hogy a Moszkvában használatos kifejezéssel éljünk, nem szolgáltathatta más, mint a „második imperialista háború“ kitörése. Ezt a háborút kellett tehát úgy kirobbantani, hogy ebben a Szovjetnek döntő befolyása legyen s hogy mindenekelőtt szövetségársak álljanak mellette, akik készek a Szovjet haderőivel együttműködni, hogy egyik, vagy másik küzdő felet leterítsék. Kommunista részről egyre azt hangoztatták, hogy a végső cél változatlanul ugyanaz marad, viszont a taktikának az

általános helyzet változásai szerint teljesen rugalmasnak kell lennie. Különösen tanulságosak e tekintetben a III. Internacionálé hetedik világkongresszusán 1935-ben mondott beszédek, melyek a népfront-politikához vezető hirtelen irányváltozási okolták meg.

Így jutunk el a szovjetpolitika kifejlődésének megértése szempontjából alapvető felismeréshez: ahhoz, hogy a Szovjet világforradalmi politikáját Sztálin a maga minden világrészre egyaránt kiterjedő egyetemességéből kivetköztette és kézzelfogható forradalmi imperialista programmal helyettesítette, ennek pedig vidékek szerint pontosan meghatározott fokozatai vannak, melyek részben megegyeznek a hagyományos orosz imperializmus céljaival is.

Míg korábban a III. Internacionálé vezetőjének szentében akár Kínában, akár Németországban, Paraguayban vagy az eszkimók közt folyó kommunista mozgalom körülbelül egyformán fontos vagy érdekes volt, ez most teljesen megszűnt. A Szovjet elsőrangú katonai világhalommá, sőt, mint az európai szovjet háború bizonyítja, tömegeire nézve a világ legerősebb katonai hatalmává épült ki, ez pedig azzal a természetes következménnyel járt, hogy e hatalmas gépezet vezetője nem érdeklődött elmosódott, távolosó célok iránt, amilyen például a Komintern nyersanyagául kétségtelenül igen alkalmas USA-beli jogfosztott néger-tömegek kommunista értelemben való megdolgozása lelt volna. E roppant szervezet vezetője most ezzel szemben inkább azt tűzte ki céljául, hogy a Szovjethalalom a számára földrajzilag és területileg elérhető földeket igyekezzék lépésről lépésre befolyása alá vonni, hiszen ezekből kiindulva résziül a kommunista pártoknak, részint a Szovjet katonai hatalmának egyre messzebnyúló segítségével a népeknek és államoknak egyre tágabb köre fogható át. Való, hogy a Komintern ilyenformán egyre inkább a szovjetorosz célokat szolgáló szerövé válik, de ez a szerepe korántsem merül ki mindig alárendelt segédszolgálatokban, sőt, mini alább látni fogjuk, döntő jelentőségre is lehet szert.

Ilyenformán a kommunista világforradalom egyenes vonalú terjedése helyébe a nem kevésbé forradalmi és az éppen sodrába kerülő népek számára nem kevésbé halálos olajfoltszerű terjeszkedés lép. Ennek a terjeszkedésnek szilárd középpontja maga a Szovjethatalom, «le iránya és tagozódása mindig olyan, hogy az éppen újonnan meghódolt területeket könnyen be lehessen illeszteni a Szovjethatalom földrajzi egységébe. Ez az értelme, mint ma már világosan látjuk, az 1944 januári áttítólag föderalisztikus alkotmány-módosításnak: ez ugyanis befelé éppoly lényegtelen, mint az 1937-es szovjetalkotmány a maga választási komédiájával, mely a kommunista párt szigorúan keresztül vitt egyeduralmán mii sem változtatott.

Az olajfoltszerű terjeszkedés irányelve alapján a világ egyes kommunista pártjainak szerepe igen különböző módon alakul. Az egyes lő területi egységek szerint koncentrikus köröket különböztethetünk meg. A legkülsőbb körön az amerikai államok helyezkednek el: ezeket a kommunista akció mostani szakaszában főként a szovjetdiplomácia dolgozza meg, míg maguk a kommunista csoportok az amerikai országokban csak kiegészítő szerepet játszanak. Ma még ehhez a külső körhöz tartozik Japán és mindkét kínai kormány terüidé is, igaz, hogy a Csiang Kai-sek körzetébe tartozó tisztán kommunista lefűlelek külön elbírálás alá esnek. Anglia és a brit birodalom egyes részei, így például Ausztrália, már valamivel beljebb fekvő körön foglalnak helyet. A tulajdonképpeni szovjet-terjeszkedés azonban mostani szakaszában Európára és a Közelkeletre irányul.

Északamerikában a kommunizmusnak ma semmiféle közvetlen belpolitikai kilátásai sincsenek. Igaz, hogy az USA kommunista pártja 1924 óta propagandisztikus okokból mindig állított külön elnökjelöltet s amellet az alelnökségre egy négert jelöli; de az ilymódon elért szavazatszám mindig elenyésző maradt. A számszerűen kicsiny kommunista pártnak mindamellet elég nagy befolyása volt az Egyesült Államokban, mert igen sok messzeágazó, látszólag politikailag

semleges társadalmi szervezet volt kilőve kommunista hatásnak. Megemlíthető ezek közül a több millió tagol számláiét „Dengue fur Peace and Democracy“, mely a kommunista propaganda tipikus szószéke volt. 1913-ban aztán a kommunista párt hivatalosan lel is oszlott és szabad társasává alakult, melynek rendeltetése az, hogy az amerikai közvéleményre gyakorolt kommunista befolyást még tovább erősítse. Ez a befolyás messze benyúlik az egykori New Deal-polilika körébe és kiterjed a nemkommista sajtó egy bizonyos részére, így például a „P. M.“ /D.u.“/ című newvorki lapra is. A rokonszenvezőknek erre a körére elsősorban az a feladat hárul, hogy a szovjet politikának minden, akárhol felmerülő kritikus vagy akárcsak realiztikus szemléletét is mint „hazafiatlant“ bélyegezze meg. Hasonlóképpen Dél-amerikában is a kommunista taktika egyelőre a közvetett módszerre szorítkozik. Élén a Mexikóban működő igen mozgékony szovjet nagykövetség áll.

Angliában a kommunista párt szerepe még ma is a klasszikus népfrentvonalon mozog. Feladata az, hogy befolyást gyakoroljon a legtágabb értelemben vett angol baloldalra. egyben pedig kevészámú képviselői és főleg a „Daily Worker“ című ügyesen szerkesztett kommunista napilap útján állandó bírálatot gyakoroljon a belpolitika jelenségein, elsősorban azokon a hadseregben előforduló jelenségeken is. melyek a Szovjetunió érdekeire károsak lehelnek. Moszkva számára ma Angliában is kevésbbé fontosak a pártba szervezeti kommunisták, mint a rokonszenvezők, például a zsidó l.asky professzor, aki a munkáspártban a szovjetbarát irányzat feje.

Borodin 1927-es kudarca és a Japánnal való konfliktus 1937-ben történt elsimítása óta a cselekvő .szovjetpolitikának bizonyos mértékű visszahúzódása figyelhető meg. A Szovjetunióval fennálló szövetsége miatt Csiang Kai-seknek túrnie kell Kínában a kommunista párt működését. A Szovjet keletázsiai politikája azonban csak akkor léphetne ismét aktív szakaszába, ha a nyugati szovjetpro-

gramm már a megvalósuláshoz ért volna. Addig is az olajfolt politikája érvényesül bizonyos kínai határszéli területeken, főként Szinkianghau.

A Közélelten /Irán, Irak, Szíria, Egyiptom, továbbá Elurázsia és Északafrika többi arab országai/ a Szovjetunió érdekeit már számos csatornán keresztül látjuk közvetlenül érvényesülni. 1941 nyara óta itt az úgynevezett Földközi-tengeri Bizottságban működik Sztálin bizalmi embere, Visinszkij. A háború alatt megszerzett iráni támaszpontból kiindulva erős munka folyik az egész arab terület lakosságának megdolgozására. Végül itt támadt Algírban a döntő rés. melyen keresztül a Szovjetunió földközítengeri érdekei majd befurakodhatnak a Földközi-tenger eddigi nagyhatalmi rendszeréi -e.

Végül *Európában* ismét hármastagozódást figyelhetünk meg. Az 1943 nyara óta ismét feléledő olajfolt-politika első sorban az összes régebben a Szovjetunióval határos országokra terjed ki: Finnországtól és a balti államoktól kezdve Lengyelországon keresztül Romániára, Bulgáriára, Szerbiára, Horvátországra és Görögországra. A második övezet Németország, melyet Sztálin okvetlenül meg szeretne szállni, ha ugyan sikerülne neki a német hadseregeket levérni. A harmadik és utolsó övezetbe végül a latinnyelvű és az északi országok tartoznak; ezek közül a lalinnyelvű országok már Délolaszországon és az északafrikai vörös spanyol emigráción keresztül közvetlen kommunista hatás alatt állanak, az északiakat pedig az északfinnországi és északnorvégiai német front visszavonása esetén közvetlenül fenyegetné az olajfolt politikája.

Ebben vázoltuk Sztálin területi terjeszkedési programját, melyel az egész háború folyamán különféle viszontagságok közepette a legnagyobb következetességgel vitt keresztül. A következő fejezetekben részletesen fogjuk bemutatni, hogyan valósul meg ez a program az országok egyes csoportjaiban Európában és a Földközi-tenger körül. Itt ebhez még csak annyit kell hozzátennünk, hogy mihelyt a program alap-

velő részei Európában és a Közelkeleten valóra váltak, természetesen nyomban más taktika kerül alkalmazásra a még kívülmaradt területeken: először is Angliával szemben, később pedig az ebben az esetben teljesen elszigetelődő Egyesült Államok, valamint Keletázsia irányában.

A Komintern feloszlata a Szovjet ilyen természetű területi terjeszkedésének világánál természetesen egészen más szinten tonik fel, mint például a „Round Table“ lent idézett /valószínűleg szándékos naivságú/ magyarázata szerint, bizonyos területeken a kommunista pártokat ma könnyű nélkülözni, hiszen mint ilyeneknek nincs is kilátásuk döntő sikerre. Ez a helyzet például az Egyesült Államokban, ahol a kommunisták számára a halálomért vívóit nyílt harc egyelőre szóba sem jöhet. Más területeken viszont, melyek közvetlenül vannak kitéve a Szovjet befolyásának, így például az. Adria keleti partvidékén vagy Északafrikában, olyan nagy nyilvánosság előtt működő szervezet fellépése, mint amilyen a harmadik Internacionálé, kevésbé célszerű, min a helyi kommunista körök közvetlen erősítése a Szovjet hivatalos politikája által.

A Kondidén feloszlata óla eltelt év folyamán könnyű volt megfigyelni, hogyan fejlődtek a helyi kommunista akciók a Szovjetunió számára, helyenként adott szükségletek szerint, különféle módon és különböző ütemben, de mégis teljesen egységes terv szerint. A Komintern feloszlata valójában nem volt semmi több, mint egyszerű gesztus, mely Sztálinnak annál kevésbé eshetett nehezére, hiszen azokban az. országokban, ahol a kommunizmus engedélyezve van, a helyi akció szoros irányítása úgyszintén természetesen adva van. Míg tehát a kommunisták azon a területen, amely a szovjet-kommunizmus számára most közvetlenül hozzáférhető, partizán-csoportok alakjában lépnek fel /mint Tito bandái az. Adriánál/, más országokban a kommunizmusnak csak kisegítő szolgálatokat kell teljesítenie a Szovjet javára, így Svédországban, ami 1944 elején a „Ny Dag“ című kommunista lap vitte azoknak a svéd hangoknak vezérszólását,

melyek erős nyomás alá akarták venni Finnországot, hogy Helsinkit megpuhítsák a Szovjet által kívánt fegyverszünet elfogadására. Am mi akadályozhatná meg Sztálint abban, hogy az Fgyesiilt Államokban ma nem látható kommunista pártol hirtelen ismét Tel ne élessze, amint ott egyszer előbb-
ulóbb heves társadalmi ellentétek robbannak ki? A Szovjet terjeszkedési politikáját és a harmadik Internacionálé taktikáját csak akkor Ítéłhetjük meg helyesen, ha a valóságnak megfolyoen fogjuk fel az egyes részlet-akciók előre meghatározóit időbeli beosztását a folytonosan változó külső feltételek keretében. Mindezt pedig a Komintern VII. világkongresszusán 1944-ben oly nyíltsággal tárták fel, hogy további bizonyításra nincs is szükség.

A sztálinizmus hatásai a Szovjeten belül

Most arra kell rátérnünk, hogyan viszonyulnak ehhez a programhoz Sztálin különböző belpolitikai rendszabályai, melyeket fejtegetéseink elején említettünk. A világforradalmi módszer súlypont jónak áttolódása a Kominternről a szovjet-hadseregbe természetesen új belpolitikai szükségleteket hívott életre, melyek az általános forradalmi céloknak erőteljes szovjethazafisággal való párosítását tették szükségessé. Mint-hogy a Szovjetunió tömegeinek túlnyomó részben sejtelmük sincs a külföldi viszonyokról, ezt el lehetett érni olyanfor-mán, hogy az orosz népben eredetileg meglevő, már Dosztojevskinél erősen kidomborodó hivatástudatot olvasztották össze azokkal az alapvető hazafias ösztönökkel, melyek idővel minden hadseregben kialakulnak, ez annál is szükségesebbnek bizonyult, mert hiszen Sztálinnak a mezőgaz-daság kollektivizálása következtében nem volt megbízható és szilárd belső támasza az egykori paraszt népesség túlnyomó többségében, melyre most a kolhoz-tag sanyarú sorsa há-rult. Ezt kellett hát ellensúlyozni bizonyos hazafias jelsza-vak rendszeres aláhúzásával.

Továbbá Nyugatoroszország nagy részének ideiglenes német megszállása hatással volt Sztálin belpolitikájára azért is, mert a lakosság a német megszállás nyomán mindenütt önszántából újra megnyitotta a több mint két évtized óta meggyalázott templomokat. Sztálin természetesen megtudta saját ügynökeitől, mily rendkívüli hatással volt a templomok újbóli megnyitása a széles néptömegekre, de még a fogságba kerülő szovjetkatonákra is. Minthogy pedig az egyházi kér-désben követett bizonyos mértékig rugalmas politikától külpolitikai téren is határozott előnyöket remélt, 1943 őszén

megrendezte a maga kis színjátékát a 77 éves Szergiusz metropolitával s megengedte neki, hogy pátriárkává választassa magát és néhány püspökkel újra megalapítsa a szent szinódust. Ez a gesztus annál is kevesebbe került mert hiszen továbbra is érvényben maradt a szovjetalkolmánynak az a pontja, amely szerint a Szovjetunióban minden „vallási propaganda“ tilos. Elég, ha Szergiuszról itt csak annyit említünk meg, hogy ezt a püspököt a Szovjet hivatalos szervei már évek óta rábírták mind olyan nyilatkozatokra, hogy „a Szovjetunióban nincsen semmiféle vallásüldözés.“ Ezeket a nyilatkozatokat mindig olyankor tette meg, mikor elsősorban az anglikán egyház vagy az amerikai szabad egyházak tudomást szereztek papi személyeknek a Szovjetunióban történő meggyilkolásáról. Szergiusz pedig, noha mindenkinél jobban tudta, hogy a Szovjetunióban 200.000 papot lettek el láb alól, mégis minden esetben vállalkozott ezeknek a nyilatkozatoknak megtételére, s ezzel nyíltan kimutatta, hogy püspöki rangja ellenére semmi egyéb nem volt, mint a szovjetpolitika engedelmes és mindenre kész eszköze. Így tehát Szergiusz hálás szerepe a szovjetpolitika szolgáltatásban korántsem volt valami egészen új jelenség, mint ezt a rosszul értesült nyugati sajtó állította. Már 1936 márciusában vittek külföldi lap tudósítók a szovjetkormány intézkedésére Moszkvában Szergiusz elé, s ennek már akkor is „patriárkahelyettesi“ címe volt. Szergiusz irattal a kezében jelent meg, s ezt szó nélkül átnyújtotta az egybegyűlt tudósítóknak. Az irat azt az állítást tartalmazta, hogy „amennyiben hívőket üldöztek, ez nem vallási meggyőződésük, hanem állam ellenes tevékenységük miatt történt.“ Akkoriban a külföldi tudósítók Szergiusz hallgatását egyértelműen tiltakozásnak minősítették a papiros ellen, melynek szétosztására kényszerítették. Néhány év múlva, 1938 decemberében a kommunista istentelen-mozgalom hivatalos lapjában, a „Bezbozsnik“-ban grafikon jelent meg a Szovjetunióban működő papok számának alakulásáról, s ez úgyszólván teljes kihalásukat mutatta. Mindamellett a szovjetkormány

ezekben az években is célszerűnek tartotta valamelyes szervezetnek formaszertinti fenntartását néhány püspökkel és Szcrgiusszal az éln. Kettő pillanatban aztán elő is vették ezt a szervezetet. Még a yorki érsek is kénytelen volt a Szovjetuniából való hazatérte után moszkvai benyomásait egész sor fenntartással kiegészíteni, s ezek merőben ellentmondtak annak a magyarázatnak, mellyel a Szovjetunió belső viszonyaiban tökéletesen járatlan angol-amerikai tömegsajtó Sztalin gesztusát kísérte.

Így illeszkednek be önként ezek a belpolitikai események is a szovjetpolitikának abba az általános képébe, mely 1943/44 folyamán alakult ki. Éppen ez a belpolitikai taktika teszi a Szovjetnek továbbra is világforradalmi célokra törő imperializmusát, ezt az olajfolt-politikát, annál veszedelmesebbé a többi népek számára.

Amellett azt sem szabad elfelejtenünk, hogy a Szovjetunió belső rendszere, mint azt a londoni „The Nineteenth Century“ című folyóirat főszerkesztője a lap 1943 novemberi és decemberi számában élesszemű elemzés során mutatta ki, változatlanul a következőképpen épül fel:

„A Szovjetállam hatalma három fő pilléren nyugszik: az NKVD-n /azelőtt GPU/, a szovjethadseregen és a kényszermunkatáborokon. Ez utóbbiak a mai korban páratlanul álló berendezkedések. Lakóik férfiak és nők /főként férfiak/ akiket tényleges vagy állítólagos politikai bűncselekményért ítették kényszermunkatáborba való száműzésre. A büntetés szokásos tartama nyolc év. De minthogy ez a büntetés automatikusan meghosszabbítható, az áldozatnak kevés, vagy egyáltalán semmi reménye sincs arra, hogy hazatérhessen, még ha a nyolc évet túlélne is. A foglyok olyan feltételek között élnek, melyek az életbenmaradás kilátásait nagyon lecsökkentik. Családja számára a kényszermunkás úgyszólván teljesen elveszett, úgy hogy általában nem is számolnak vele többé. E foglyok száma felől sokféle becslés van forgalomban; igazi számukat azonban csak a Szovjet vezető tisztviselői és a NKVD ismerik. A Szovjetunióban elterjedt becs-

lések 10 és 18 millió közt ingadoznak. E kényszermunkatáborok száma sok ezerre rúg. Egészen hozzáférhetetlen területeken fekszenek. A szökés belőlük lehetetlen. A kormánynak ilyenformán mérhetetlen munkaerőtartalék ált. rendelkezésére, mellyel igen sok közmunkáját, — csatornák, utak, repülőterek slb. építését, — látta el. Mccgfélemltési eszköznek is példátlanul hatásosak. Alig van család a Szovjetunióban, melynek apja, rokona vagy barátja nincs kényszermunkatáborban. Minden felnőtt tudja, hogy bármikor oda lehet küldeni. Elég, ha a gyárban, ahol dolgozik, nyugtalanság van vagy rosszul megy a munka, és máris áldozatul eshet a köz igazgatási kényszernevelés rendszerének, melyet kollektív és egyéni alapon is alkalmaznak.

Ez a legújabb időből származó angol hang igen valószínűen mutatja be az ellensúlyokat, melyeket Sztálin felhasználhat, ha az egyházi kérdésben vagy a nacionalizmus kérdésében kisebb rugalmas gesztust lesz. Ezzel már benne is vagyunk a legbelső középpontban, ahonnét a szovjet-imperializmus olajfolt-politikája Európa és a Kelet világot terjeszkedésével fenyegeti.

III.

A SZOVJET-IMPERIALIZMUS MÓDSZEREI

1939-ig a Szovjetunió belső fejlődéséről való értesülések legtöbbször roppantul pontatlanok voltak. A hátrányos értesülésekkel szemben szovjetrésről azt szokták felhőzni, hogy ezek csak árulóktól és szőkevényektől, vagy pedig csekély áttekintő képességű külföldiektől származtak szóval olyan egyénektől, akiknek szavahihetőségét kétségbe lehet vonni 1939/40-től kezdve már más a helyzet, függetlenül attól a roppant mennyiségű tapasztalattól, amit a német és európai katonák 1911 óta magában a Szovjetunióban gyűjthettek. 1939-től 1911-ig az egykori Lengyelország keleti részeinek lakói, a balti államok, a finn határvidék és végül i'eszarábia lakossága mittiószámra tapasztalták saját bőrükön, mit jelent a Szovjetunió karmai közé kerülni és a szovjet köztársaságok „föderatív“ rendszerébe beillesztődni.

A lengyel kérdésnek Németország felől nézve egészen más színezete volt mint szovjet-oldalról. Még a weimari köztársaság sem hagyott kétségei afelől, hogy a Versaillesban megvont Visztula-határ, mely a lengyel összekötőszávját hozta, létre semmiesetre sem lehet tarló. Angoloknak és más külföldieknek százai, sőt ezrei látogatták meg az évek során ezt a határt és kivétel nélkül azzal a meggyőződéssel távoztak, hogy ezt a robbanóanyagot kettő időben óvatosan el kell távolítani, még mielőtt Keleteurópát vagy még nagyobb területeket romlásba döntene. Általánosan ismeretes a módszer, mellyel éppen Anglia akadályozta meg ezt az óvintézkedést.

hiszen angol védelem nélkül még az elvakult varsói kormány is kétségtelenül hajlott volna mindkét fél számára túrhető megoldásra.

Egészen mást jelentett a lengyel kérdés a Szovjetuniónak. Ili lém éviién nem volt szó olyan határkérdésekről, amelyeknek döntő jelentőséget kellett volna tulajdonítani. Igaz, hogy Keletlengyelországban, Lemberg körül élt néhány millió ukrán, akiknek „felszahadításával“ okolták meg a szovjet-hadsereg szeptember 17.-én megkezdett bevonulását a keleti lengyel területekre. Ugyanez a terület az, amely körül négy év múlva ismét heves viszály tört ki a Szovjetunió és a lengyel emigráns kormány között.

A „Nineteenth Century“ főszerkesztője 1943 októberében megjelent „Az orosz külpolitika állandói“ című cikkében a következőképpen magyarázta meg ezt a viszályt: „A fő ok, amiért Oroszország Keletgalícia lengyel tartományt, mely még a cári időkben sem volt soha orosz, be akarja kebelezni, e terület ukrán lakossága. Sztálin semmi körülmények között sem akar sehol ukrán nemzeti öntudatot megtűrni. Ezért kellemetlen neki minden olyan ukrán népesség, melyre ellenőrzése nem terjed ki. Mikor az 1941-es orosz lengyel szerződés megkötése után egyes lengyel állampolgárokat kieresztenek az orosz börtönökből és kényszermunkatáborokból, egy lengyel-ukrán sem volt közöttük, noha ezek is lengyel állampolgárok voltak, akikre a szerződést alkalmazni kellett.“

Valójában a Szovjetunió 1939-ben semmi más indokolást nem hozott fel a lengyel kormánnyal szemben, mint hogy a lengyel állam már felbomlóban volt, mikor a szovjet csapatok parancsot kaptak a bevonulásra. A lengyel hadseregnek Keletlengyelországban talált maradványait a Szovjet Oroszországba vitette hadifogságba. A lengyel lisztek legnagyobb része azután az ismert kátyni tömeggyilkosságnak esett áldozatul. Körülbelül 1 — 1½ millió egykori lengyel állampolgárt, felerészben nőket és gyermekeket

hurcoltak el nyomban a megszállás után Középoroszországba és Szibériába. Máig is ismeretlen azoknak a száma, akiket nyomban a helyszínen meggyilkoltak, sok ezrei pedig röviddel Lembergnek a német seregek által törni ént megszállása előtt, 1941 nyarán lettek el láb alól.

Mindeme lényeket emlékezetünkbe kell idéznünk, ha meg akarjuk érteni azokat a későbbi drámai eseményekéi, melyek a lengyel emigráns-kormány, a brit kormány és a Szovjetunió között játszódtak le. Azonban még mielőtt rátérnénk Keletlengyelországnak szovjet-uralom alatti sorsára, röviden utalnunk kell azokra az eseményekre, melyek a balti áttomokban és Finnországban 1939 őszétől fogva drámai rohamossággal peregtek le. Itt különös világossággal figyelhető meg az olajfolt feni jellemzett politikája. Már elmondtuk, hogyan igyekezett a Szovjetunió hivatalos külpolitikájának harmadik szakaszában, hogy hatalmas felfegyverkezési lervét végrehajthassa, mindenütt a világban, de főként (leniben a szerződésekkel alátámasztott békepolilika bástyájaként feltűnni. Ezt a politikát követték a Szovjetunió összes szomszéd-államaival, elsősorban a balti államokkal szemben, mintán a szovjet- külpolitika második szakaszában, 1924 decemberében Észtországban szilolt komintern-felkelés meg hiúsult.

1929 februárjában léptették életbe Litvinov javaslatára a Kellogg-paktumot a Szovjetunió, Észtország, Lettország és Románia közölt. 1932 januárjában Finnország és a Szovjetunió közölt megnemtámadási és semlegességi egyezmény jött léire. 1932 márciusában és júliusában újból megnemtámadási szerződéseket írtak alá Lettországgal, Észtzággal és Lengyelországgal. 1932 júliusában jött azután létre a inár említett szerződés a Szovjetunió és szomszédai között a „támadó fél meghatározásáról“. 1934 áprilisában 1945-ig meghosszabbították a Szovjetunió megnemtámadási szerződéseit Litvániával, Lettországgal, Észtzággal és Lengyelországgal. 19.15 januárjában Litvinov a Népszövetség tanácsa

elült ünnepélyesen a következőket jelentette ki: „A Szovjetunió változatlanul ki fog tartani a más államok belső ügyeibe való be nem avatkozás politikája mellett.“ 1930 decemberében a szovjet kormány külön nyilatkozatot intézett Lettországhoz, melynek értelmében a Szovjetunió nem táplált támadó szándékokat a balti államokkal szemben. 1939 májusában Finnország bevonásával újra megismételték ezt a nyilatkozatot. A Szovjet tehát 1929 és 1939 között nem kevesebb, mint nyolc megnevezési szerződést kötött a határszéli államokkal. Fél kell meggondolnunk, mikor ma azt látjuk, hogy a Szovjet békeajánlatokat tesz kisebb államoknak, így Finnországnak 1914 elején. — amihez svéd részről még azt fűzték hozzá, hogy semmi ok sincs a Szovjet javaslatától megtagadni a teljes bizalmait.

Egy béttel a keletlengyelországi bevonulás után Setter észt külügyminiszter meghívást kapod Moszkvába. Oil közölték vele. hogy miután dévaiból egy olt internált lengyel tengeralattjáró elmenekül belet, Észtország nyilván nem képes sajalmagát kettően megvédelmezni. Mololov aláírás végett segélynyújtási egyezményt terjesztőit az észt külügyminiszter elé. melynek harmadik pontja szerint ősei és Dagó észt szigeteken, valamint Mattiski kikötőjében a szovjet-Holtának lámaszponlokak kettelt kapnia, továbbá a Szovjet légiflottája részére repülőtereket ketteti berendezni és Észtországnak bizonyos korlátozott számú szovjet hadosztályt is be kettelt fogadnia. Az észtek, akiknek külpolitikája addig teljesen Anglia felé tájékozódott, ahonnan pedig most nem várhatlak segítséget, kénytelenek voltak a Szovjet ultimátumát három napon belül elfogadni. A szerződést tíz évre kötötték meg. Október elején hasonló ultimátumot kapod Lettország és Litvánia is. A szerződések megkötését követő napún már el is foglalták a szovjethadoszlályok új állomáshelyeiket. 1939 október 31.-én Molotov a legfelsőbb szovjet ülésén mondott beszédében ezeket jelentette ki: „A szovjetellenes propaganda a Szovjetunió és a balti államok között megkötött szerződésekhez azt a koholt mesét fűzte, hogy mi

szovjetizálni akarják a balti államokat. Ebből egy szó sem igaz.”

1939 október 7.-én felszólították a finn kormányt is, hogy Moszkvába menjen „bizonyos mindkét országot érdeklő kérdések felől” tárgyalni. Október 12.-én kezdődtek a finn-orosz tárgyalások, melyekre finn részről Paasikivi volt államtanácsost és stockholmi finn követet küldték ki. Moszkva területek átengedését kívánta a karéliei földszoroson, továbbá Hangöl és a Finn-öböl néhány szigetét. A tárgyalások elhúzódtak, minthogy a finnek nem voltak hajlandók a balti államok mintájára a moszkvai követeléseket egyszerűen elfogadni. Még mielőtt a szovjet követelések elfogadásának vagy visszautasításának kérdése tisztázódott volna, Molotov már 1939 november 1.-én közzétette a Finnországhoz intézett szovjet-ultimátumot. November 13.-án a tárgyalások végképp megszakadtak. November 20.-án a szovjetkormány azt állította, hogy a finnek ágyúval átlóttek a szovjet haláron. 1939 november 30.-án pedig megindult széles fronton a Szovjet támadása Finnország ellen, mely azután a finnek hősies téli hadjáratához vezetőit. A finnek a Szovjet sokszoros túlerejét hónapokon át képesek voltak feltartóztatni. Végül is Németország, melyet akkor még az 1939 augusztusi egyezmény Szovjetoroszországhoz kötött, módot talált az energikus fellépésre. Miután Moszkvának népi sikerült a finneket katonailag megsemmisíteni, most diplomáciai téren is sarokba szorult. Így jött létre 1940 május 12.-éről 13.-ára virradó éjszaka a Szovjetunió és Finnország közötti béke, mely szerint a finnek lényegben kénytelenek voltak elfogadni Moszkva 1939 októberi követeléseit. Két héttel később. 1940 március 30.-án Winston Churchill, akkor a brit admirális első lordja, a londoni rádióban szó szerint a következő kijelentést lelte:

„A hősies finnek elleni támadással a szovjet kormány az egész világ színe előtt kimutatja, milyen pusztításokat végez a kommunizmus mindama nemzetek szervezetében, melyek ennek a halálos szellemi és erkölcsi kórnak áldozatul esnek.”

Már korábban. 1940 februárjában Roosevelt Washingtonban üléselő amerikai szélsőbaloldali ifjúsági szervezetek előtt hasonlóan erős szavakkal ítélte el a Szovjet eljárását. A „New York Times” 1940 február 11.-i száma szerint Roosevelt szó szerint ezeket mondotta: „Mint mindenki tudja, aki szembe mer nézni a lényekkel, a Szovjetunió valójában éppoly kizárólagos diktatúra, mint a világ bármely diktatúrája. Ezt Önök éppoly jól tudják, mint akárki más. A Szovjetunió megtámadta egy szomszédját, mely hozzá képest oly kicsiny, hogy a Szovjetuniónak semmiképpen sem árthatott; ezt a szomszédját, mely nem akar mást, mint demokratikus államformájában békésen élni.”

Roosevelt még azt is hozzátette ehhez, hogy elítéli „ezernyi ártatlan áldozatnak a Szovjetunióban történt megöletését”, de ezután — jellemző módon — azt a reményét fejezte ki, hogy „a Szovjet békeszerető, szabad választáson alapuló népkormányzattá fog fejlődni.” Ilyenformán nyitva maradt a hátsó ajtó az „ártatlan Finnország megtámadóinak, ezernyi ártatlan áldozat gyilkosainak” mint „békészerelő demokráciának” felfedezésére, ami azután 16 hónap múlva be is következett. Ám akkoriban sem Anglia, sem Amerika nem gondolt arra komolyan, hogy a télben fenyegetett Finnországnak segítségére siessen.

A világ közvéleményének figyelmét a következő hónapokban teljesen lekötötték a Nyugaton folyó nagy események. Már 1940 áprilisában megtörtént Norvégia megszállása, amiáltal a finneknek a Szovjetunióval szembeni még mindig roppantul bizonytalan helyzete közvetve lényegesen megszilárdult. Mikor pedig a Franciaország elleni villámhadjárat lezajlott, Moszkvában úgy vélekedtek, hogy a hatalmas Németország érdeklődése eléggé el van terelve, tehát itt a kedvező alkalom, a finn háborúban elért kétes siker után újabb előretörés végrehajtására, melyet a Berlin és a szovjetkormány közöli folyó tárgyalások során előre egy szóval sem jeleztek.

Június 16.-án Molotov a katonailag már félig megszállt három balti államhoz ultimátumot intézett, mely az addigi észt, lett és litván kormány lemondását követeli és ezenfelül bejelentene a három ország egész területének megszállását. A csak nyolc hónapnál korábban megkötött segélynyújtási egyezmények ötödik pontja kifejezetten kikötötte, hogy az egyezmény végrehajtásának „semmiképp sem szabad a szerződ“ felek szuverén jogait korlátoznia, különösen gazdasági rendszerüket és állami rendjüket nem.“ Észtországnak, Litvániának és Lettországnak azonban az akkori helyzetben már nem volt módjukban erre a pontra hivatkozni. Az ultimátumokat még aznap elfogadták és már június 17.-én megkezdődött Észtország végleges megszállása, melyet hamarosan Lettországé és Litvániáé is követett. Molotov a bevonuló szovjetsapatokkal együtt magasállású kommunista személyiségeket küldött ki a három balti fővárosba, közöltük mint Sztálin revali külön megbízottját Zsdanovot, a legfelsőbb szovjet, elnökségi tagját, egyben az orosz Szovjetköztársaság legfelsőbb szovjetjének elnökét. Rigába Visinszki ment el. A lett, észt és litván kormány megszűnt, az államok elnökeit és a minisztereket elfogták és kinyitották a börtönök ajtajait; letartóztatott kommunisták és közönséges bűnözők is tömegesen tódultak ki az uccára. Ezekből nyomban „ideiglenes kormányokat“ alakítottak és választásokat írtak ki, de ezek során csak a kommunista jelölteket minősítették választhatóknak. Az ily módon létrejött kommunista „népképviselőket” azután 1940 júliusában szovjetköztársaságokká alakították a három államot és forma szerint kérték a Szovjetunióba való felvételüket. Már augusztus elején meg is történt a három balti államnak, mint 14., 15. és 16. szövetséges köztársaságnak felvétele a Szovjetunióba az Unió legfelsőbb tanácsának ülésén. Mindez oly villámsebesen zajlott le, hogy a népesség tömegei a Szovjet páncélautóival és a szovjetkatonák merev tekintetével, másfelől pedig a csöcselék uralmával szemben teljesen meg volt bénulva.

A balti kormányok sorsának, eltávolításuknak, elhurco-

lásuknak és Moszkva által kiszemelt látszatkormányral való helyettesítésüknek már 1940 nyara előtt, a Szovjet Finnország elleni leigázó háborújában megvolt a maga előjátéka, melyből könnyen kiolvashatjuk az egész eljárás módszertanát. 1939 decemberében — közvetlenül a finn határok elleni szovjet-támadás megkezdése után, — a szovjetkormány birtelen közhírré lelte, hogy Szovjetkarélia Terijoki nevű városában finn „népkormány“ alakult O. V. Kuusinen vezetése alatt. Néhány nappal később pedig azt adták hírül, hogy a moszkvai szovjetkormány Kuusinen „finn kormányával“ barátsági szerződést kötött. A világ közvéleménye számára Kuusinen neve semmit sem jelentett. A Szovjetunió kézikönyveiben azonban minni a Komintern végrehajtóbizottságának elnökségi tagja és mint a Komintern titkárságának tagja szerepel, Ezenkívül azonban, ami még jellemzőbb, Kuusinen a Szovjetunió legfelsőbb tanácsának helyettes elnökségi tagja és a karéliei szovjet köztársaság legfelsőbb szovjetjének elnöke is. Kuusinen tehát valójában több volt, mint egyszerű finn kommunista, aki az első világháború utáni bolsevistaelenes harcok során Moszkvába menekült: a Szovjetunió egyik magas méltóságának viselője és egyben a Komintern egyik vezető személyisége volt. Kuusinen „finn népkormánya“ azután, miután a Szovjetunió 1940 márciusában erős nemet diplomáciai nyomás alatt a finn kérdésben kompromisszumra kényszerült, megint eltűnt a süllyesztőben. Kuusinen maga azonban megtartotta összes méltóságait, — az államiat még azután is, hogy a Kominternt 1943-ban hivatalosan feloszlatták. A balti államokban tehát 1940 júniusában és júliusában csak azt hajtották végre a végső következtésekig, amit Finnországban már 1939-ben terveztek, de amit a finnek hősi katonai ellenállása megghiúsított. Első ízben vált ezzel az olajfott forradalmi szovjetpolitikája láthatóvá.

A Szovjet balti előretörését, melyhez Németország nyugati lekötöttsége adta az alkalmat, nyomon követte egy másik nagy offenzíva, — ezúttal Délkeleturópa ellen. Ennek céltáblája Románia volt. Néhány nappal a német-francia fegyver-

szünet megkötése után, 1940 június 25.-én, a szovjékormány Romániául Besarábia és Északbukovina átengedését követelte. mely utóbbi sohasem tartozott az orosz birodalomhoz. Anonimusan tábornagy, a kósóhhi román államvezető, hiába igyekezett Károly királyt a finnek példájára ellenállásra bírni. A király a romlott udvari kamaritka befolyása alatt a szovjetország követelések feltétlen elfogadására szánta magát, ami hamarosan koronájába került. Besarábiának és Északbukovinának szégyenletes kardcsapás nélküli átengedése pedig Románia belső átalakulásának vált végleges kiindulópontjává.

Ezzel a Szovjetunió egy éven belül 463.000 négyzetkilométernyi, körülbelül 23 millió lakost számláló területet, — ez a Szovjetunió lakosságának mintegy 12 százaléka, — hódított meg. Északon a Keleti-tenger vidéke széles sávban a Szovjet befolyása alá került. Délkelet Európában a Szovjet a Fekete-tenger pariján már a Duna torkolatához közeledett. Bukarestben már elő is terjesztették a szovjet követelését a Duna deltájában létesítendő támaszpont iránt, — Magyarország pedig, miután a Szovjetunió Bukovina megszállásával a Kárpátok koszorújának széléhez érkezeit, hosszú darabon szomszédságba került a Szovjettel. Semmi kétség sem lebegett afelől, hogy az új szovjet-imperializmus az. 1939/40-es lefüllei nyereségek révén megszállta az Európa szíve felé irányuló nyugati előretörés kiinduló áttomásait, s ezekéi lázasan igyekezett kiépíteni. E célból elsősorban is szovjetizálni kettett az újonnan megszerzett területeket. Túlmenne ennek az ismertetésnek keretein, ha részletesen akarnék leírni a Szovjet által az 1939/40-ben megszállott területeken alkalmazott módszereit, amint ezek nagyszámú hivatalos és magántól meszelő finn, észt, litván, lett, lengyel, ukrán és román iratból világlanak ki. A finneknek legalább még annyi sikerüli, hogy testvéreiket majdnem teljesen álvihették az átengedett lentidről a csonka országba, de már a balti áttamok lakosságát és kormányaikat is teljes mértékben legázották. Először is államosították az összes ipari és kereske-

delmi vállalatokat. A kisiparosokat úgynevezett ártelekbe tömörítének s az önálló mestereket hamarosan ipari üzemekbe osztották be, mint munkásokul. A földművelés terén például Észtországban már 1010 július 23.-án az egész földterület államosítva volt. Mikor a német csapatok egy évvel később bevonultak a balti államokba, a korábban főként Észtországban nagyrészt jómódú parasztság teljesen tönkre volt téve és a mezőgazdaság kollektivizálása nagyban folyt.

Azt első hónapokban még csak Észtországnak, Lettországnak és Litvániának politikai téren vezető személyiségeit fogták el és deportáltak, köztük számos katonatisztet. Az észt hadügyminisztérium épületében csakhamar az NKVD /GPU/ székházát és börtönét rendezték be. A bolsevista uralom hónapjai során azután ezrével kerültek észt polgárok ennek a börtönnek leírhatatlan cettáiba. A hadügyminisztérium egykori légvédelmi óvóhelyét kivégzési teremmé alakították át, melyben később számtalan gyilkosság nyomait lehetett felfedezni. Észt, lett és litván, valamint beszarábiai leírások pontos képét adják az itt alkalmazott kínzási módszereknek: kínzó-szekrények, villamos kínzószerszámok, gőzölő szekrények és túl éles villamos fénnel való vakítás útján. Stubendorf észt tábornokot például 50 ízben hallgatták ki, mindenkor a megfelelő kínzások után. Révai és más észt városok NKVD-börtöneiben 1817 gyilkosság volt kimutatható; az áldozatok 150 esetben nők voltak. Később 1580 áldozat személyazonosságát sikerült kimutatni. A balti népek ellen irányuló tulajdonképpen kiirtást tervek alapja azonban az a kétségtelenül fennálló szándék volt, hogy az észteket, leltekét és litvánokat mindenestül elűzzék mostani lakóhelyükről és a Szovjetunió belsejébe deportálják. Ila meggondoljuk, hogy Észtországnak mindössze 1.1 millió lakósa van s ezek közül egy év alatt több mint 60.000-el hurcottak d a Szovjetunióim, könnyű kiszámítani, mily rövid idő alatt tűnt volna el teljesen a balti államok lakosságának tömege Kcleti-tengermelléki hazájából, ha idejében fel nem szabadultak volna.

Legjobb, ha erről egy 1943-ból származó angol forrást szólaltatunk meg, noha ez természetesen nem teljes és a meggyilkottak és elhurcoltak szörnyű sorsának legfeltűnőbb részleteit elkendőzni igyekeznek. Mivel azonban ez a forrás másfelől a Szovjetunióval oly szoros szövetségben levő oldalról származik, szavahihetőségét semmiesetre sem lehet kétségbevonni. A „Nineteenth Century” 1919 júliusi számában, a 25 skk. oldalon Elma Dangerfield ezeket írja:

„Becslések szerint 150.000 a balti államokból deportált egyén él a Szovjetunióban. Ezeket a Szovjet a megszállott balti államokból 1940 júniusa és 1941 júliusa közötti időben deportáltatta, mielőtt a Szovjetnek a bevonuló németek elől vissza kellett vonulnia.

„Nyomban azután, hogy a vörös hadsereg 1940 június 15.-c és 17.-e között átlépte a határt, az NKVD megkezdte egyes szovjet ellenes érzülettel gyanúsított litván, észt és lett polgárok letartóztatását. Az első áldozatok között különösen politikusok, diplomáták, ügyvédek, tudósok, orvosok, üzletemberek, művészek és papok voltak. Nagyobb számú letartóztatás történt a júliusi kényszerválasztások alatt és után, mikor a balti államokat forma szerint bekebelezték a Szovjetunióba.

„Ámde a tömeges letartóztatásokra és deportálásokra csak 1941 tavaszán és nyárelőjén került sor. Később ismertsé vált, hogy a szovjetkormány rendszeres tervet dolgoztatott ki minden egyes balti állam lakosságának legalább felerészben való deportálására. Ennek a tervnek végrehajtását a német előnyomulás akadályozta meg. Az alábbi számokat azonban megbízhatónak tekinthetjük, mert ezek a mindhárom állambeli helyi hatóságok mérsékelt becslésein, továbbá a Szovjet által hátrahagyott jegyzékeken alapulnak.

„Egyedül Észtországból 60.911 mindkét nembeli egyéni deportáltak a Szovjet unióba az összes társadalmi és korosztályokból. Ezek közül 40.797 volt városi és 20.471 falusi lakos. 7.129-et először letartóztatlak és 10—25 évi kényszermunkára ítélték.

„Lettorszáiban több mint 60.000 ember tűnt el, közülük 20.000 nő és 7.300 gyermek. /A Nemzetközi Vöröskereszt birtokában van több mint 35.000 ilyen deportált neve/.

„Litvániaiban becslés szerint legalább 50.000 embert hurcottak el a Szovjetunióba. Név szerint azonban csak 30.000 vált ismeretessé azokból a jegyzékekből, melyeket a Szovjet 1941 júliusi menekülésekor hátrahagyott. A levéltárakban talált okmányokból, közzöltük a „litvániai, lettországi és észtországi szovjetéi lenes eleinek deportálására vonatkozó utasítások“ból kiderül, hogy a szovjetkormány el volt szánva mindazoknak a deportálására, akik az új uralommal bármi módon szembehelyezkedtek. Ebben teljesen tervszerűen jár-lak el. A városokban és falvakban kora reggel házkutatáso-kat rendeztek fegyverek és okmányok után. A deportálásra ítélteknek csak 20 percnyi időt adtak, hogy felöltözzenek és 100 kg ruhát, élelmiszert és főzőedényt vegyenek magukhoz; ezután egész családokat, tekintet nélkül a családtagok korára és egészségi állapotára a pályaudvarokra vittek. A családá-pákat minden esetben elkülönítenék hozzátartozóiktól, igen sok esetben az anyákat is gyermekeiktől. A deportáltakat ezután víz és mindenféle egészségügyi berendezés nélkül marhavagonokban zsúfolták össze, amelyekben napokig, oly-kor hetekig utaztak Szibéria vagy a Szovjetunió más ázsiai részei felé. Viselős asszonyok ilyen körülmények között szülték meg gyermekeiket a legcsekélyebb orvosi segítség nélkül. Az ilyeneket gyakran valamelyik városban hagyták hátra, hogy ott hozzák világra gyermekükéi. A betegek közül sokan meghaltak, így egy ismert lett diplomata felesége is, akinek holttestét a szovjet-országvezet a vasúti kocsiból kidobta a nyílt pályára.

„Az. úgynevezett közönséges deportáltakat, akik politikai-lag nem voltak gyanúsak, kolhozokba vagy táborokba oszt-tották be, ahol bizonyos mértékű szabadságot élveztek. Így megengedték nekik, hogy elmenjenek a legközelebbi faluig élelmiszereket venni és magukkal vitt kevés holmijukat el-kótyavetyélni ... A politikai foglyok közül sokat 1940 ju-

idusában, közvetlenül a választások után tartóztattak Ie. Elméletileg általános titkos, szabad választás volt kiírva, de gyakorlatilag csak az kapott vörös bélyegzőt az útlevelébe, aki a Szovjet jelöltjeire szavazott. A többiek — azok is, akik deportálásra voltak kijelölve — kék, lila vagy zöld bélyegzőt kaplak, s ez mutatta deportálásuk időpontját, 1941 őszét vagy 1942 tavaszát.“

A továbbiakban Elnia Dangerfield részletesen ismertet egy tipikus esetet, Dr. Devenies litvániai lakos, amerikai állampolgárét. Ebből kiderül, hogy a deportáltakat öt csoportba osztották: elsőbe tartoztak a legnehezebb, bánya- vagy erdőmunkára kijelöltek, másodikba a nehéz munkások, harmadikba a szovhozokba utalt könnyű munkások és a többibe a munkaképes, illetőleg munkaképtelen betegek. A szellemi foglalkozású deportáltakat elvben a legnehezebb munkára osztottak be. Ezeknek a kitagadottaknak semmiféle érintkezésük sem volt a külső világgal. A fogházország Dr. Deveniesnek az amerikai nagykövetséghez intézett leveleit is feltartóztatta. A foglyokat felügyelőként alkalmazott szovjet-orosz fegyencék és katonák őrizték. A teljes élelmiszeradagot, mely reggel és este vizes levesből és olykor 600 gramm kenyérből állt, csak az a deportált kapta meg, aki a számára előírt munkát teljes egészében elvégezte, ami gyakorlatilag lehetetlen volt. A deportáltak havi 25 rubel fizetést kaptak; de Elma Dangerfield elmondja, hogy a deportálóláborok környékén egy tucat tojás már 1943-ban 120 rubelbe került. Dr. Devenies feleségének sikerült az Egyesült Államokba kijutnia. Mikor az amerikai nagykövetség 1042 áprilisában kutatni kezdte férjének holtját, a szovjet hatóságok eleinte azt válaszolták, hogy semmit sem tudnak róla. Azonban később a Vörös kereszt a német hatóságok segítségével kiderítette az illető fogolytábor számát, mely a Szovjetnek egyik Litvániában hátrahagyott jegyzékében szerepelt. Elma Dangerfield végül megállapítja, hogy a balti államokból származó deportáltakat szétszórták a Szovjetunió egész területén a messze Északtól Vladivosztokig, s hogy természetesen

az összes deportáltakat szovjet-állampolgároknak minősítettek. Legtöbbjüket törvényszéki eljárás nélkül ítélték kényszermunkára és vitték sarkvidéki területekre, ahol „siralmas körülmények között, élelmiszerek, meleg ruha és orvosi segítség nélkül fűtetlen barakkokban élnek.”

Lima Dangerfieldnek még sok más részletet is tartalmazó cikke a következő szavakkal végződik: „A brit és amerikai kormánynak mindent el kellene követnie, hogy enyhítsék ennek a többszáz ezernyi férfinak, nőnek és gyermeknek életfeltételeit; nem szabadna őket tovább is ott hagyni ennek a szövetséges országnak vendégei gyanánt, ahol sokan közülük még egy telet nem élnének túl.”

Ez az ajánlkozás, hogy az angolokkal és amerikaiakkal szövetséges szovjetkormány vállairól majd leveszik a „vendéglátás” gondját, természetesen nem talált meghallgatásra. Ma már ismeretes, hogy a moszkvai és teheráni értekezleten, 1941 októberében és decemberében angol és amerikai részről szóba sem hozták a balti államoknak és ezeknek a deportáltaknak ügyét. Sztálin egyszerűen szovjetpolgároknak tekintette őket.

Még mielőtt levonnánk az új szovjet-imperializmus módszereire vonatkozó általános következtetéseket, vessünk még egy rövid pillantást a balti és román területek bekebelezése és az európai-szovjet háború 1941 júniusi kitörése közt eltelt időszak szovjetpolitikájának végső szakaszára. Külső esemény ez alatt az év alatt alig történt; de valójában már teljes gőzzel készítenék elő a Szovjet terjeszkedésének következő szakaszát, amire vonatkozólag a német államvezetés Molotov 1940 november 12.-14.-i látogatása alkalmával szerzett teljes bizonyosságot. Közvetlenül Molotovnak ez titán a látogatása titán Hitler Adolf, most már az egész európai sors felelős letéteményese kénytelen volt arra az elhatározásra jutni, hogy a Szovjet terjeszkedési terveivel Németországnak és szövetségeseinek egész hatalmát fogja szembeszegezni. Molotov Sztálin követeléseit négy kérdés alakjában foglalta

össze, s ezekből lehetett kiolvasni a bolsevista előnyomulás legközelebbi áttomását. E kérdések röviden így szóltak:

1. Németországnak Románia részére nyújtott kezessége a Szovjetunió ellen is szól?
2. Hajlandó Németország Finnországot mint a Szovjet befolyási körzetéhez tartozó államot elismerni?
3. Hajlandó Németország a szovjetbefolyás kiterjesztésébe hozzájárulni?
4. Van Németországnak ellenvetése az ellen, ha a Szovjetunió támaszpontokat szerez török területen, a Boszporusznál és a Dardanettáknál?

A birodalmi kormány mindezen kérdésekre már Molotov berlini tartózkodása alkalmával tagadó, bár egyelőre elodázó választ adod. A megbeszélés tartalmáról nyomban értesítettek az érdekelt kormányokat. Másfelől a Szovjetunió most már titokban végrehajtotta a másik hadviselő táborhoz való átpartolást. A szovjetdiplomácia hamarosan értésére adta Londonnak és Washingtonnak, hogy a Szovjetunió egy bizonyos időpontban kész hadbalépni Németország ellen. Közvetlen diplomáciai akcióra a szovjetdiplomácia 1941 tavaszán történt jugoszláviai közbelépésétől eltekintve alig kerül sor. Másfelől a Molotov-féle kérdéseknek megfelelően erősebb politikai tevékenység volt észlelhető Bulgáriában, a Törökországra, főleg pedig Finnországra nehezedő nyomás pedig fokozódott. Világosan látható volt a Szovjet szándéka, hogy újrakezdje a félbemaradt téli háborút és teljesen megsemmisítse Finnországot. Teljessé lesz a kép, ha szemügyre vesszük az eközben alkalmazásra kerülő módszert.

A Szovjet keresztülvitte, hogy finn kommunisták kicsiny csoportja Helsinkiben és más városokban megalakítsa a „Szovjetunió barátainak egyesületét“. Ezt a társaságot, mint erre bizonyítékok vannak, a finn fővárosba visszatért szovjetkövetség pénzelte. Ez a kis csoport most kormányellenes tüntetésekbe és tudatosan kihívó akciókba kezd, úgy hogy a finn kormánynak közbe kellett lépnie, annál is inkább,

mert ez a csoport legfeljebb csak a finnek egy százalékának kis töredékéi foglalta magába. Ez azután a szovjetsajtónak alkalmat adott arra, hogy a már 1909 ősze óta ismeretes módon ismét heves támadásokba kezdjen Finnország ellen, míg ugyanakkor az újonnan megszállt karéliai területen a szovjet hadsereg erőteljes támadó előkészületeket folytatott. A Szovjet e második politikai offenzívája, mely, mint ez Románia esetében történt, bármikor vezethetett hirtelen ultimátumra, már Molotov berlini utazása előtt megkezdődött. A birodalmi kormány erre azzal válaszolt, hogy a finn kormánytól átvonulási engedélyt kért az Észak norvégijába menő német csapatok számára, amit Helsinki késégesen meg is adott. F.z. egyelőre feltartóztatta a szovjet-fenyegetést. A „Szovjetunió barátainak“ részben a Komintern, részben a szovjetkövetség által fenntartóit társasága azonban egészen a nyílt háború kilörséséig tovább folytatta provokációit; a háborút Finnország egyébként csak akkor üzentte meg, mikor a Szovjet már 1941 június 23.-án és 24.-én finn városokat bombázott. Ezek után levonhatjuk az általános következtetéseket a régebbi világhatalmi módszerek helyébe lépő új szovjet-imperializmust illetően. Mint látjuk, minden esetben egészen hasonló folyamatról van szó, amelyet mintegy a szovjet külpolitika alakítanak nevezhetünk. Az „olajfolt-politika“ tankönyve a következő fejezetekből állana;

Mihelyt Moszkva az általános politikai és katonai helyzetnek megfelelően egy országot hódító politikájának céljaként szemelt ki, bizonyos fokozatok sora átt. elő, melyekben a szovjeldiplomácia, a Komintern és végül a szovjethadsereg működik együtt.

I. fokozat. Azon körök befolyásolása, melyek általános politikai meggyőződésből vagy mint pártszerűen szervezett kommunisták rokonszenveznek a Szovjetunióval. Egyesületek alapítása a „Szovjetunió barátai“ számára. A legtágabb értelemben vett szovjetbarát irodalom terjesztése. Szovjetfilmek behozatala, valamint a hivatalos szovjeldiplomácia révén az uralkodó körök megdolgozása.

II. fokozat. Incidensek felidézése automatikus módon, amint a Szovjetunióval rokonszenvező kis csoportok kihívó módon lépnek fel.

III. fokozat. Területileg szorosan elhatárolt támaszpontok ultimátumszerű követelése; a szovjetadscrg számára, általános barátsági és megneemtámadási szerződésekkel, esetleg kölcsönös segélynyújtási egyezményvel egybekötve.

IV. fokozat. II. és a III. fokozatba tartozó követeléseket elfogadják, erősebb földalatti tevékenység megkezdése. Megbízható kommunistákból és rokonszenvezőkből álló ellenkormány megalakítása. Ez viselheti akcióbizottságnak vagy valami másnak a nevét is.

V. Az illető ország törvényes kormányának elűzése. „Néplázadás“ rendezése a csöcselék segítségével, csetteg a szovjet-haderő közvetlen beavatkozása, ha az illető ország a Szovjetunióból közvetlenül elérhető. Az említett akcióbizottság beiktatása a kormány tisztébe.

VI. fokozat Az illető ország végleges bekebelezése a Szovjetunióba. Társadalmi szerkezetének megsemmisítése, a vezető politikai és kulturális rétegek legyilkolása, széles néprélegek deportálása szibériai és sarkvidéki kényszermunkatáborokba, köztük olyan munkásoké és parasztoké is, akiket későbbi ellenállás hordozóinak tekintenek. Az ittétő ország összes lakóinak szovjet-állampolgárrá nyilvánítása és ezzel külső nagyhatalmaknak vagy a /szovjet-részről cl nem ismert/nemzetközi Vöröskeresztnek megakadályozása minden egyéni beavatkozásban.

Már a Szovjet 1940/41-es terjeszkedésében világosan fel lehetett ismerni ezt a rendszert. Alapjait már a Komintern 1935 augusztusi VII. világtalgresszusa lefektette. Itt a finn kommunisták nevében Kuusinen, az olaszok nevében Ercoli, a franciákéban André Marly és Thorez szerepelt, a esetieket Gotlwald képviselte s a szerb kiküldött távollétében, — aki börtönben ült, — a zsidó Mojse Pijadet választották be a Komintern végrehajtóbizottságába. látni fogjuk, hogyan fognak ezek egyenként újra feltűnni.

IV. AZ OLAJ FOLT POLITIKÁJA A GYAKORLATBAN Kufárkodás Lengyelországgal

„Indítatva érzem magamat a t. Házzal közölni, hogy valamilyen olyan akció esetén, mely a lengyel függetlenséget fenyegeti és amelyet a lengyel kormány annyira fontosnak lát, hogy haderejével ellenállást tanúsít, őfelsége kormánya kötelezve érzi magát arra, hogy a lengyel kormánynak minden hatalmában álló segítséget azonnal megadjon, őfelsége kormánya ilyen biztosítékot adott a lengyel kormánynak.“

Ezekkel a szavakkal jelentette be Neville Chamberlain 1939 március 31-én az alsóházban az angol-lengyel szövetség megkötését. Teljes garanciát jelentett ez a Versailles-ban és az 1920-beli rigai békével teremtett lengyel állam számára. Néhány nappal később aztán Chamberlain ugyancsak az alsóházban kijelentette, miszerint a Lengyelországgal kötött szerződés „a brit politika olyan fontos mérföldköve, hogy bizonyossággal mondhatom, ez az elhatározás külön fejezetet fog kapni, ha majd egyszer a történelemkönyveket megírja.“

Valóban így is van. Ez a fejezet azonban lényegesen elüt attól, amit Chamberlain akkor elképzelt. A lengyel állam, amely erre a háborúra alkalmat adott s amelynek kedvéért Chamberlain Angliai történelme legrettenetesebb válságába sodorta, már régen szétesett. A biztosítékoknak, melyeket az angolok akkor a lengyeleknek adtak, sem katonailag, sem politikailag nem volt semmilyen jelentőségük. Ami ebből a belsőleg széttépődött Lengyelországból megmaradt, Londonba menekült és ott évek óta kísérteties életet él.

Amikor 1941 nyarán kitört az európai-szovjet háború, a brit kormány különös probléma elé került, amely azonban

eleinte egészen alárendelt jelentőségűnek látszott. Anglia és a Szovjet szövetségesek lettek. Másfelől viszont még mindig fennátt a garancia- és szövetségi szerződés Lengyelországgal, melyei a londoni lengyel menekültkormány képviseli, élén Sikorski tábornokkal, egy a legtöbb lengyel politikussal elleniében egyenes, következetes és erélyes emberrel. Az egykori lengyel államterületnek körülbelül a felét azonban 1939 szeptemberében a Szovjetunió kebelezte be. A lengyel emigránskormány tehát hadiállapotban volt a Szovjetunióval.

Sikorski az európai-szovjet háború kitörésekor valószínűleg fellélegzett. De remélhette-e, hogy angol szövetségese, aki 1939-ben kisujját sem mozdította a Lengyelországnak adott garancia betartásáért, legalább nemzetközi jogilag keresztlülviszi, hogy a Szovjetunió mondjon le az 1939-ben anektált területekről? A régi mondás értelmében, miszerint „szövetségeseim szövetségesei barátaim“, nem is lehetett volna máskép. Sikorski annál is inkább fellélegzett, mert a londoni menekültkormány tudta, hogy a szovjetkormány az általa bekebelezett területekről másfél millió lengyelt még 1939 őszén a Szovjetunió belsejébe hurcoltatott, s mert adatai voltak arról is, hogy a szovjetkormány mintegy 181.000 lengyel katonái, köztük mintegy 12.000 tisztet, leszerelt és hadifogolyként szintén a Szovjetunióba szállíttatott. A lengyel emigránskormányban azonban sem a hadifogoly katonákról, sem a tisztekről nem voltak pontosabb értesülései, minthogy a Nemzetközi Vörös Keresztet a Szovjetunió nem ismerte el. Most azonban mindennek magától rendeződnie kell. Ezért Sikorski mindjárt az európai-szovjet háború kitörése utáni napon megjeleni a Foreign Office-ban, hogy Angliát másodszer kérje adott garanciája és kötelezettségei teljesítésére, amelyekben bízva Lengyelország 1939 nyarán a német javaslatokat visszautasította, hogy aztán olyan gyorsan megsemmisüljön. A Foreign Office-beli látogatás kedvezően folyt le. Eden Churchill megbízásából kötelező ígéreteket tett. Az angol kormány nem vonta kétségbe, hogy elvileg köteles a lengyel-szovjet kérdést sürgősen megoldani.

Két héttel később, 1941 július 7-én, Sikorski Londonban a mikrofon elé lépett s kijelentette, reméli „hogy a szovjetkormány rövidesen ismét éleibe lépteti az 1921-beli szerződést s visszaadja a szabadságot annak a sok lengyelnek, aki „jellegesen a szovjetország börtönökben sínylődik.“

A keleti hadjáratnak ezekben az első heteiben a Szovjet áttal bekebelezett keletlengyel terület legnagyobb része már az előrenyomuló német csapatok birtokába ment át. A szovjetkormánynak sürgősen segítségre volt szüksége. Ebben az időpontban Sztálin is alárendelt jelentőségűnek látta a lengyel kérdést. Így aztán már 1941 július 30-án aláírhattak Londonban egy szovjet-lengyel egyezményt, amellyel a diplomáciai kapcsolatokat újra helyreállították. Az egyezmény 1. cikkelye kimondta: „A Szovjetunió kormánya elismeri, hogy a lengyelországi területi változásra vonatkozó 1939-beli szovjet-német szerződések érvényüket veszítették.“ Elhatározták továbbá az 1939-beli hadifoglyokból lengyel hadseregnek szovjetterületen való felállítását, valamint az összes lengyel állampolgárok szabadonbocsátását. 1911 szeptemberében további egyezményt írtak alá, melynek értelmében a szovjet hatóságok visszaadnak a lengyeleknek minden tulajdont, amit Keletlengyelország annektálása után tőlök elvették.

Úgy látszott tehát, hogy minden Sikorski kívánsága szerint megy. A Szovjetunió nemzetközi jogilag kétségbevonható Litvánia visszaadta a lengyel menekültkormánynak az 1939-ben bekebelezett területet. Sikorski erre 1941 december elején Moszkvába ment, hogy az új szovjet szövetséggel elintézzék az utolsó formákat s hogy főleg megbeszéléseket tartson a lengyel listékkal, akiknek a szerződés szerint már szabadon kellett lenniük. Sztálin a lengyel menekültkormány fejét a Kremlben a legelőzékenyebben fogadta. December 4-én Sztálin és Sikorski egy Németország ellen irányuló közös nyilatkozatot írtak alá, amelyben egyidejűleg a háború tartamára kölcsönös segélynyújtást, a háború utánra pedig szoros barátságot fogadtak. Sikorskinak csak

egy kérését nem teljesítették moszkvai tartózkodása során. A Kremlben sajnálattal közölték vele, hogy a lengyel tisztekkel pillanatnyilag még nem beszélhet, mert messze Belső-Oroszországban vannak. A nehéz háborús közlekedési viszonyok nem engedik meg gyors Moszkvába szállításukat, viszont a lengyel miniszterelnök urat nem akarják kitenni az odautazás viszontagságainak. Sikorski ezt bizonyára különösnek találta. Minthogy azonban a Kremlben minden olyan összhangban folyt le, elfojtotta magában a gyanakvásnak már akkor felbukkant csíráit. S Londonba visszatérve, inkább beszédei tarlóit az ellen a német áttítás ellen, miszerint a Szovjetunió egész. Kelcteurópál uralma alá akarja tiporni. „Ez az állítás“ — mondta — „ellenében van az aláírt egyezmény betűivel és szellemével, úgyszintén Sztálinnal folytatott megbeszéléseimmel.“

1942 folyamán még több ízben, mind lengyel, mind pedig szovjet részről igen előzékeny nyilatkozatok kerülnek kicserélésre, melyekben lengyel részről áthatatosan kiemelik az Atlanlic-Charla jelentőségét, amelyet ugyan a Szovjetunió nem írt alá. Az időközben a többi diplomatával együtt Kujbisevhe költözött lengyel nagykövet ebben az időben hiába próbál éri ni kezesbe jutni a lengyel tisztekkel. Hónapokon ál kitérő válaszokat kap. A Szovjetunióba Imreolt lengyel polgári személyek nagyobb része sem bukkan fel többé. A lengyel nagykövet lassanként kénytelen tudomásul venni, hogy a szovjet kormány egyetlen ukrán, vagy fehérorosz nemzetiségű volt lengyel állampolgárnak sem mondja meg a tartózkodási bel vél. Lengyel civilek kisebb csoportjait a lengyel kormány közvetítésével Iránon kérésziül a Közelkeletre szállítják, ahol Anders tábornok Sikorski parancsnoksága alatt álló lengyel emigránshadserege is tartózkodik. Lassanként azonban a kujbisevi nagykövetségben az a benyomás alakul ki, hogy az ukránoktól és fehéroroszoktól eltekintve a lengyelek százezrei is eltűntek. Ennélfogva az ellenkormánynak már csak egy töredékét lehet fellelni. Elma Dangerfield becslése szeriül abban az időpontban már legalább 300.000

lengyel nem volt az élők sorában. Ezt írja: „A férfiak és nők kis csoportjai, akik Kujbisevet elérték, egészen összeroskadlak voltak. Többnyire gyalog jöttek elképzeltetlen körülmények között az északi arhangelszki és volodai kerületekből. Néha 20 napot is kellett várniok állomásokon. A legtöbben súlyos vérhasban szenvedtek és rosszul tápláltak voltak, mert csak nyers burgonyát és forralatlan vizet adtak nekik. Lábaikon és kezeiken nyílt sebeik voltak, annyira vitaminszegény és elégtelen volt a táplálékuk. Ráadásul a gyermekek között kanyarójárvány tört ki. 1942 júliusában pedig a szovjet hatóságok elkezdték a lengyel segélyszervezet tagjainak a letartóztatását, 1943 januárjától meg az összes lengyel segélyszervezeteket bezárták. Ekkor egyszerre kijelenték, hogy a Szovjetunióban tartózkodó összes lengyel férfiak, nők és gyermekek szovjetállampolgárok. A szovjet-milícia kényszerítette őket, hogy szovjetútleveleket írjanak alá. Ha ezt megtagadták, letartóztatták őket s étel és víz nélkül tartották. Ekkortól kezdve lengyelek nem hagyhatták el a Szovjet területét s nem utazhattak a közkeleti lengyel hadsereghez.“

A lengyel-szovjet egyezmény első évfordulóján az „Izvesztija“, Sztálin szócsöve, már egy fölötté különös cikket közölt, amely ugyan dicsérte Sikorskit, másfelől azonban megáttapította: „Bizonyos szánalomra méltó lengyel politikusok és újságírók barátságos államok vendégszeretetével visszaélve igyekeznek vizályt hinteni a barátságos viszonyban levő népek közé. Vitákat kezdenek olyan kérdésekről, amelyeknek semmi közük a hilterizmus elleni harchoz.“

Rossz előjelek voltak ezek. Egy félévvel később a lengyel kormánynak be kellett látnia, hogy a szovjetkormány nyilván egyáltalán nem volt hajlandó helyreállítani a kapcsolatot a letartóztatott lengyel tisztekkel, míg másfelől a szovjetlapok a volt keletlengyel területekről egyszerre mint a Szovjetunió szerves alkotórészeiről beszéltek. Ezért a lengyel menekült-

¹ „Nineteenth Century“, 1943 július, 24. oldal.

kormány 1943 február 25-én tüntető módon kijelentette, nem férhet kétség aziránt, hogy az 1941-beli lengyel-szovjet egyezményrel az 1939 szeptemberig fennállott régi határ nemzetközi jogilag visszaállítódott.

A lengyeleknek ez a nyilatkozata atkáimul szolgált arra, hogy a Szovjet hirtelen súlyos csapást mérjen rájuk. Kornejcsuk ukrán író a „Právdá“-ban rögtön cikket közölt, amelyben a lengyel kormányt „szűkkeblű“ osztályérdekek képviselésével és újraébredt lengyel imperializmussal vádolta, míg 1943 március elején a TASS szovjethírügynökség egy hivatalos nyilatkozata most már azt közölte, hogy a keletlengyel területek, tekintet nélkül az 1941-beli egyezményre, nemzetközi jogilag a Szovjetunió alkotórészei. Ezenkívül a TASS-nyilatkozat azt a figyelemreméltó mondatot is tartalmazta, hogy a lengyel menekültkormány egyáltalában nem jogosult a lengyel nép képviselésére, mert nem „népkormány.“ Még ugyanabban a hónapban Kornejesukal helyettes külügyi népbiztossá nevezték ki. Hogy ennek mi volt az értelme, csak később derüli ki, amikor feleségét, Wanda Wassilewska lengyel kommunistanőt a „Szovjetunióbeli lengyel hazafiak szövetségének“ elnökévé nevezték ki, vagyis a londoni menekült lengyelekkel szemben egy most a Szovjetunióban előtérbe lépő ellenkormány fejevé.

A lengyel-szovjet viszály tehát ebben az időpontban már áthaladt a szovjetimperializmus fejlődésének azokon az első fokozatain, melyeket az előző fejezel végén összefoglaltunk, amikor a borzalmas kalyni léiéről szóló német közlemény bombája hirtelen becsapott. Ez 1943 április elején volt. Április 16-án a londoni menekültkormány hadügyminisztere azzal a kéréssel fordult a Nemzetközi Vörös Kereszthez, hogy a katyni vizsgálat során állapítsa meg a tárgyilagos tényállást. A Kreml tájékozott a dühtől. A zavart hallgatás néhány napja után a szovjet kormány végül is kijelentette, hogy a Kátyúnál talált 12.000 lengyel tisztet Szmolenszk felé való előnyomulásuk során 1941 őszén a németek fogták el és

lőtték agyon. Ezzel egyidejűleg — 1943 április 25-én — a szovjetkormány a lengyel nagykövetnek jegyzéket adatott át, amelyben közölte a londoni menekültkormánnyal való kapcsolatok megszakítását. Sikorski ugyan Londonban visszavonta a Nemzetközi Vörös Kereszthez intéztt kérelmet, a lengyel menekültkormány azonban közvetve nem hagyott kétséget afelől, hogy meg van győződve a nemsokára azután nemzetközi orvosi szaktekintélyek által is megerősített német adutok hitelességéről. A svájci, holland, magyar és dán törvényszéki orvosszakértők kétségtelenül megállapították, hogy a lengyel tiszteket minden valószínűség szerint 1940-ben gyilkolták meg. Tábornoktól hadnagyig, törzsorvostól a tábori lelkészig hevert Katyinnál a lengyel férfiaknak tarkólövessel elintézett színe-java, — a londoni emigránsok fivérei, sógorai és fiai. Egy idő múlva aztán a „Nineteenth Century“ főszerkesztőjének a lap 1943 júniusi számában megjelent cikke a következőképpen vázolta a kátyini ügyben elfoglalt lengyel álláspontot:

„A Nemzetközi Vörös Kereszthez intéztt lengyel kérelem legalábbis elragadta a Szovjettől azt az állítást, miszerint ezek a tisztek a németek kezébe kerültek s azok gyilkolták meg őket. Mert akkor miért nem közölte ezt a szovjetkormány a lengyel kormánnyal arra a számtalan kérdezősködéésre, melyet ez utóbbi 1941 nyara óta Moszkvához folyton intézett? Miért nem volt semmi sem ismeretes ezeknek a tiszteknek a sorsáról abban az időben, amikor szovjet állítás szerint a németek elfogták őket /1941 nyarán/? Egyáltalában érthetetlen, hogyan foghatták el a németek a tisztek ezreit, akik hadifoglyokként a Szovjet kezei közt voltak, anélkül, hogy a szovjet hatóságok erről tudomást szereztek volna. A szovjetkormány erről már a lengyel-szovjet egyezmény aláírása alkalmával könnyen felvilágosítást adhatott volna. Ehelyett akkor kijelentette, hogy a tiszteket rövidesen szabadon eresztük az internálótáborokból. Ezért a sokezer lengyel tisztért a Szovjetunió felelős. De ténylegesen nincs abban a helyzetben, hogy hollétük felől felvilágosítást adjon. A rémes és sötét

titok a szovjet-lengyel válságot még bonyolultabbá teszi. Hozzjárul ehhez a polgári deportáltak sorsa, akik közül a legtöbben még a Szovjetúnióban vannak. Borzalmas tragédia ez, amelyről az angol nyilvánosság még csaknem semmit sem tudott meg.“

Nincs értelme, hogy belegabalyodjunk annak a számtalan nyilatkozatnak a bozótjába, melyekkel a londoni lengyel menekültkormány ez időponttól kezdve hónapról hónapra mind reménytelenebbé váló ügyét a Szovjettel szemben kivívni igyekezett. A legfontosabb lépés, amit Sztálin a lengyelekkel való kapcsolatok megszakítása után tett, Wassilcwskának egy egyelőre hivatalosan még nem mint olyannak minősített ellenkormány fejéül történt beiktatása volt. Wassilewska már 1943. április 28-án ezt írta az „Izvesztijá“-ban: „Nem a londoni emigránsok, hanem én magam vagyok a lengyel nép igazi képviselője“. Ezzel már a szovjetimperializmus sémájának következő fokozata is el volt érve.

Angliában ez események következtében kínos zavar keletkezett s elkerülhetetlenné vált, hogy előbb Eden, majd Churchill vállalja a most a lengyel kérdésben érvényesülő szovjetimperializmussal való szembehelyezkedés keserves feladatát. 1943 május elején ugyanis Sztálin, néhány nappal később pedig Vysinszkij kijelentette: „A szovjetkormány elvileg erős, független Lengyelországot óhajt a háború utánra.“ Mi több, Vysinszkij egyelőre még azt a szándékot is tagadta, hogy Wassilcwskát és társaságát ellenkormányként akarják felhasználni, ugyanekkor azonban továbbra is a leghevesebben támadta a londoni lengyel kormányt. A közélkeleti lengyel emigráns-katonák táboraiban erre olyan heves szovjetellenes tüntetésekre került sor, hogy Sikorskinak oda kettett utaznia Anders tábornoknak és katonáinak legalábbis olyan mértékben való megnyugtására, amennyire, ezt tőle a brit kormány követelte. Ez az utazás lett a végzete. Kairóból való visszarepülése során Sikorski repülőgépe Gibraltárnál titokzatos körülmények között lezuhant. A pilóta cseh volt,

aki — mint a lengyel emigránskörök később kinyomozták — annakidején Prágában szoros kapcsolatban volt az oltani Komintern-központtal. A menekült lengyelek története újabb sötét rejtéllyel bővült. Sikorski halálával elvesztették egyetlen jelentékeny államférfiukat. A brit sajtóban hosszú méltató és megható búcsúztató-cikkck jelentek meg a porondról oly hirtelen leltűnt lengyel tábornokról. De halála után tíz nappal a „News Chronicle“ — az a londoni lap, amely a kommunistaa „Daily Worker“-től eltekintve, a legszorosabb kapcsolatot tartja fenn a szovjetnagykövetséggel, — már ezt írta: „Sikorski halálának, bármily sajnálatos, megvan talán az a szövetségesek számára örvendetes oldala is, hogy u szovjet-lengyel viszony most könnyebben rendezhető megnyugtatói módon.“

Mikolajczykknak, a lengyel emigránskormány új elnökének, már tényleg nem volt az a tekintélye a külügyi hivatalban, mint amellyel Sikorski rendelkezett. Elvileg ugyanis a lengyel emigránsok álláspontjában mi sem változott. Másfelől a brit sajtóban 1943 őszétől egyre világosabb szakadás mutatkozott a lengyel kérdésben. A konzervatív sajtó még kitartott, bár a Szovjettel szemben csak óvatos kifejezésekben, az Attantic-Charta légvára és a lengyel keleti halár garantáltsága mellett is. Ezzel szemben a baloldali irányzatú lapok egészen nyíltan és egyre élesebben a lengyel menekültkormány ellen kezdtek fordulni, míg a „Daily Worker“ egészen a szovjet lapok módjára naponta a legocsmányabb szidalmakat szórta feléje. A viszály elsimítása érdekében kifejtet brit fáradozásoknak semmi látható sikerük nem volt. A Szovjetunióban időközben a lengyel hadvezetőség által kommunista tevékenység miatt lefokozott, majd a szovjetkormány által tábornokká előléptetett Herling volt ezredes parancsnokságával egy tisztán kommunista jellegű lengyel hadosztályt állítottak össze, melyet Wassilewska 1943 őszén a nagvsláv kommunista kongresszuson az egyedül tekintetbe jövő lengyel „néphadseregnek“ jelölt meg. Ennek a taktikának megfelelőleg a londoni és washingtoni szovjet-

nagykövetségek hamarosan gondoskodtak arról, hogy néhány angliai és amerikai lengyel kommunista forradalmi klubokat létesítsen. melyek szintén csípős nyilatkozatokkal léplek fel a lengyel menekültkormány ellen. Az általános irányzat világos lett: A Szovjetunió olyan lengyel szovjetkormány alakítására törekszik, amely kész lemondani a keletlengyel területekről s egyben a moszkvai kormánnyal olyan szoros kapcsolatba lépni, hogy abból rövidesen magától adódjék egy ilymódon keletkezett Szovjetlengyelországnak a Szovjetunióhoz való csatlakozása. Ezzel szemben a lengyel emigránskormány még remélte, hogy Churchill és Rooseveltt a teheráni értekezleten képviselni fogja érdekeit Sztálinnal szemben és keresztül viszi az Attanlic-Charta megszentelt elveit. A teheráni értekezlet azonban elmúlt s a róla kiadott közleményben egy árva szó sem volt a lengyel kérdéstről, amint erről annakelőtte már az 1943 októberi moszkvai külügyminiszteri értekezlet kommunikéje is mélyen hallgatott.

A lengyel emigránskormány úgy vélte, hogy ilyen körülmények között végleg pervesztes marad, ha nem jelentkezik újra igényeivel, kivált miután 1944 újéve körül a szovjet-haderő bizonyos vidékeken ismét közelébe jutott az 1939-heli régi lengyel szovjet határnak. Ezért a lengyel kormány 1911 január 5-én újabb nyilatkozattal állt elő, amelyben a volt Keletlengyelországban „a szuverén lengyel közigazgatás visszaállítását“ követelte. A nyilatkozat közvetlen felhívással zárult a sovjetkormányhoz. A keleti arcvonal katonai eseményei tehát ismét mozgásba hozták a lengyel kérdést.

Moszkva a kétkulacsos szovjet külpolitikát jellemző formában válaszolt. Előbb Wassilewska bizottsága nevében inár másnap nyilatkozni jelent meg, amely a londoni menekültkormányt újólag „fasisztáknak“ minősítette és „a reakciós emigráns elemek kizárásával egy lengyelországi demokratikus kormány“ vagyis szovjetkormány létesítését követelte. Ezután viszont január 11-én egy terjedelmes TASS-nyilatkozat megint kifejtette, hogy a Szovjetunió az ukrán és fehér-orosz területeket sohasem adhatja vissza. Az 1939 évi hatá-

rok nem változtathatatlank. Ebben a TASS - nyilatkozatban már az úgynevezett Curzon-vonalat hozták javaslatba, melyet 1919 tavaszán Curzon akkori angol külügyminiszter elnökletével a párisi békeértekezlet egyik bizottsága dolgozott ki. Ez a vonal az 1939-beli német-szovjet érdekkhatártól valamivel keletebbre halad s Przejnysl-t Lengyelországnak, Lemberget pedig Oroszországnak juttatja. A továbbiakban a TASS-nyilatkozat a lengyel nyugati határnak Keletnémetországba való előretolását követeli, egészében azonban újólág kiemeli, hogy a lengyel menekültkormány képtelennek bizonyult a Szovjetunióval barátságos viszony kialakítására. Ennek a Curzon-vonal alapján tett új szovjet javaslatnak a voltaképpen értelme egy lengyel szovjetkormány létesítésének azzal a követelésével összefüggésben világlik ki, melyet egyidejűleg Wassilewska nyilatkozata támasztott.

A lengyel kormány erre több napon át egészen az éjszakába húzóó megbeszéléseket folytatott Edennel, melyek eredményeként 1944 január 15-én új nyilatkozat jött létre; ebben a lengyel kormány nem foglalt állást a Curzon-vonal javaslatával szemben, hanem csak közölte, hogy a kérdés végleges rendezésének dolgába be kellene vonni a brit és amerikai kormányt is. Gondoljuk meg, hogy akkor még csak egy hónap múlt el a teheráni értekezlet óta, amelyen olyan nagyhangún proklamálták Sztálin, Roosevelt és Churchitt teljes egyetértését. Ez a lengyel nyilatkozat lényegileg az angolok utolsó kísérlete volt tekintélyük megmentésére és arra, hogy a lengyel kérdésbe való bekapcsolódás lehetőségét a Szovjettől kikényszerítsék. Az egész dolog tipikus terméke volt az edeni diplomáciának: homályos, határozatlan, igazi megnyilvánulása a brit világbirodalom hanyatlásának.

Moszkvában mindenesetre így fogták fel az angol szorgalmazásra létrejött lengyel nyilatkozatot. Ezért a szovjetkormány sietve, már január 17-én, ellennyilatkozattal állott elő, amellyel a lengyelekkel való tárgyalások végleg megszakadlak. A TASS negállapította, hogy a lengyelek gyakorlatilag

elutasították a Curzon-vonalat, s hogy a diplomáciai kapcsolatok újrafelvétele a londoni emigránsklikkel nem jöhet tekintetbe, mert „a lengyel kormány nem óhajt jószomszédi viszonyt a Szovjetunióval“. Moszkva elérte pontosan azt, amire eleve törekedett: a politikai alapot egy lengyel-szovjet-kormány alakítására.

Ezzel pedig különösen az angoloknak és amerikaiaknak ismét a legvilágosabban megmondták, hogy a Szovjetunió nem tűr semmiféle beavatkozást olyan kérdésekbe, melyek közte és egy szomszédállama között felmerülhetnek. Londonban határtalan volt a megdöbbenés. Washingtonban is, ahol Rooseveltt és Hutt lehetőleg tartózkodóan viselkedtek, zavartság uralkodott, mert most már nem lehetett többé eltitkolni az amerikai közvélemény előtt, hogy a Szovjetnek esze-ágálban sincs a lengyelekkel 1941-ben kötött szerződésüket betartani. A szovjetimperializmus jellege most leplezetlenül kiütközött. A helyzet e kiéleződésének a hatása alatt Churchill sürgősen visszatért hosszasan üdülő-szabadságára.

A további lépések, melyeket Anglia a következő hetekben még teli. már nem érdemelnek említési. Kétségtelenné vált annak az angol kísérletnek teljes kudarca, hogy az angolszászok megtartsák befolyásukat a keletenrópai ügyek fejlődésére. A Szovjet még azt is visszautasította, hogy a Teheránban létesített úgynevezett Európa-bizottság a szovjetérdekeket érintő kérdésekkel foglalkozzék. A szovjetpolitika súlypontja ez időtől kezdve már a Wassilewskabizottság megalakulása óta előrelátható útra levődön áll. 1944 február végén Moszkvában nyilvánosságra hozták, hogy az oltani lengyel nemzeti bizottság Rola álnév alatt lengyel főparancsnokot nevezett ki s Bcrling tábornok lengyel szovjethadosztályál ennek a Rola főparancsnoknak rendelték alá, neki kell alárendelnie magát Anders tábornoknak is a közelkeleti, olaszországi és angliai lengyel csapatokkal. A moszkvai „lengyel nemzeti tanács“ — mondta még ez a közlés — elfogadta a Szovjetuniónak a Curzon-vonaltól keletre fekvő területek

átengedésére vonatkozó követelését. Egyidejűleg Berling lengyel szovjettábornok egy újabb moszkvai „pánszláv“ kongresszuson a londoni menekültkormányt árulónak, nyilvánította.

Churchill végül maga is kénytelen volt beismerni a szovjetimperializmus előtti meghátrálását. Az alsóházban 1944 február 22-én kijelentette, hogy Teheránban Sztálinnal a lengyel kérdést is megbeszélte. Abban egyeztek meg. — mondta — hogy Lengyelországnak át kell engednie egykori keleti területeit s helyettük nyugaton kap majd kárpótlást. „Szerelném emlékeztetni a I. Házal arra, jelentette ki Churchill, hogy a brit kormány sohasem garantálta Lengyelország valamely meghatározott határvonalát.“ Továbbá: „Megértéssel viseltetem a szovjetálláspont iránt... Nem találok, hogy a Szovjetunióknak nyugati halárai biztosítására irányuló követelése áttépi az észszerűség és az igazságosság határát.“

A második világháború történetében Churchillnek ez a nyilatkoznia jelentős fejezetet fog megjelölni. Az az állítás ugyanis, miszerint Anglia sohasem garantálta Lengyelország egy határvonalát, ellentmond a történelemnek és az igazságnak. A Lengyelországnak 1939-ben adott garancia-ígéret végleges megszegését jelenti. Ezenfelül pedig az Atlantic-Chartával való végleges szakítást is jelentette. Így és nem másképp érlelték Churchill beszédét Angliában is. Az „Observer“-ben /1944 február 27./ egészen nyíltan kifejezésre is jutott, hogy Anglia a jövőben már nem hivatkozhatik arra az erkölcsi alapra, melyet az. Atlantic-Charta képviselt. Az Atlantic-Charta 2. pontja ugyanis tudvalevőleg kimondja, hogy határváltoztatásokat csupán az összes érdekelték önkéntes hozzájárulásával szabad eszközölni. Efölött Churchill most Sztálin nyomása alatt egyszerűen napirendre tért.

Churchill hozzájárult ahhoz a Moszkvában már 1943 tavaszán jelzett tervhez, amely szerint Lengyelországot tiszta német területekkel kell Kcletporoszországban, Pomerániában és Sziléziában kártalanítani. Még a brit sajtó sem tudta véka

alá rejteni azt a véleményét, miszerint az a javaslat, hogy tizenkét millió németet lengyel uralom alá hajtsanak, vagy lakóhelyeikről elűzzenek, felülmúl minden szörnyűséget, amit ez a háború eddig előidézett.

Számtalan adattal kimutattuk azt a szovjet szándékot hogy egy német keleti területekkel megnagyobbított Lengyelországot állítsanak vissza, csakis azzal a tervvel összefüggésben szabad vizsgálni, amely szerint ez a Lengyelország belpolitikailag tisztán szovjet-kommunista alapon szervezendő meg. Csak ha ezt tekintetbe vesszük, bonatkozik ki egészen a tulajdonképpeni szándék: egy ilyformán messzi be a német nemzeti földre előretolt Szovjetlengyelország kellene alapbázisa legyen a többi német terület szovjetizálásának. Ezek voltak az előfeltételek, melyek között Sztálin késznek nyilatkozott arra, hogy a maga részéről is síkra szálljon „egy erős Lengyelország visszaállítása“ érdekében. E formula mögött tehát egészen más valami húzódik meg, mint amit a lengyel emigránsok, vagy eddig az angol közvélemény is egy „erős Lengyelország“ alatt értett. Amint látjuk, a Lengyelországnak adott garancia-ígéret és az Atlantic-Charta churchilli megszegését egy lengyel szovjetkormány elismerésétől nem nagy, s főleg nem elvi lépés választja el. Anglia Jugoszláviában Tito elismerésével már erre az útra lépett. Arra az útra, melyet nemcsak a szovjelimperializmusnak a lengyel kérdésben megtelt-fejlődése rajzol meg logikus végcélként. hanem amely főleg a Molotov által Ibit január végén bejelenteti szovjet alkotmány-módosításból is adódik. Ezzel az egyes szovjetköztársaságok jogosultságot kapnak arra, hogy saját hadügyi s főként külügyi népbiztosságot létesítsenek, úgy építik át ezáltal külsőleg a szovjetállamot, hogy a jövőben könnyen lehetséges legyen új európai, vagy ázsiai szovjet államalakulatok hozzácsatolása. A szovjetköztársaságok új külügyi népbiztost állásait magától értetődleg Sztálin és Molotov környezetéből való megbízható kommunis-tákkal töltötték be. Ukrajnába nem mást, mint Kornojsukot, Wanda Wassilovska férjét nevezték ki, aki 1943-han a lou-

doni lengyel emigránsok elleni szovjethadjáratot meghiúsította. Angliában persze óvakodtak elárulni, hogy nagyon is felismerték ennek a kinevezésnek az igazi jelentőségét. Valójában az angolok számára nem is maradt más hátra, minthogy szabad folyást engedni a keleteurópai eseményeknek és úgy lenni, mintha egyáltalán nem értenék, mi megy végbe. Ezzel Anglia elvileg ebben a háborúban másodszor áldozta fel Lengyelországot. Rooseveltnak pedig, a jog világszerte férfias bajnoka, bölcsen hallgatott. De mit is mondhatott volna?

Hogyan lett Josip Brozról „Tito tábornagy“

1937 tavaszán az összes európai országok pályaudvari várótermeiben nagy tarka plakátok láthatók, melyek a párisi világkiállításra hívnak. Az „Exposition Mondiale“-ra ulazóknak csaknem valamennyi európai vasúton különleges díjkedvezményekéi nyújtanak. Még az olyan országokban is, melyekben általában nem egészen egyszerű útlevelei kapni, készségesen megadják a Franciaországba szóló kiutazási vízumot. De a Pont Jená-n túli Exposition Mondiale díszes kapuján nem lép be valóban minden utas, aki belépőjegyekkel, tarka cédulákkal és a túlszűfolt Párizsban előre megrendelt hotelszobákra szóló utalványokkal felszerelve útra kelt.

A párisi világkiállításon utoljára lángol fel az istenál-dotta ég alatt e föld nagy és kis nemzeteinek békés versengése. De már tompa lökések rengetik a földel, messzi morajlással jelezve egy irtózatós katasztrófa közeledtét. A belgrádi és zágrábi francia utazási irodák hivatalnokai például ezekben a hónapokban csodálkoznak azon, hogy az igen fura alakok ezrei jelennek meg náluk a Párizsba szóló kedvezményes jegyekért. Ezeknek az embereknek a külsejéből aligha lehet arra következtetni, hogy minden kedvezmény mellett is megengedhetnek maguknak egy párisi larlózkodásl. De utaznak. Viszont soha egyikük sem tátin meg Párizsi. Már Délfranciaországban ügynökök szedik ki ököl előzetesen megbeszélt állomásokon a vonalokból s a spanyol halárra viszik. Akkoriban olt, a kis francia határvárosokban, élénk embercsempészés folyik, amellyel a spanyol kommunisták nemzetközi dandárja számára

állandóan új ágyúlötteléket juttatnak. Mintegy 11.000 jugoszláv alattvalót szállítottak 1937 nyarán ezen a módon Spanyolországba.

A nemzetközi kommunista szervezet mindent kitűnően elkészített. Az embercsempészség, felelős vezetője Jugoszláviában a belgrádi és zágrábi rendőrség által évek óta körözött Josip Broz terrorista volt. A 11,000 emberből, akit Broz a Moszkvában kidolgozott terveknek megfelelően Vörös-Spanyolországba csempészett, alig 1.000 ért vissza később hazájába. A többi valahol elkallódott, elesett, meghalt. Senki sem törődött velük. Josip Broz később André Marly francia kommunista vezér oldalán Albacete városkában résztvett a nemzetközi dandár kommunistáinak katonai kiképzésében. Megbízói elsőrangú bizalmi embereként váll be.

A Harmadik Internacionálét nemrég lessék-lássék felosztának. De a spanyol polgárháborúbéli nemzetközi dandár két szervezője közül az egyik, mint a francia kommunisták szóvivője, időközben Algírban a leghatalmasabb ember lett, míg a másik Tito név alatt egy szövetséges hadseregnek a brit és amerikai kormány által hivatalosan elismert főparancsnoka lett, aki maga adta magának a „Jugoszlávia tábornagya“ címet.

A kairói jugoszláv menekültkormány sokáig makacsul megtagadja az együttműködést Josip Brozzal, noha a brit és amerikai baloldali sajtó egyre leplezetlenebbül véli szemére a fiatal Péter királynak, hogy Tilóval szembeni elutasító magatartása „reakciós érzületének“ bizonyítéka, tizek a londoni és newyorki lapok mit sem sejtve Josip Broznak az álnevét használják s köré tudatosan a hősi legendák babérkoszorúit fonják, nem is gyanítva, hogy a „Tito“ szó nem jelent mást, mint a „Titkos Nemzetközi Terrorista Szervezet“ cím szerbhorvát fordításának kezdőbetűit: „Tajna Internacionalna Terroristicka Organizacija.“ A jelek szerint sem az angliai és amerikai lapok, sem pedig

a kormányok, melyek Josip Brozt Sztálin nyomatékos kívánságára „egyenjogú főparancsnoknak“ nyilvánították, nem tudják, hogy Eisenhower, Montgomery és Sir Maitland Wilson tábornokok új kollégája olyan ember, aki nem csupán politikai tevékenység, hanem számtalan közönséges bűncselekmény miatt is börtönben ült.

Mint kovács- és lakatossegéd a húszas években álkulcsok és feszítővasak készítésére használja fel ismereteit, betörés miatt elítélik és 1828-ban csak egy általános amnesztia révén kerti szabadlábra. A börtönben Broz ismeretséget kötött egy kommunista terrorista szervezel tagjaival, akikkel továbbra is összeköttetésben marad. A jugoszláv rendőrség aktáiból kitűnik egy 1933 februárjában a Zágráb mettetti Kaiserika községben elkövetett rablótámadásban való részvétele, amelynek során néhány csendőr megsebesült, egy pedig életét vesztette. Kitűnik továbbá Josip Uroz részvétele egy pénzhamisító bandában is, amely valószínűleg szintén összeköttetésben állt a terrorista szervezettel. A zágrábi ügyészség 7113 darab jugoszláv 50 dináros bankjegy hamisítása miatt körözteti.

Ezután forró lett neki Jugoszlávia földje. Időközben tagja lett a jugoszláviai kommunista párt központi bizottságának s terrorista szervezet titkos útjain a Balkánon és Törökországon keresztül Moszkvába csempészik, ahol hamarosan felveszik az úgynevezett Lénia-főiskolára, a kommunista terroristáknak ama hírhedi képezdéjébe, amelyről az európai országok legtöbb kommunista vezetője kikerült. Broz itt találkozik először André Marlyval is. Három évvel később aztán mint a Spanyolországba való kommunista embercsempészet szervezője bukkan fel.

Amikor a megvert nemzetközi dandár szétszóródik a szélrózsa minden irányába, Broz egy Josip Timinek mérnök nevére szóló útlevéttel visszatér Jugoszláviába. Az útlevél teljesei» valódi. A moszkvai Lenin-főiskolából származik. Amikor a jugoszláv rendőrség ennek ellenére figyelmes

lesz Brozra, több ízben megváltoztatja a nevét, míg végül is 1941-42 telén Bosznia szakadékos hegyvidékén mint „Tito” jelenik meg ismét.

A háború, talán ezt vetheti itt közbe valaki, néha a jóhiszemű embert is gyanútlanul kínos közelségébe sodorhatja olyan kalandos alakoknak, akik az alvilág felkavart iszapjából észrevétlenül felszínre kerültek. Ez a mentség melyet Londonban és Washingtonban zavartan motyogtak egymásnak a politikusok, azonban, amikor lassanként ismeretessé kezdett válni, hogy ez a különös „főparancsnok” rendőrileg körözött betörő, pénzhamisító és útonálló, -- minden bizonnyal nem lehet helytálló, mert a brit és amerikai hírszolgálat nagyon is jól tudta, nemcsak azt, hogy ez az úgynevezett Tito kicsoda, hanem hogy egész környezete is hozzá hasonló alakokból áll. „Tito tábornaggal kettemes levélváltást folytatok” — mondta mégis Churchill 1944 február 22-én.

Ami Tito környezetét illeti, említést érdemel moszkvai üsszckötöliszlje, Bogdan Szimics ezredes, volt katonai attasé, aki irányadó szerepet játszott Szimovics tábornok ama végzetes államcsínyjénck előkészítésében, amely a jugoszláv állam felbomlását bevezette. Hogdan Szimics egyik aláírója volt a Szovjetunió és az akkori Jugoszlávia közötti barátsági szerződésnek, amellyel Szimovics tábornok elvakult és korlátott tiszti csoportja biztosítottnak vélte magát a német ellenintézkedésekkel szemben. Ugyanez a Szimics ezredes, — ma már éleinedelt úr, — Ferenc József osztrák császár ellen l'oszniában már 1910-ben merényletet szervezett, amely azonban meghiúsult. Tagja volt annak a szerb tiszti titkos szervezetnek, mely „Egyesülés, vagy halál”, de „Fekete kéz” néven is szerepelt és az első világiul honi kitörésére a közvetlen okot szolgáltatta. Ez a terrorista tiszti csoport, melynek vezetője a szerb vezérkar hírszerző-osztályának a főnöke volt, követte el a Ferenc Ferdinand trónörökös elleni szarajevói gyilkos merényletet

Szimics a szarajevói gyilkosság szervezőinek legszűkebb körébe, tartozott, melyet tudvalevőleg Artamanov ezredes, az akkori belgrádi orosz katonai attasé, pénzelt. Az első és második világháború sorsdöntő eseményei olyan szoros kapcsolatban állnak egymással, hogy bizonyos helyeken még ugyanazok a terrorista figurák merülnek fel újra, csak hogy az idők változásának megfelelően új jelvényrel a sapkájukon. Ez a jelvény ebben az esetben a szovjetszög a sarlóval és kalapáccsal.

Tito „kormányának“ másik oszlopos tagja a spanyol- zsidó Mojse Pijade volt, aki a szerb nép történetében mint a montenegrói tömegmészáros fog szerepelni. Pijade, foglalkozására nézve festő, már 1918 óta aktív kommun- nistaként ismeretes. 1924-ben terrorcselekmények miatt letartóztatták s ezután rövid megszakításokkal majdnem tizenöt ével ült börtönben, mégpedig Brozhoz hasonlóan részben tisztán közönséges bűncselekmények miatt.

Mikor a német haderő 1941 tavaszán liz nap alatt lehengerelte az akkori Jugoszlávia hadseregét, elkerül heteden volt, hogy főképpen a délnyugati úttalan hegy- vidékeken örök ne támadjanak, melyek megtisztítására egyelőre nem küldtek német csapatokat, mert itt már nem fontos hadászati problémákról volt szó. Ott, ahol a sajnos már kezdettől fogva belsőleg züllött 2. olasz hadseregnek kellett volna rendet teremtenie, — mindenek- előtt az adriai parton és u montenegrói hegyvidéken, — ezekben az árterekben hamarosan veszedelmes daganatok keletkeztek, melyek megszüntetésével az olasz, hadsereg főparancsnoka korántsem foglalkozott erélyesen. Pedig Montenegrói olasz kívánságra ismerlek el ismét független országnak, holott az olasz parancsnokok nem tudták olt a rendet újra helyreállítani. Ebben az uralomnélküli időben bukkant fel Montenegróban Mojse Pijade egy szedett-vedett bandával s gyakorolt több hónapon ál olyan rémuralmat, hogy a belgrádi Nedics-kormány becslései szerint legalább

50,000 ember lelte ott halálát. Ez körülbelül egy tizedrésze a gyéren lakod hegyország lakosságának. Olaszország összeomlása után a montenegrói és szerb lapok Pijade áldozatairól bosszú listákat közöltek s ennek során kiderült, hogy némely helyen, mint például Kalasi üdülőhelyen, a felnőtt férfiaknak alig több, mint 40 százaléka maradt csak életben. A többit borzalmas kínzások után a Kara folyó melletti egyik mocsárba dobálták, melyet a kommunisták kutyatemetőnek neveztek el. Szerbiai beszámolók a kolostorok és templomok egész sorát nevezik meg, melyekei a kommunisták szórakozóhelyekké változtattak át; ezt az eljárását Boszniában Josip Broz bandái is gyakorta alkalmazták. Egyébként Mojse Pijade megerősítlen hírek szerint 19443—44 telén életét vesztette.

De nem csupán terroristák csoportosultak Tito körül, hanem más kétes existenciák is, így elsősorban a később Tito „kormányának” elnökévé megtett Dr. Ivan Bihar, akinek múltja tipikus vonásait viseli magán ama politikusoknak, akik mindig is sötét szerepet játszottak Délkelet-európa politikai életében. Ribar mint zágrábi ügyvéd a jugoszláv államalapításkor Belgrádbn került, ahol nemskára a szkupstina elnöki székébe tornászta fel magát. Ezulán úgy egy évtizeden át azok közé a Belgrádban ismert alakok közé tartozott, akik a kulisszák mögött a személyi politikai és pénzügyi üzelmek valóságos tömkelegét hajtották végre. Ezek egyike Bihart, akinek névjegyén mindvégig olvasható volt „a szkupstina volt elnöke”, olyan botrányba keverte, hogy el kettett tűnnie a politikai porondról.

Bihar egy Drah nevű cseh barátját a Csehszlovákiában akkoriban végrehajtod földreform azzal fenyegette, hogy elveszik többszáz. mittió korona értékű földbirtokát. Bihar erre összekötetései révén elérte, hogy a cseh Draht bécsi jugoszláv sajlóaltásának nevezték ki, miáltal az a cseh hatóságokkal szemben egyszerre „külföldi” gyanánt léphetett fel és megmenthette vagonát. A prágai kormány tiltakozott

Belgrádiban s az ügy kivizsgálása alkalmával kiderült, hogy Bihar többmillió dínárt kapott baráti szolgálataiért. Ezzel lehetetlenné tette magát s miután fokról-fokra süllyedt, végül is Jugoszlávia leplezett kommunista szervezeténél kötött ki, amely szívesen fogadta szolgálatába a Belgrádiban továbbra is sok összekötéssel bíró lecsúszott politikust. Így nem csoda, hogy Bihar legutóbb a terrorista tábor központjában bukkant fel.

De miért meséljük tovább ezeket a gyászos történetüket jelentéktelen csirkefogók, csalók és letört exisz.tonciák sötét pályafutásáról? Érdemes-e velük egyáltalában foglalkozni? Nem mellékjelenségek-e csupán, melyek egy akkora népkatasztrófa peremén, amilyen ez a második világháború, elkerülhetetlenül felmerülnek, hogy aztán ismét eltűnjenek?

Vélekedhetnénk így is s nyugodtan rábízhatnánk a német és Imrvál hadosztályokra meg Nedics szerb tábornok remlesináló csapataira, melyek Josip Broz bandáit lassanként mindinkább felmorzsolják és sarokba szorítják, c daganatok kivágását. Ezek a volt Jugoszlávia területén működő bambik azonban nem annyira katonai, mint sokkal inkább politikai proliiéinál jelentenek. A leheráni értekezleten ők képezték a Sztálin, Churchill és Boosevelt közötti tárgyalások egyik legfontosabb pontját. A lengyel kérdéshez hasonldian Ti lónak Péter exkirály elleni harca messzemenő jelentőséggel bír az úgynevezett Egyesült nemzetek összességére nézve. Ugyanúgy, mint Lengyel- és Görögországban, itt is véres és borzalmas játék folyik népek sorsával. Sehol sem látható drámaiban az a sötétségbe vezető út, melyen azoknak a népeknek kell haladniuk, amelyek a messze lávddi nyugati hatalmak ígéreteibe vetett hitük következtében egyszercsak a minden oldalról fellángoló bolsevista káosz poklának tornácában találják magukat.

Az 1941 március 27.-i belgrádi államcsíny előtti hónapokban a jugoszláv főváros légköre annyira telítve van villamossággal, hogy mindenütt szinte hallani a szikrák

pattogását. Németország abban az időben Jugoszláviának a hárombatalmi egyezményhez való csatlakozásán fáradozik, mely biztosítaná ennek az államnak az érinlenségét. jóltehet a két évtizede mesterségesen fenntartott államalakulatot csaknem széttépő szerb-horvát feszültség ezt a garanciát meglehetősen problematikkussá teszi. Beterlinben azonban remélik, hogy Jugoszláviát elsősorban népei érdekében sikerül kiviittarlni a háborún.

Görögországban ebben az időben már angol hadosztályok szálltak partra. A brit ügynökök és diplomaták nem kiméinek sem fáradságot, sem pénzt, hogy Jugoszláviát a 8. és!). brit hadsereg felvonulási területévé tegyék.

l lonovan amerikai ügynök egy időre Belgrádira telepedett, Boosevelt közvetlen megbízásából biztosítandó az ellenzéki politikusokat és lizli köröket afelől, hogy feltétlenül számilbnlnak az USA leljs támogatására, ha Németország ellen fordulnak.

Másfelől a Belgrádira csak 1940 nyarán bevonult Lavrenlijev szovjetkövet a téli hónapokat arra használta fel, hogy egy egész. Jugoszláviára kiterjedő politikai és kutturális propaganda-hálózatot építsen ki. A szovjetlerjeszkedés sémájának első fokozata valósult meg. Az egész országban megalakították a „Szovjetunió barátainak“ egyesületeit. Tömegesen importáltak szovjetüilmeket, szovjetkönyveket és röpiralokat. Lavrenlijev a szovjetkövetségen nagy fogadásokat rendezett, melyeken félreérthetetlen nyilatkozatok hangzottak cl Németországról. A földalatti kommunista izgatás azonban főleg az egyetemekre és magasabb szakiskolákra összpontosította figyelmét. Itt, az. elégedetlenül felnövvő értelmiségi rétegben lállak a kommunista eszmék legjobb talaját. Persze annak a képnek, melyet ez éretlen fejek, de egyúttal sok együgyű politikus és tiszt számára is a Szovjetunióról festettek, a nyers valósághoz egyáltalán semmi köze nem volt, ellenben mégis pontosan megfelelt ama szert) és horvát rétegek romantikus álmainak, melyekre a szovjetagitáció magát rávetette.

E körülmények közöli bizonyos szerb politikusoknak nnpról-napra miüül jobban összezavarodnak a képzelni, kivált miután mettüdják, hogy Hoosevett elnök több ízben is hosszabb megbeszéléseket folytatott Holics washingtoni jugoszláv követtel s annak útján tengelyellenes politikát ajánlott a belgrádi kormányuk. Azt a benyomást szerzik, mintha az. egész, háború sorsa valóban Belgrád magatartásától függne.

Március 25-én a Cvetkovics-kormány aláírja a három-hatalmi egyezményhez való csatlakozást. A rákövetkező második éjszaka belgrádiam megtörténik a puee.s Szimovics tábornok vezetése alatt, aki előzőleg Donovan ezredestől és az angol követtől kötelező ígéreteket kapott megfelelő segélynyújtásra. Ez a puccs pecsételte meg az 1919-ben létrejött jugoszláv állam megsemmisülését.

A puccsisták közvetlenül Angliától és Amerikától függenek. Churchill nem is titkolja ezt, amikor másnap örömtől sugározva nyilvánosan kijelenti: „örvendetes dolgot közölhetek önökkel: A brit birodalom közösen fog harcolni a jugoszláv nemzettel és vitéz kormányával s együttesen leszünk meg minden erőfeszítési mindaddig, míg a teljes győzelmet ki nem vívjuk.“ Ugyanaznap Snmls, Churchill barátja, ezt a kijelentési teszi: „Németország elveszlette a balkáni csalni. Kinek köszönhető ez? Az ifjú Péter királynak, — nevezük öl Nagy Péternek.“

Moszkvában is sz.emmetálhalólng örülnek a fordulatnak, bár a Szimovicskormány onnan nem kapja meg a segélynyújtási paktumot, amint előbb a szovjetkövet bizonyos célzásai alapján sejteni lehetett. A puccsisták megbízottai csak barátsági szerződést szereznek meg Mololovtól. Moszkva még nem tartja elérkezettnek az időt.

Jugoszlávia szétesése után Péter kormányával együtt elmenekül és csupán egy tábornokot hagy hátra, Draza Mihajlovicsot, aki Délnyugalszerbia hozzáférhetetlen hegyvidékén egy hadosztály maradványaival tovább harcol. A

német haderő egyelőre csak keveset törődik ezekkel a visszamaradt bandákkal. Mintán Kréta is elesett, ebben az időben Jugoszláviában és Görögországban csak néhány hadosztály marad vissza, mert a nagyobb harc Keleten már előrevetí árnyékát. Időközben Péter királyt és kormányát Londonban száműzetésükben is ünnepélyesen egyenjogú szövetségeseknek ismerik el s Anglia, majd később az Egyesüli Államok is biztosítja, miszerint mindent meglesznek annak érdekében, hogy a szerb menekültkormányt „egykor ismét visszavezessék Belgrádba“. Végtére nagyon is jól tudják, hogy mindaz a szenvedés, ami most a szerbekre és honátokra zúdult, elhárult volna, ha az angol és amerikai ügynökök az értelmetlen harcot elő nem idézik.

Eközben a bandaháhorú szerb és horvát területen kis méretekben Folytatódik. Draza Mihajlovics kihasználja azt a körülményi, hogy a német haderőnek a hatalmas keleti mérkőzés állal igénybe vett zöme nem tud különösebb Figyelmet szentelni az ő jelentéktelen, gyakran azonban kétségtelenül vakmerő és merész vállalkozásainak. Angliában és Amerikában Mihajlovicsnak 1941 utolsó hónapjaiban még túlzott jelentőséget tulajdonítanak, érthetően, hiszen egyébként édeskevés az örvendetes jelentenivaló.

Amikor 1942 januárjában az akkor még Londonban székelő jugoszláv menekültkormányt először átalakítják, Mihajlovicsot Formálisan Péter király „hadügyminiszterének“ nevezik ki. De Moszkva titkon már azokban a hónapokban beavatkozott. A jugoszláviai kommunista pártot 1941 őszén megerősítének ejtóernyővel lelett terroristákkal, akiket a moszkvai Lenin-intézet hadipolitikai iskolájában képeztek ki. A Szerbia, üosznia és Montenegro közötti nehezen hozzáférhető területeken 1941 őszén lervszereiilcg irányított kommunista Felkelés lámád, melynek Uzice városban van a központja, ahol a kommunisták több, mint két hónapon át rémuralmat teremtenek, míg német rendőrség és szerb nemzeti csapatok el nem űzik őket. Itt, Uzice vidékén zajlott

le a terrorista Broz-Tito vezetésével egy pontosan orosz mintájú „szovjetállam“ alakításának első kísérlete. Mihajlovics, aki eredetileg talán örült a váratlan szövetségestársnak, ekkor már látta, Imgy közte és Tito bandái között áthidalhatatlan szakadék tátong.

Angliában és Amerikában eleinte szándékosan nem vesznek tudomást a szerbiai és horvátországi kommunisták fellépéséről. Ellenkezőleg, 1942. novemberében a londoni jugoszláv menekültkormány mellett USA-követséget nagykövetségi rangra emelték, miután előzőleg, Péter király washingtoni látogatása alkalmával, Rooseveltt és Péter egy közös nyilatkozatában különösen kiemelték „Mihajlovics tábornok és vitéz emberei ragyogó teljesítményeit.

Ebben az időben az Uzice vidékéről 1941-ben elűzött kommunista bandák Nyugatboszniában újra összeverődtek s ekkor „fasisztaellenes tanácsot“ alakítottak, melynek elnöke gyanánt Ivan Ribar elöltünk már ismeretes kétes alakja lépett fel. Kalinint, Sztálint és Mololovot diszelnököknek választották meg. Most Moszkva hirtelen nyílt támadásokat, kezd intézni Péter menekültkormányja és mindenekelőtt Mihajlovics bandavezér ellen s ezek a támadások egyben leplezetlenül Rooseveltt és Churchill ellen is irányulnak, mint a londoni szerbek védnökei ellen.

1943 januárjában Eden első ízben kénytelen beszámolni az alsóháznak a volt jugoszláv területen működő különböző bandacsoportok politikai egységesítését célzó törekvésekről. Moszkva erre szokása szerint még élesebb támadásokkal válaszol, melyeket ez alkalommal egyszerre a mindig engedelmes brit baloldali sajtó is támogat. A „Daily Worker“ hamarosan éppolyan durva szidalmakkal itteti a londoni jugoszláv menekültkormányt, mint a gyűlölt lengyeleket. A „News Chronicle“, „Daily Herald“ és a falka többi része némi távolságban követi. Péter menekültkormányja ezzel szemben hiába próbálja meg különböző személycserékkel kiküszöbölni az eléje tornyosuló nehézségeket. Szeren-

csétlenségére a londoni emigránsok közölt még a horvát-szerh hatalmi viszonyt illető régi vizzályok is féktelenül kitörnek, míg Tito érkezettnek látja a pillanatot arra, hogy bandáival megrohanja Mihajlovics egyes csoportjait, s a legborzalmasabban megkínozza azokat, akik élve kezei közé kerülnek. A londoni hivatalos körök azonban még kitartanak Péter király és Mihajlovics mellett. 1943 augusztusában Randal Neale, a Reuter levelezője, még ezt írja „Mihajlovics a szerb ellenállás keze és a menekültkormány hős katonai feje.“

Időközben Molotov felszólította Péter királyt, helyezze „kormányát székhelyét“ Moszkvába. Ugyanakkor Görögországban a szerbiaihoz és boszniahoz hasonló fejlődés veszi kezdetét. Félreeső vidékeken ott is kommunista bandák lépnek fel, melyek főleg a menekültkormányral együtt működő Cervasz bandatábornok ellen fordulnak. Egyidejűleg Algírban is nyíltan előtérbe lépnek a kommunisták. Ezzel Sztálin ösztöne világossá válik. A londoni konzervatív körök kezdenek nyugtalankodni s kezdik megérteni, hogy a „Tito, vagy Mihajlovics?“ kérdés ugyanúgy, mint a lengyel kérdés, elsősorú politikai probléma lett Anglia számára. A „Nineteenth Century“ folyóirat főszerkesztője felemeli intő szavát Tito terrorista bandáinak lassanként Londonban is fokozódó dicsőítése ellen. Dühösen harcra száll a Mihajlovics ellen emelt vádakkal, de az az idő, amikor még hatalmi egyensúlyról lehetett álmodozni, már régen elmúlt. Péter király ajánlatosnak tartja London és Moszkva között pontosan a középben letelepedni s ezért kormányával Kairóba megy /1943 szeptember/.

Ettől kezdve Moszkva nyomása hétről-hétre erősödik. A londoni rádió szerbhorvát adásaiban már csak Titóról esik szó s Mihajlovicsról vagy egyáltalában nem tesznek említést, vagy dugaszban támadják. Az ellentéteket először a moszkvai külügyminiszteri értekezleten vitatják meg közvetlenül. Ez Eden olyannyira eklatáns visszavonulásával végződik, hogy Péter 1943 október végén, majd ismételten

november végén Jellics „nagykövet“ útján a leghatározottabban tiltakozni kénytelen a londoni rádió szerb—horvát adásai ellen, minthogy azok már kifejezetten kommunista propaganda-adásokká lettek.

Ezzel párhuzamosan 1943 őszén Tito és Mihajlović bandái közöli heves ütközetek zajlottak le, melyekben a 2. olasz hadsereg összeomlása után a bandák által zsákmányolt hadianyag jelentékeny szerepet játszott. Így teljes erővel fellángolt a polgárháború, míg ezzel egyidejűleg német, horvát és szerb nemzeti csapatok most már erélyesen kezdtek eljárni a bandáktól megfertőzött vidékek ellen és azokat sávról-sávra megtisztították, úgyhogy 1944 tavaszán Bosznia és Déldalmácia már csak csekély része volt ténylegesen a kommunista terroristák kezén. Ennek ellenére a politikai fejlődés egyenesen viharos módon ment végbe.

Tito és Ribár 1943 november végén Jajcc boszniai városban a „fasisztaellenes tanácsot“ úgynevezett „jugoszláv nemzeti felszabadító-bizottsággal“ cserélte fel, amely „ideiglenes kormány“ jellegét kapta; ennek mindenestre rövidesen az erdőbe kellett menekülnie, mert Jajcét a német csapatok nemsokára ezután elfoglalták. A teheráni értekezlet idején tehát Moszkva elhatározta, hogy az Anglia és Amerika által, bár már csak félig-meddig, továbbra is támogatott kairói menekültkormányal szabályszerű ellenkormányt szegez szembe, amely pontosan a szovjetrendszerével megegyező alkotmányt fogadott el.

A kairói menekültkormány a kommunista ellenkormány megalakulására a leghevesebben válaszolt s ennek során Angliát és Amerikát nyilvános közleményben hitszegéssel vádolta. „A két hatalom, — szögezte le a közlemény — a terrorista csoporttal szembeni homályos magatartásával hozzájárult ehhez a fejlődéshez.“ Moszkva azonban egyidejűleg magában Londonban is munkába lépett és ott egy kommunista befolyás alatt álló jugoszláv „egységbizottságot“ létesített a Moszkvában és Londonban már fennálló

és a lengyel menekültkormány ellen fellépő lengyel-kommunista bizottságok mintájára.

A Whitehallban ismét teljes volt a zavartság és megdöbbenés. A szovjetimperialista terjeszkedési politika a Balkánon még gyorsabban elérte a sémánkbeli „közvetlen akció“ fokozatát, mint Lengyelországban. Moszkva eljárása a jugoszláv kérdésben a teheráni értekezlet egyik eredménye volt. Az angol konzervatív sajtó csak zavarosan dadogott, míg a baloldali sajtó tovább folytatta Tito magasztalását, Washingtonban pedig Hutt külügyi államtitkár nagy óvatosan kijelentette, hogy az Egyesült Államok mind a két félnek egyaránt rendelkezésére áll kölcsön- és bérleti szállításaival. Ezekben a napokban, — 1943 december 10-én, — a Teheránból visszatérő Churchill Kairóban Péter királlyal megbeszélést folytatott, amelynek során a tehetetlen fiatalembernek aligha közölhetett sok biztatót. A lejtőn ugyanis már nem volt megállás. A „Times“ már december közepén meglepetésszerűen azt írta, hogy „képtelenség Tito kormányát terroristáknak és kommunistáknak minősíteni, ahogyan a kairói menekül kormány tette“. Ezeket a Moszkvában kiképzett terroristákat az „Observer“ egyszerre „minden pártbeli kiváló jugoszláv polgároknak“ nevezte. S mialatt Edennek egy csűrő-csavaró alsóházi nyilatkozattal kellett előkészítenie a közvéleményt az irányváltásra, a kairói menekültkormányának egy új panaszközleménye hatolt a nyilvánosság elé; abban a többi között ez volt olvasható; „Megérdemli-e nemzetünk, amely a legmesszebbmenő önzetlenséggel akkor állott Nagybritannia oldalára, amikor ez a balalom egyedül harcolt, s amely hűsége következtében Európa minden más nemzeténél nagyobb veszteségeket szenvedett, Titónak ezt a többrebecsülését?“ Késő! Késő!

Nem sokkal 1943 karácsonya előtt a terrorista Broz kiáltványt bocsátott ki, amelyben a kairói jugoszláv menekültkormányt végleg letaszítottak és tárgyalásképtelennek nyilvánította, Péter királynak pedig megtiltotta a Jugo-

szláviába való vissza lérést. Miliajlovcicot szabadon üldözhető, jogvesztett embernek jelentette ki. Miközben a kairói menekültkormány erre még azt válaszolta, hogy „szélmámosok nyilatkozatai nem érdeklík“, ismeretessé vált, hogy Tito néhány emberét Alexandriába küldte a brit és amerikai vezérkar képviselőivel való tárgyalások céljából. Az eredmény a Reuter-iroda hivatalos közleménye volt: „Tito tábornagyot az alexandriai katonai megbeszélések során egyenjogú szövetséges főparancsnoknak ismerték el“ /1943 december 22/.

A kairói siránkozó és panaszkozó emigránsklíkkel, amely egykor brit és amerikai óhajra szerencsétlenségbe taszította országát, senki sem törődött többé. Mialatt Tilónak a nyugatboszniai völgyekben eszeveszetten menekülő bandáit balomra lötték, Moszkva az ő kommunista tábornagyával Angliával és Amerikával szemben politikailag egyelőre mindent elért, amire régóta törekedett.

Terjedelmes listák fekszenek előttünk, melyek szűkszavúan, de pontos személyi és helyi adatokkal a horvátok és szerbek ezreinek borzalmas megcsonkításáról és meggyilkolásáról számolnak be, amit mind Josip Broz kommunista bandáinak rémuralma köveiét el Boszniában, Montenegróban és más vidékeken. A szerb cs horvát nép drámája minden bizonnyal abban érte el tetőpontját, hogy nagy nyugati nemzetek vezetői hajlandók voltak a kommunista terrornak ezt a sötét organizátorát egyenjogú főparancsnokként soraikba fogadni.

A kairói szerb emigránskormány még egy utolsó alkalommal megpróbált szembehelyezkedni azzal a fejlődéssel, amely végül is politikai halálát kellett jelentse ugyanazon Anglia magatartása miatt, mely eredetileg a harcbalépésre csábította. Purics, Péter egyik minisztere, 1944 január végén kétségbeesett kísérletet tett egyenesen Moszkva felé s olt a röviddel azelőtt Bencs által kötött szerződés mintájára szovjet-jugoszláv szövetségi szerződés megkötését ajánlotta

fel. Moszkva válasza, melyet a Tass-ügynökség útján tettek közzé, rövid és lesújtó volt: „A javaslat szovjetkörökben meglepetést keltett. Nem jöhet tekintetbe semmiféle kapcsolat a szovjet kormány és a jugoszláv emigránskormány között, mivel ez utóbbinak mint hadügyminiszter tagja az a Mihajlovics fasiszta tábornok, aki még mindig harcol Jugoszlávia törvényes tábornagya ellen.“ A Tass-ügynökség a továbbiakban még tudomásul adta, hogy Moszkva számára csupán egy „törvényes“ jugoszláv kormány van, mégpedig az, melyet Tito alakított.

Churchill időközben Randolph nevű fiát Titóhoz küldte, ahol már egy ideje MacLean brit dandártábornok is tartózkodott, aki jellemző módon Cripps alatt titkárként működött a moszkvai brit nagykövetségen. Churchill tehát kétségkívül első kézből tájékozva volt arról, hogy a Tito-bandáknak közben teljesen szovjetmintára szervezték át, és hogy ugyanúgy, mint a vörös hadseregben, az egyes bandacsoportok felügyeletével kommunista kommisszárokat bizlak meg. A Tito-banditák katonai igazolványának elülső oldalán a szovjetcsillag látható, amely a hátlapon levő vezérkari pecsétben is bennfoglaltatik. Az igazolvány baloldalán, éppúgy, mint a szovjet orosz katonakén, a kommunista kommisszár, jobboldalán pedig a katonai csapatparancsnok aláírása foglal helyet. Fia révén Churchillnek tudnia kettett, hogy azt az alkotmányt, melyet a terrorista Tito-kormány kiadott, szakaszról-szakaszra szószerint kimánsolták a szovjet-alkotmányból, és hogy azokon az egyre szűkebbre szoruló területeken, melyeken Tito még tartotta magát, tökéletes szovjetesítést hajtottak végre. Végül az angol kormánynak addig Mihajlovicsnál is volt bizalmi embere Bally tartalékos ezredes személyében, aki polgári foglalkozására nézve kereskedő, békében Szerbiában ezüstbányai voltak s ennél fogva az országot jól ismeri. Kétségtelenül Bally ezredes is első kézből tájékoztathatta kormányát arról, amit Mihajlovics és tisztjei a Tito-terület elszovjetesítéséről megtudtak.

De az angol miniszterelnöknek mindez mit sem jelentett. Teherán óta a jugoszláv kérdésben éppúgy kötve volt a keze, mint a lengyel kérdés esetében. Ugyanabban a beszédben, melyben Churchill az Atlantic-Cbartát és a brit garanciát a lengyeleknek felmondta, a végső csapást mérte a szerb szövetségesre is. 1044 február '22-én kijelentette: „Jugoszláviában Tito marsallt támogatjuk. A kommunista elemeké a jugoszláviai felszabadító-háború megkezdésének a dicsősége. Titóban a partizánok kiváló vezért talállak. Szerencsétlenségre azonban ezek a haderők összeül közösbe kerültek Mibajloviccsal és sok tragikus harc játszódott le ... Tito tábornagy betegségem alatt üzenetet küldött hozzám s azóta állandó levelezésben vagyok vele ... Péter királynak Mibajloviccsal és annak alantas parancsnokaival való kapcsolata kétségtelenül ártottak neki a partizánok szemében, mert Mihajloviics soraiban napirenden volt az árulás.“ Ez volt a kegyelemdőfés.

Pétért 11144 márciusában Londonba rendelték, ahol Szimoviccsnak, a puccsista tábornoknak a segítségével olyan megalkuvásos megoldást reméltek létrehozni, amellyel a szerb emigránskormány rontsál külsőleg is Tito szovjet-kormányára helyettesítené. Mintegy megerősítésképpen annak, hogy a brit politika Churchill közlései értelmében visszavonul a Halkánról, Tito akkoriban Sztálinhoz intézett üzenetet, melyben „partizánosztagai harcosai, parancsnokai és komisszárjai nevében a dicső vörös testvérhadseregét“ üdvözölte. „Harcunknak a szovjetnél» által való elismerése számunkra mindig az első és legfontosabb volt és lesz“ — fűzte hozzá.

A Görögországban végbemenő történések részletes vázolásától ezek után lemondunk. Elegendő utalnunk arra, hogy egyes úttalan vidékeken ejtőernyővel leereszkedett szovjet tiszték segítségével ott is tiszta kommunista banda szervezetet hoztak össze. Ennek katonailag még kevesebb volt a jelentősége, mint az 1943 késő őzén mindenütt összevert és sarokba szorított Tito-bandáknak. Tipikus volt itt

is, hogy a kommunista bandák terrorisztikusan jártak el a görög nemzeti beállítottságú csoportok ellen, és hogy a londoni szovjet-lengyel klubhoz hasonlóan Angliában egy kommunista-görög emigráncsoport is fellépett, amely Moszkva utasításai szerint hamarosan megindította a politikai hadjáratot György király és menekütkormánya ellen. Teherán óla Churchillnek és Edennek a görög kérdésben lelt nyilatkozatai is ugyanazt az irányzatot mutatják már: Anglia a szovjetbefolyással szemben elhagyja a küzdőteret. A szovjetimperializmus terjeszkedésének fokozatosságát tehát itt is meg lehet figyelni. Az olajfolt előrenyomul.

Szatírbjáték Benes körül

Fontosabb és egyben mulatságosabb is ez a folyamat a cseh menekültkormány esetében. Benes ugyanis, ellentétben a lengyelekkel és szerbekkel, elejétől fogva leghűségesebb csatlósa Moszkvának. A cseh sajtó a szovjetkormány és a londoni lengyel emigránsok között támadt viszálynak mindjárt a kezdetén egészen szabadjára eresztette a lengyel szomszéd iránt való régi gyűlöletét s fenntartás nélkül a szovjetálláspontot képviselte. Benesnek már 1943 kora tavaszán szándékában volt, hogy cseh-szovjet szövetség tető alá hozása végett maga menjen Moszkvába, amint ezt Sztálin nyilván hosszabb időre óhajtotta. Az angol kormány azonban kifogást emelt. Az 1941-beli angol-szovjet szövetségi szerződés ugyanis kimondja, hogy a háború alatt a két kormány egyike se kössön kétoldalú különegyezményt az európai szövetséges menekültkormányokkal. Ezt a kikötést eredetileg alighanem szovjet kívánságra vették be a szerződésbe, mert Sztálin ezzel meg akart akadályozni minden olyan Anglia által való titkos blokk-alakítást, amely ellene irányulhatna és a „cordon sanitaire“ régi eszméjét ismét feltámaszthatná. A csehek esetében viszont maguk az angolok hivatkoztak erre a szövetségi kötelezettségre s Benesnek újra ki kellett csomagolnia koffereit. Az októberi moszkvai külügyminiszteri értekezleten aztán a szovjetkormány óhaja szerint rendezték ezt a kérdést. Edén kénytelen volt visszavonni az angol óvást. November végén Benes megérkezett Moszkvába s végül alá is írta a régóta áhított egyezményt, amelynek értelmében a szovjetbefolyás

közvetlenül Középcurópa szívébe hatolna, amennyiben ez a paktum valaha is jelentőséget kapna.

Ménesnek a Szovjetunióval való kapcsolatai addig egészen a hivatalos szovjetdiplomácia síkján mozogtak. Talán azt hitte, hogy a lengyelekével éppen ellentétes taktikával menekülhet meg leginkább a teljes szovjetesítéstől. De hamarosan kitűnt, mennyire nem vette számításba a szovjet-imperializmus belső törvényét. Mert a moszkvai rádió 1941 február végén egyszeresük annak a Goltwald nevű cseh kommunistának egy beszédét közvetítette, aki már az 1935-beli VII. kommunista kongresszuson képviselte Moszkvában a cseheket, most pedig a Kominternnek abban a „felszámoló-bizottságában“ tevékenykedik, amelyben Dimitrov a „feloszlátott“ szervezet ügyeit buzgón tovább vezeti. Goltwald meglepően éles támadást intézett a cseh cinigránskoruánv s főként személyileg Benes ellen. Kijelentette: „A londoni menekültkormáoy reakciós. Teljesen újjá kell szervezni a kommunisták és szociáldemokraták soraiból.“ Más szavakkal: miután Moszkva aláírta az egyezményt a csehekkal, itt is érkezettnek látszott a szovjetimperialista áthatolás harmadik fokozatának az időpontja.

A londoni cseh emigránskormány eddig az időpontig a benne képviselt kommunisták teljes támogatásával kifejezetten nemzeti centralista jellegű volt s ennél fogva hevesen támadta a Hodza volt miniszterelnök vezetése alatt álló szlovák emigrációt is. Most pedig Gottwald egyszeresük kijelentette, hogy a jövőbeli Cseh-Szlovákiát föderatív alapon kell felépíteni. Az ütés Benesnek szólt.

Angol folyóiratok¹⁾ a kommunistáknak a szlovák kérdésben bekövetkezett e pálfordulása hállerét a következőképpen vázoltak: licitessel már moszkvai látogatása során közölte Molotov, hogy a centralista cseh politikát föderalista politikával kell felcserélni. Benes azonban erélyesen ellen-

¹⁾ Tribune, 1944. 2. februári szám.

kezeli s rámutatott, hogy a cseh állam 1938-beli összeomlását a centralizmustól való eltérés okozta. Londonba való visszaérkezése után ugyanezt az álláspontot képviselte emigráns-államtanácsa egyik ülésén is. Ez jó alkalom volt a moszkvai és londoni cseh-kommunista csoportnak arra, hogy a cseh emigráció szovjetesítésének harmadik fokozatához való átmenetet végrehajtsa.

Benes azon vette észre magát, hogy a moszkvai zsargon őt is a „reakciósook“ közé sorozta. Ugyanezzel a szemrehányással vette kezdetét egy évvel előbb a londoni lengyel, majd valamivel később a kairói jugoszláv menekültkormány elleni hadjárat. A motor berreg s a gép ebben az esetben is a pontosan meghatározott ütemben halad. A kommunista Gottwaldnak ettől az első előretörésétől kezdve világos, hogy adott időpontban továbbiak következnek s hogy végeredményben nem egy Benes alatti cseh egységállamnak, hanem szovjetcsehszónak kellene létrejönnie.

Előretörés a nyugati Földközi-tengerre

„Ikarosz kora“ c. nemrég megjelent könyvében Giselher Wirsing megpróbálta vázolni földünk mai mozgató hatalmainak nagy világálláspontjait. Wirsing az „uráli“ álláspontot n következőképpen fejti ki:

„Ha azt a nézőpontot foglaljuk el, amelyből ma a világot a Szovjetunióból áttekintik, vagyis például az uráli nagy szovjet termelőközpontokba állítjuk magunkat, akkor az európai földrész tényleg egészen más alakban mutatkozik. Onnan nézve látjuk, miként tárul a roppant, alig tagozott északázsiai földtömeg a balti államokon át a Keleti tengerig és folytatódik Lengyelországon keresztül az északnémet alföldben, ahol aztán Hollandiánál és Északfranciaországban eléri a távoli Atlanti óceánt. Tovább délre tekintetünk a Dardanellák által elzárt Fekete-tengert éri, azontúl pedig, már távoli messzeségben, a két szűk kaput, a Suez-csatornát és a gibraltári szorost, amelyek viszont a Földközi-tengert zárják el a nyílt óceánoktól. Ha meg erről az mali nézőpontról kelet felé fordul tekintetünk, akkor a Csendes-óceánig terjedő földtömeg még a mai viszonyok között is csaknem állekinthetetlen. A Csendes-óceán távoli sávként mosódik el a láthatáron. Déli irányban pedig a l'aniir és Belső-Ázsia hatalmas hegységeiben a kazaksztáni sivalagsávok által még különlegesen ki is emelt, leküzdhetetlen torlaszok merednek felénk, amelyek az ázsiai földtömeget kél, egymástól csaknem elkülönülő kontinentális komplexusra osztják. S ha ott az Uralmi egy nagyhatalom áll, akkor annak tekintétét minduntalan a szabad világtengerhez vezető kijárat csalja és vonja mintegy mágneseesen

magára, amely vagy Északeurópán, vagy a Dardanellákon és a Földközi-tenger medencéjén keresztül vezet. Itt előretörni, a kapukat szétzúzni s végül minden országot egészen az óceánig előzönlcni, ezen az nráli nézőponton állva ez lesz minden cselekvés vezéreszméje, mihelyt ehhez csak valamelyes hatalom és lehetőség megvan.“

Az „uráli nézőpont“, amelyről Wirsing beszél, nem más, mint az ebben a háborúban kifejlődő szovjetimperializmus. Az események olyan gyorsan követik egymást, hogy talán még nem vált világossá, mennyire elhatározó földközi-tengeri hatalommá kezd lenni 1943 nyara óta a Szovjeturalom. Az a kísérlet, hogy Tito szovjetbandái révén lábat vessen az Adriánál, csupán egy része ennek a folyamatnak. Közvetlenül ehhez csatlakozik a Szovjethatalom algíri és délolaszországi fellépése. Mint látjuk, a tulajdonképpeni góc, Törökország, egyelőre mind földrajzilag, mind pedig politikailag kivéd marad a játékon. Míg a cárizmus csak a keleti földtömeg felől tudott-nyomást gyakorolni a Dardanettákra, a Szovjethatalomnak sokkal messzebbnyúló tervvel módjában van egyidejűleg, nyugatról is közeledni a Dardanellákhoz. Ez csupán azáltal lehetséges, hogy a Szovjetunióknak hivatalos diplomáciája és katonai hatalma mellett a kommunista akció is, rendelkezésére áll. Miután a Földközi tengerre való előretörés első kísérletét a Vörös-Spanyolország csúfos bukásával fel kettett adni, most egy sokkal messzebbmenő programú van megvalósulóban. Ez közvetlenül belevág a brit-amerikai hatalmi érdekszférába s megintcsak a szovjetdiplomácia és a nemzetközi kommunista akció kombinációján alapszik.

Amikor tíz amerikaiak 1942 novemberében megszállták Francia-Északafrikát s nemsokára ezután felvetődtek az első tetemes nehézségek“ Északafrika belső politikai kialakítása terén, bizonyára még senki sem gondolt a Szovjetre. Heves brit-amerikai hatalmi küzdelem fejlődött ki, amelyben Darlan tengernagy, majd ennek meggyilkolása után

Giraud az amerikai, de Gaulle pedig a brit érdekeket képviseli! Az amerikaiak szekértőjei és bábjai: Darlan, Giraud, Hergerrl, Peyroulon és Puchou eleinte fölényben voltak. De Gaulle dühösen ült Londonban. A gaullisták azt vetették Giraud szemére, hogy diktatúrára törekszik. E szemrehányás elhárítására Giraud és Peyroulon 1943 február 22-én szabadon bocsátja a Daladier által még 1939-ben Algírban internált 27 kommunista képviselőt. Peyroulon ezzel kapcsolatosan kijelenti: „Az elatizmustól feltartóztathatatlanul az ellenőrzött szabadság felé haladunk“. Ezzel a trójai ló hasa kiürült. Nemsokára égni fognak Trója csarnokai.

Casablancában Churchill és Rooseveltt 1943 januárjában ki akarta kényszeríteni Giraud és de Gaulle kibékülését. Ez azonban éppoly futólagos volt, mint egy filmkép. Amikor kiderül, hogy Giraud a kommunisták szabadonbocsátása terén már visszavonulóban van, előrenyomul de Gaulle. Junius 3-án hivatalosan megalakítják az úgynevezett algíri fdsza hadi tisi bizottságot Giraud-val és de Gaulle-lal mint egyenjogú elnökökkel. Noguesnek már másnap le kell mondenia és egy héttel később Tangerbe szökök. Júliusban Giraud washingtoni és londoni látogatással mégegyszer megpróbálja menteni a menthetőt. Rooseveltt elejti. 1943 augusztus 1-én a bizottság új szervezeti szabályzatot kap. Eszerint Giraud a jövőben már csak a katonai, de Gaulle ellenben az összes polgári kérdésekben és az általános politikai irányvonal tekintetében ittetékes. Augusztusban megkezdődik ismert politikusok letartóztatásai, a Vichyből Algírba szökött Pucheu volt miniszterrel az élen.

Augusztus 27-én aztán figyelemreméltó fordulat áll be. A szovjetkormány hirtelen elismeri az algíri bizottságot „francia kormány“ gyanánt. Rooseveltt és Churchill, akik ebben az időben éppen együtt ülnek Washingtonban és Badoglio áruló akciójának a lebonyolítására várnak, nincsenek tájékoztatva szovjet szövetségesüknek erről a lépéséről. Különösen Rooseveltt hónapok óta rendszeresen halo-

gatta az algíri bizottság elismerését. Szabad kezet akar egy Franciaországba való bevonulás cselére s nem akarja lekötöni magát az általa gyűlölt de Gaulle mellett. Most azonban Anglia és az USA kénytelen szintén kimondani a bizottság elismerését. Ez azonban, elleniében a szovjet elismeréssel, csak feltételes, mert a bizottságot nem „francia kormány“ gyanánt, hanem csupán a megszállt területek közigazgatási szervezeteként ismerik el. Ez az Algírba való szovjet előretörés jóval több egyszerű taktikai fogásnál. — egyike annak a sok oldalbavágásnak, amelyet a Szovjet szövetségeseinek ad. Kezdetre a Szovjetunió nagy földközi-tengeri politikai offenzívájának. Moszkvában az algíri személyiségek okos mérlegelése alapján rájöttek, hogy a hiú és hatalomra vágyó de Gaulle mélyen megbántotta az a mettőzés, amelyben az angolok és amerikaiak részesítenék. Ez a körülmény, — így számítanak a Kremlben, — kedvező kiindulási pontot nyújt.

A Moszkva részéről történt teljes elismerést de Gaulle egy beszéde előzte meg, amelyben mélyen meghajolt Sztálin és a Szovjetunió előtt, s amelyben mindenekelőtt kijelentette, hogy hatáskörében megsemmisít mindenkit, aki a Szovjetlel való legszorosabb együttműködés ellen nyilatkozik. Ebben az időpontban a 27 kommunista képviselő már messze szétágazó szovjet szervezet-hálózatot épített ki. Csatlakoztak hozzájuk azok a francia kommunisták, akik eladdig Londonban laléizkadlak. De Gaulle erre Petit tábornok vezetésével Moszkvába katonai missziót küld, amelyet Sztálin szeptember 16-án fogad. Egyidejűleg a gauttista sajtó mind nyílabb szemrehányásokkal kezdi ittetni Angliát és az USA-t. Most ugyanis már teljes mértékben védve érzi magát a Szovjethalalomtól. Szeptember végén közük Vysinszkij helyettes külügyi népbiztosnak az algíri földközitengeri bizottságba szovjetképviselőként való kinevezését. Néhány nappal később Bogomolovot, a szovjetkormánynak a londoni menekültkormányok melletti addigi képviselőjét, nagykövetként Algírba küldik. Mindkellen, Vysinszkij és Bo-

gomolov, hamarosan nagy vezérkarokkal jelennek meg. Vysinszkij a földközi-tengeri térség szovjet befolyásolásának a stratégiáját irányítja, míg Bogomolovnak az algíri bizottság szőkébb körében való taktikázás a feladata. Mostantól kezdve az algíri és marokkói kommunisták nyílt támadásba mennek át. Evégből megjelenik Moszkvából a francia kommunista párt tulajdonképpeni vezérkari főnöke, Andié Marly, aki mint a francia flotta 1919-beli lázadásának a feje, a spanyol polgárháborúban pedig mint az albncelei hóhér váll hírhedtté. Marty Sztálin szőkébb politikai vezérkarához tartozik s egyik legfontosabb képviselője a Kominternnek, amelynek felosztatását néhány hónappal azelőtt a világ valamennyi tökfilkója megtapsolta. Megérkezésekor kijelentene: „A tisztogatásnál végét kell vetni a szelíd módszereknek. A Szovjetunió példája lebegjen szemünk előli, mint amely sohasem tört meg ötödik hadszínpontot.“

Elhangzott az „épuration“ /tisztogatás/ jelszava. A kommunista képviselők Marokkóban és Algírban városról városra utaznak s tömegtüntetéseket rendeznek, amelyeken követelik mindazoknak a tisztviselőknek és magánosoknak a letartóztatását és kivégzését, akik valaha együttműködtek Bélain tábornaggal; mindez pedig egy olyan tartományban történik, amely még csak néhány hónappal azelőtt szerves alkotórésze volt a Pétain-uralomnak. Undorító játék indul meg. A tisztogató bizottság előbb csak Giraud hadseregének néhány tábornokához és tisztjéhez mer hozzányúlni a civilek és hivatalnokok ezrei mellett. Emiatt a kommunisták támadása teljes erővel maga Giraud ellen irányult. Giraud már 1943 november 10-én kiválik az Algirbizottsághól s már csak a hadseregfőparancsnoki állást tartja meg, a hadseregben azonban továbbra is dúl a giraudisták és gaullisták közötti viszály. A trikolor /Giraud/ és a Iotharingia kereszt /de Gaulle/ közötti ellentét Korzika megszállása során újólá olyan hevesen fellángolt, hogy a szigetel elfoglaló francia csapatok közöli véres ütközetekre

került sor. Ezzel Giraud mint politikai figura egyelőre elintéződött. Teljes visszalépését már csupán az amerikaiak akadályozzák. Florimont Bonte kommunista képviselő azonban egyik beszédében, amelynek közlését meggátolták, már novemberben követelte Giraud letartóztatását is.

A franciáknak franciák elleni harca, amely a Dal ian és de Gaulle közötti nyílt viszályal már 1912 novemberében kezdetét vette s Darlan meggyilkolásában érte el első tetőpontját, most a legszélesebb fronton kitör. Kísértetiesen terjed a polgárháború. Most az André Marly és a spanyol polgárháború egykori nemzetközi dandárjának más tagjai vezette kommunisták kezdik megszabni a fejlődés lempóját.

Az amerikai partraszállás utáni első hónapban az észak-afrikai francia tartományokban Darlan tengernagy, Nogues tábornok főholytartó, Giraud tábornok, Derrien tengernagy, Puc.heu miniszter, Hergeret tábornok, Peyrouton l'ökormányzó, Lemaigre-Dubreuil miniszter, továbbá De Gentilhomine tábornok, Dsibuti volt kormányzója és Hoisson, Francia-Délnyugatafrika főkormányzója, voltak a sznka-dánnozgalom irányadó fejei.

Egy esztendővel később a kép ez: Darlant már régen meggyilkolták. Giraud kivált az Algir-bizottság vezetőségéből, politikailag nincs semmi hatalma, katonailag pedig a kommunizmus felé hajló De Troquel ügyvéd felügyelete alatt áll, aki katonai biztosi szerepet kapott. Nogues, Marokkó főhely tartója, letartóztatása elől külföldre menekült. Bergeret tábornok, aki előbb Darlan jobbkeze, majd Giraud helyettese volt, letartóztatásban van; a kommunisták lömeggyűléseken azt követelik, hogy éppúgy löjjék agyon, mint Pucheu-t és Peyroutont, Algír Giraud által csak 194.1 januárjában kinevezett főkormányzóját. Ugyanarról a Peyroutonról van szó, aki az internált kommunista képviselőket kiszabadította. Da Gentilhomme tábornok és Boisson főkormányzó is börtönben osztozik Bergeret sorsában.

De már régóta nem csupán azokról az ismert politikusokról és tábornokokról van szó, akik előbb Franciaországot, aztán a marsallt elárulták, az amerikaiakat behívták és most ugyanazoktól az erőktől semmisülnek meg, amelyeket felszabadítottak. Francia-Északafrika fölött relenetes betűkkel lebeg most az „épuration“ szó. De Gaulle 1943 novemberében Laurent képviselő elnöklésével tisztogatóbizottságot alakított. Ma a kommunisták azok, akik sajtójukban a letartóztatandók neveit denunciólják. A múlt év őszétől megkezdődtek a tömeges letartóztatások és nyomokban a pörök is. Ez év márciusában egészen a hírhedt moszkvai pörök mintájára rendezték meg az első nagy látványos pört Pucheu ellen. Ez halálos ítélettel végződn, amelyet végre is hajtanak, jóttehet az angolok szívesebben látták volna a megkegyelmezést. Moszkvában Sztálin ügyészét Vysinszkijnek hívták. A Szovjet földközi-tengeri bizottságbeli képviselője is ezt a nevet viseli. A Szovjetunió bolsevista viszonyokhoz képest szokatlanul ápoltnak látszó volt főállamügyészének okos, szúrós, jéghideg szemei a cvikker mögött rideg közönnyel siklottak végig a letartóztatandók Laurent összeállította jegyzékén. Vysinszkijnek itt nem kell előlépnie: elegendők a széljegyzetek, amelyeket a tisztogatóbizottság aktáira ír.

A Pucheu elleni hangos pör annyival figyelemreméltóbb volt, mert a gaullista hadbíróság végül is kénytelen volt elejleni a Pucheu ellen felhozott személyi vádakat. Döntő vádpontnak, amellyel a halálos ítéletet megokolták, csak az maradt, hogy Pucheu mint a vichyi kormány belügyminisztere egy bolsevistaellenes francia légió alakítását engedélyezte. Valójában tehát nem Pucheu meglehetősen nyomorúságos alakja ült a vádlottak padján, hanem az anyaországbeli franciáknak azok a milliói, akik a szovjetterjeszkedés és Franciaország kommunista áthatolása ellen fordultak. A „Tablet“ c. angol folyóirat a halálos ítéletet „justizmord“-nak minősítette s mint a legvégzetesebb dolgra rámutatott, hogy Pucheu-t egy kommunista csoport

már 1943 augusztusában halálra ítélte; de Gaulle tehát egyszerűen engedelmeskedett a kommunista döntésnek. Valóban, az algíri kommunista lapok a pör folyamán nyíltan utaltak a titkos halálos ítéletre, úgyhogy még a feltevése is elesett annak, mintha Algírban „törvényszék“ ült volna össze. Így a Phicheu-re irányzott lövések szükségszerűen a kommunista terror diadalát jelentették. Angliában és Amerikában az illetékesek kínosan érintve csak váltakat vonogatták... Vysinszkij határozott magatartásával szemben nem mertek közbelépni s ennél fogva a felelősség a XX. századnak ezért az angol-amerikai megszállás alatti területen elkövetett legnagyobb „Justizmord“-jáért (téves bírói halálos ítélettel elkövetett gyilkosság) egyérlelnűleg Angliát és az Amerikai Egyesült Államokat terheli.

A letartóztatási listákon válogatás nélkül hol magas és közepes állású igazságügyi tisztviselők, bírák és ügyészek, földbirtokosok és iparkamarai hivatalnokok, hol különféle ifjúsági szervezeteknek egyszerre húsz vezető embere, hol pedig az algíri erdőigazgató, vagy a frontharcos-szövetség vezetőségi tagjai találhatóak. Néha 500 személy is egyetlen napon. A letartóztatás többnyire egyet jelent a főbelövással, amelyet a gaullista tisztekből álló meknesi hadbíróóság rendel el. A tisztogató-bizottság azonban a kommunisták szerint még így is túlságosan lassan dolgozik. Ezért újév körül kezdtek áttérni a számkivetési listák módszerére, amely Sulin és Robespierre idején volt napirenden.

Giraud sokáig igyekezett legalább hadseregét védeni. Mióta azonban végleg a falhoz szorították, a tisztogató-bizottság lassanként oda is beavatkozik, Giraud vezérkarámi egyik tábornokát már 1943 őszén 30 napi várfogsággal büntették meg amiatt, mert a tiszti kaszinóban kifogásokat emelt Le Troquet katonai biztossá való kinevezése ellen. Koenig tábornokot fegyelmi büntetéssel sújtották, meri „tisztelen megjegyzésekkel küldött vissza ügyiratokat a katonai biztoshoz“. Nemsokára ezután eltűnt a süllyesztőben.

Közben Bogomolov szovjetnagykövet otthonosan be rendezkedett a magasan Algír fölött fekvő „Mustafa supérieur“ nevű diplomata-negyedben levő fényűző villájában. Itt van az afrikai bolsevista akció ideggóca. De Gaulle az úgynevezett Tanácskozó Gyűlés képében valami parlament-félét alakít, de szigorúan vigyáz arra, hogy ez a 84 képviselőből álló intézmény ne befolyásolhassa árnyékkormányára tulajdonképpeni ügyvezetését. Bogomolov első nagykövetként jelenik meg e Tanácskozó Gyűlésben, amelyben a kommunistákat egyelőre csak hat képviselő reprezentálja. De Gaulle a bizottságnak Giraud kibuktatásával kapcsolatos átalakításakor helyeket kínál fel a kommunistáknak a kormányban. Ezt azonban Marty elutasítja, mert nem ért egyel de Gaulle lat, aki önállóan nevezi ki bizottságába a „minisztereket“, míg a kommunisták azt követelik, hogy maguk válogathassák meg kormányképviselőiket. Minimális követelésként maguknak igénylik a tájékoztató-minisztériumot, vagyis az egész propaganda-gépezetet. De Gaulle csak olyan jelentéktelen tárcákat akar nekik átengedni, mint a közegészségügyi minisztérium. Így mindössze néhány nappal azután, hogy Giraud-t kommunista nyomásra hidegre lelték, új fordulat történik.

1792 június 20-án Morris, az Egyesült Államok párisi követe, a következőket jelentede kormányának: „Az anarchia példátlanul magas fokot ért el. A féktelen klubok olyan nagy rémületet és olyan nagy félelmet keltenek, hogy jogosan feltételezhető, miszerint Franciaország lakossága ma még egy zsarnokot is jótevőnek tekintene, ha az olyan személy- és vagyónbiztonságot nyújtana, amilyenek még Európa legrosszabbul kormányzott népei is örvendenek.“

Azokban a napokban tartotta Robespierre híres beszédét, amelyben a szónoki emelvényről ezt kiáltotta: „A gonosztevők hosszas büntetlensége hóhérrá tette a népet. A nép haragja Isten haragjai“ Az az időszak ez, amelyben a hóhérszekerek minden reggel végigzörögnek Párizs hepe-

hupás aszfaltján, amelyben jakobinusok sajtója minden nap új letartóztatandók neveit hozza nyilvánosságra s vörössapkás emberek egyremásra hatolnak be magánlakásokba, hogy igazolvány nélkül házkutatást tartsanak, ami nemcsak az illető politikai gyanúsága, hanem éppúgy ezüst evőeszközei és felesége ékszerei miatt történik. Ezért írja 1792 november 5-i számában a „Mercure de France”: „Minden negyedórán elkövetnek egy-egy lopást anélkül, hogy a tolvajokat megbüntetnék. A rendőrség nem mutatkozik, a bíróságok túlterheltek, a letartóztatottak tömege olyan nagy, hogy a fogházak nem elegendők. Csaknem valamennyi vendéglő zárva van. Rongyos fickók egész csapatai egy mindenféle bélyegzőkkel ellátott csupa cafat papírpénz eladásából élnek, amely piszkosabb, mint azok, akik vele kereskednek.“

1941 december 8-án viszont a „Dépêche Algérienne“ ezt írta: „A bizonytalanság, amely egy idő óta jó Algír városunkban uralkodik, a mindenfajta orvtámadások és rablások mindennapi beszédtemák és ösztönzik a gonosztevőket. A felső város bizonyos főutcáiban fiatal banditák uralkodnak, akik nappal fekete-kereskedelemmel foglalkoznak, este pedig a járóelőket fosztogatják. Marseille-ben és Párizsból egész bandák jöttek Algírba és itt révül veres Iámadásokat követnek el polgári személyek ellen. A bűnözés megnövekedése arra vezethető vissza, hogy a rendőrséget és az igazságügyi hatóságokat a Vichy-hívek elleni tisztogató-hadjárat annyira túlterheli, hogy nem tudnak törődni a polgári lakosságnak a bűncselekményektől való védelmével. A ráadásul elkövetett sorozatos csalások annál rosszabbak, mert Algírban jelenleg 11 különböző pénzfajta — francia, amerikai, angol, megszállási pénz, stb. — van forgalomban, úgyhogy már senki sem tudja, mikor csapják be.“

Egy casablancai polgári lap azokban a napokban megerte írni, hogy Bogomolov szovjetnagykövet a 84 képviselő tiszteletére villájában rendezett fogadásra repülő-

géppel hozatott Kairóból orosz kaviárt és pezsgőt. A lapot betiltották, szerkesztőt pedig az „épuration“ áldozataivá lettek.

De térjünk vissza ennek az algíri rémuralomnak általános fejlődéséhez: 1943 november elején lehál a kommunisták visszautasították a de Gaulle végrehajtóbizottságában való részvételt. A nagypolitikában éppen akkor volt előkészületben a teheráni értekezlet, amelyre de Gaulle-t nem kis csalódására nem hívták meg, aminthogy a gaullistákat már előbb sem vonták be az amerikaiak, a Szovjet és angolok Moszkvában elhatározott Európa-bizottságába. De Gaulle 1943 október 8-án Korzikában kijelentette: „Természetes szövetségesünk a kedves és hatalmas Oroszország.“ Akkor még azt hitte, a Szovjet nem egyébért háborúzik Németország ellen, mint hogy Monsieur de Gaulle egy napon bevonulhasson Párizsba. Annak a körülménynek, hogy a moszkvai és teheráni értekezletek alkalmával figyelmen kívül hagyták, bizalmatlanná kellett volna tennie. Az pedig, hogy Simíts ugyanakkor Londonban kíméletlenül kijelentette, Franciarsország soha többé fel nem emelkedhetik, a legmélyebben felháborította. De Gaulle azonban önfejű ember, akiről Harry Hopkins. Rooseveltt barátja, már jóval ennekelőtte jelentette, hogy, amikor Beirutban meglátogatta, szobája zsúfolva volt Napoleon képeivel, szobraival és más. a „nagy korzikaira“ emlékeztető holmikkal. Londonban súlyos csalódásokat élt át. Mintán már előbb magára vonla Rooseveltt személyes gyűlöletét, 1943 tavaszán konokságával sikerült személyi pártfogóját, Churchillt is magára haragítania.

Mindezt de Gaulle azzal vélte ellensúlyozni, hogy mindent a szovjet kártyára telt fel. Elvégre is nem a kommunisták voltak-é, akik Gírnud elleni személyi harcát támogatták? Nem Bogomolov volt-e az, aki Algírba való érkezése után lekötelező szívéltyességgel bánt vele? Nem a Szovjet segítséggel sikerült-e neki valamennyi gyűlölt bel-

politikai ellenfelét vagy börtönbe, vagy a tisztogató-bizottság dó juttatni? Következésképpen nem ő, a nagy de Gaulle tábornok, vott-c az, aki a nyugati politikusok közölt egyedül értette a módját annak, hogy a Szovjet egészen befogja saját céljai szolgálatába?

A fordulat egyik napról a másikra következik be. Marly, a kommunista vezér, miután visszautasította a de (Saulié bizottságába való belépési, Algírban lömeggyülést hívott össze, amelyen hirtelen éles kirohanást intézett a bizottság feje, azaz de Gaulle ellen. Ezzel egyidejűleg a kommunista lapok közölték a pártközpont akcióprogramját, amely szeriül a franciaországi ellenállás rendítettctten oszlopai csupán a kommunisták. Ennélfogva logikus, Imgy Franciaország háború utáni sorsát egyedül a kommunisták fogják alakiinni. Bittotix kommunista képviselő ezen népgyűlésen ezl mondta: „Csak fentarlással akarnak minkéi a bizottságba heengedni, holott mi vagyunk Franciaország leghatalmasabb pártja. Nem egyenként fogunk belépni a kormányba, lumem a kommunisták összessége fogja a kormányt átvenni.“ Néhány nappal később l.apie kommunista képviselő a Tanácskozó Gyűlésben kijelentette, hogy a háborút nemcsak egy kommunista uralom alatt álló Franciaország, hanem Szovjeteurópa fogja kövelótni. Utalt továbbá főként az Északafrikába menekült spanyol kommunistákra, akik újra fegyelmezett szervezetben tömörültek. Marly a maga részéről pár nappal később, amikor a jugoszláv emigránsok közötti viszály első ízben érte el tetőpontját, hevesen kikelt Péter exkirály és a kairói kormány ellen s azt követelte de Gaulle-től, hogy Tito kommunista banda-vezért ismerje el szerb kormányfőként.

A letartóztatási hullám tovább tartott. Rabatból december 8-án 121 tisztviselő letartóztatását jelentették. Néhány nappal később az is hírlett, hogy az Algírba átlendült Flandiu volt miniszterelnökül is katonai börtönbe vetették. De Gaulle helyzete most napról napra nehezebb lett. December 15-én Marly kijelentene, hogy a de Gaulle-bizottság

fél a „néptől“ s hogy a kommunistáknak a bizottságba való belépése egyik feltétele a „hazafiak“ felfegyverzése. Ezt — úgymond — de Gaulle megtagadta; ezzel szemben Giraud-hak köszönhető, hogy Korzikába idejében fegyvereket szállítottak. Most már így fúj a szél.

Miután az áruló Giraud-t, aki megszegte Petain tábornagynak adott becsületszavát, a kommunisták és de Gaulle sarokba szorították, most maga ele Gaulle letl a kommunista támadások célpontjává. Eközben még halálos ellenése. Giraud számára is lehullott egy kis dicséret. Marty és a kommunisták ezúttal egyre nyíltabban „fasizmussal“ vádolták de Gaulle-t, mert szerintük Tanácsadó Gyűlésében bevezette a vezérelvet.

Így száguld a sors a szerencsétlen északafrikai larmányok zürzavaros színpada fölött. Ezek a tartományok még mindig amerikai megszállás alatt vannak. Eisenhower és Murphy azonban már régen feladta a harcot de Gaulle ellen, miután Bogomolov és Marty bevetette a játékba a III. Internacionálé rafinált taktikáját, amelynek célja már senki előtt sem titok. Eisenhower a megkönnyebbülés sóhajával hagyta el az annyira kellemetlenné lett észak-afrikai színpadot.

A kommunisták anélkül, hogy részt vállalnának az Algir-bizottságra háruló felelősségből, egv év alatt elérték, hogy majdnem az egész sajtó és a propagandagépezet egész többi része, mindenekelőtt a rádió, teljesen befolyásuk alatt áll. Még a többnyire régi keletű szovjetfilmek is a moziban háttérbe szorítják a hollywoodi termékeket. Végül ez év január végén Grenier kommunista képviselő kijelenti, hogy de Gaulle parancsuralomra tör, ezért biztosítékokat kell szerezni arra nézve, hogy ne tolhassa fel magát zsarnoknak Franciaországban, amennyiben az invázió sikerül és odajut. „Az egyetlen mód, — mondta — amely által Franciaország meg tudja menteni magát, szovjet rendszer létesítése.“

Mint látjuk, a szovjetizmus álhat Északafrikában követelt taktika, egyelőre a népfront-séma volt. Minthogy azonban

a teljes hatalomnak a kommunisták által való átvétele az amerikai megszálló csapatok jelenléte miatt nem jöhet tekintetbe, Vysinszkij, Bogomolov és a francia kommunista-párhelci alattvalóik ideiglenesen beérik azzal, hogy az országot alulról felfelé egészen hatalmukba kerítik s ezzel egyidejűleg de Gaulle-t lépésről lépésre foglyává teszik a kommunista csoportnak.

Amikor (Churchill Angliába való visszatérése előli ez év január jában de Gaulle-lal Marrakesben hosszas megbeszélést folytatott, nyilván azt a közös határozatot hozták, hogy titokban szembe kell helyezkedni a kommunista térhódítással. De milyen eszközök, milyen támpontok állnak ehhez rendelkezésre? A kommunisták igyekeznek a „Tanácsadó Kamarát“ ellenőrző szervvé átalakítani. „Nem elég javaslatok fölött szavazni“, írta 11)44 februárban a kommunista „Liberlé“, „a betinük rejlő szándékok keresztülvitelét is kontrollálni kell.“ Korzikában, ahol a megszállás után egy kommunista puccs következtében talán még rosszabb Iccroruralom keletkezett, a gauttista hatóságok igyekeznek visszaszerezni azokat a fegyvereket, amelyeket a kommunisták rémuralmuk első napjaiban híveik között szétosztottak. Ez a hatósági akció nem jár sikerrel, s éppúgy alkalmat ad heves vitatongásokra, mint a kommunistáknak az az 1944 március elején támasztott követelése, hogy Maurice Thorcz, a francia kommunista párt volt főtitkára, kapjon beutazási engedélyt Algírba. Mint ismeretes, Thorez 1919 októberében megszökött a francia hadseregből és Moszkvába menekült. De Gaulle meglehetősen vigyázatlan volt, amikor sejteni engedte, hogy Északafrikában való partraszállása esetén Thorezt hazaárulóként kezelné.

Ezek az apró fogások azonban, amelyeket Churchill de Gaulle-lal bizonyára megbeszélte, döntően már mit sem használhatnak. A bolsevizálás már annyira előrehaladt, az ellenálló-erők még a Giraud-hadseregben is már oly mértékben visszaszorultak, az országnak az amerikai megszálló-csapatok által való gazdasági kiszípolozása pedig

már annyim kiélezte a társadalmi feszültséget, hogy a szovjetvezetésnek nem kell többé egyebet tennie, mint tervszerűen folytatni az izgatást, amíg sorát ejtheti a végső rohamnak. Az angolok és amerikaiak már annyira elvesztették a helyszínen befolyásukat, hogy a Kremlben csak a nyomukban következő szovjetlesilés úttörőinek tekintik őket.

Északafrika a földközi-tengeri szovjet tevékenység számára még két további számottevő jelentőségű akció kiindulópontjául is szolgál, Casablanca vidékén már a folyó év tavasza óta ezreit vonják össze az egykor Északafrikába menekült spanyol vörösöknek, akikből egy hadilétszámú szovjet-spanyol hadosztályt képeznek ki. Ezeket a spanyolokat részben angol, részben pedig amerikai egyenruhába öltöztették „Espana“ felírású karszalaggal. Ténylegesen azonban a rabati és Casablancái szovjetkonzulok a politikai szervezői ennek az ott titokban alakuló vörös-spanyol intervenciós hadseregnek. Annyival is inkább így van ez, mert Eisenhower főhadiszállásának Északafrikából Londonba történt áthelyezése óta nemcsak az északafrikai amerikai csapatok létszáma kezd csökkenni, hanem az ottani zavaros állapotokkal szemben lassanként Washingtonban is elvész az az érdeklődés, melyet eredetileg Északafrika amerikai átítatása iránt tanúsítottak. Mindenesetre Spanyolországgra nézve itt nem messze az északafrikai spanyol területtől, új veszélyövezet keletkezik, amihez hozzájárul a brit baloldali sajtónak a tavasz óta élesen spanyolelles izgatása és a blokád-intézkedésekkel való fenyegetőzés. Aligha kétséges, hogy ez a spanyolelles izgatás, amely a jelek szerint egyáltalában nem ittik he a madridi brit nagykövet elgondolásaiba, közvetlenül a Szovjet nyomására vezethető vissza, amely ezzel közvetve földközi-tengeri terjeszkedésének legközelebbi szakaszát igyekszik előkészíteni.

A szovjetpolitika másik, Északafrikából kifejlődő akciója az. arab bennszülöttekre vonatkozik. A kommunisták egy-

részt odahatottak, hogy Algírban és főleg Marokkóban a nemzeti érzelmű berberék és arabok ezrei lelartóztatásba kerüljenek, más részt viszont széleskörű kommunista propagandát fejtettek ki az arabok között is. Ennek érdekében az amerikai megszállás óla támadt nehéz élelmezési helyzetet ügyesen számításba vették, külön aranyelvű kommunista lapot alapítottak s kommunista nőszövetségeket szerveztek. A mecseteket és az arab szokásokat gondosan kímélik. A moszkvai Komintern-központból a bennszülöttek közötti propaganda irányítására szakértők érkeztek, akik részére Vysinszkij nagy apparátusában hamarosan külön ügyosztályt létesítettek.

Az észak afrikai arab bennszülöttek között folytatott szovjetizgatást nem szabad olyan elszigetelt akciónak tekinteni, amely csak a kommnisták északafrikai hatalomrajutására irányulna. Sokkal többről van szó. Hiszen Egyiptomot 1943 őszén akarata ellenére kényszerítették a Szovjetunióival való diplomáciai kapcsolatok felvételére, mire a kairói szovjetnagykövetség a szokott módon hamarosan egy többszáz személyből, azaz propagandistából álló vezérkarrá gyarapodott. Egyidejűleg Szíriában, Libanonban és Irakban is megkezdték a szovjetlel jeszkedés első fokozalbeli nióidszereinek az alkalmazását. I'eirulban, Mappában. Bagdadban és más városokban előbb megalakították „A Szovjetunió barátainak egyesületeit“, melyek nemsokára élénk tevékenységei fejtettek ki. Onnan pedig Iránba, ahol a szovjet hatalom már szilárdan berendezkedett, csak rövid út vezet.

Az arali térségnek Északafrikálól Egyiptomon ál egészen Előázsiáig valói szovjetesítése már a Komintern első fázisában is élénken vilatott léniája volt a moszkvai kongresszusoknnk. Abban az első fázisban teljes kudareot vallott, mert az arabok a valásellenes kommunizmusban csak saját életösztönükkel merőben ellentétes hatalmat tudtak látni. Moszkva organizátorai okultak ezekből a tapasztalatokból.

Most Északafrikának kell játszania a kísérleti terep fontos szerepét, hogy aztán — ha a háhorú előidézte általános zűrzavar tovább terjed, — az arab főterületet egyidejűleg lehessen keletről, — az iráni támaszpontról, — és nyugatról, — az északafrikai támaszpontról, — megoldozni. Ha mindezeket a terveket egybevetjük, könnyen érthető, miért küldte Sztálin Molotov után legfontosabb politikai munkatársát Algírba. Közeli és igen messzi távlatú tervek szelik itt egymást. Középpontjukban Vysinszkij áll. Ezért körülötte csoportosul a földközi-tengeri bolsevista előrenyomulás következő szakasza: Olaszország is.

Vysinszkij — Badoglio védnöke

A szovjetpolitika délolaszországi taktikája annyiban mutatott bizonyos hasonlóságot északafrikai eljárásával, hogy a Szovjetunió — a kommunistáknak magában az országban végzett előkészítő akciója után, — itt is hirtelen, szövetségesei számára teljesen meglepő lépési tett, amellyel igyekezett befolyását biztosítani. 1944 március közepén az angolok és amerikaiak megdöbbenésére közzétették, hogy a Szovjetunió diplomáciai kapcsolatokat vett fel Viktor Immánuellel és Badoglióval. Pontosan úgy, mint három negyed évvel azelőtt de Gaulle esetében, a szovjetdiplomácia mit sem közölt szándékairól az angolokkal és amerikaiakkal. A Kreml lépése annál meglepőbb hatott, mert a kommunisták a Badoglio és a hitelét veszített király elleni belpolitikai küzdelemben nagyon is cselekvő szerepet játszottak. Nem sokkal azelőtt Churchill az alsóházban közölte, hogy a királyt és Badogliót egyelőre, Róma elfoglalásáig, megtartják. A továbbiakat majd meglátják. A szovjet sakkhúzás látszólag ellentmondott a brit politika e magyarázatának. Valójában azonban nem volt egyéb, mint a szovjet terjeszkedési séma harmadik fokozatának előkészítése. A királyság diplomáciai elismerésével Moszkva csupán szilárdabb támaszpontot akart szerezni olasz földön, mint-hogy itt a két másik szövetségese volt a főlény.

A Komintern 1935 augusztusi VII. világtalálkozóján Ercoli olasz kommunista vezér a következő kijelentést tette: „Ha ahhoz, hogy az emberekhez hozzáférközzünk, új modorban kell beszélni, csupasz szövegeket el kell vetni, régi terveket össze kell törni, meg kell változtatni a munka-

módszereket, a szervezeti formákat át kell alakítani, — nos, akkor ezt is megtesszük a legcsekélyebb ingadozás nélkül.“ A délolaszországi szovjetpolitika módszerei pontosan annak a kitűnő receptnek megfelelően fejlődtek ki, amelyet Ercoli akkor, a kommunista taktikának a népfontra való átállítása megvitatásakor, annyira világosan kifejtett.

Olaszországban a kommunisták a Mussolini elleni államszínny és a Badoglio árulása közötti rövid átmeneti időszakban léptek először előtérbe. A kommunista párt ekkor még valójában szétzúllott és gyenge volt s nem volt kellőleg felkészülve arra, hogy rögtön nagyobb szerepet játszasson. Ercoli, — ez alatt az álnév alatt Palmiro Togliatti, az olasz kommunisták már régen Moszkvába menekült vezére rejtőzködik, — csak Badoglio nyílt árulása után merhetett Olaszországba visszatérni. A kommunisták eleinte jobbnak látták a jólismert népfronti taktikához folyamodni s határozott mozgalommal befogni szekerükbe a zugokból szintén előbújó szociáldemokratákat. A múlt év novemberében sikerült is nekik a szocialistákkal egységfrontot létrehozniuk, amelyben persze a túlsúly nekik jutott. Ezzel egyidejűleg a kommunista pártban katolikus szekciót létesítettek, amelynek élére egy volt katolikus képviselő, Miglioli, került; ez már régen, még a fasiszta uralom alatt, átlendült a kommunistákhoz és 1930-ban szintén Moszkvába szökött. Ez a kommunista katolikus mozgalom azzal a jelszóval kezdett munkába, hogy Krisztus volt az első kommunista. A szovjetforradalom évfordulóján Miglioli az. egyik nápolyi templomban istentiszteletei rendezett, amely alatt az oltárt egy sarlós-kalapácsos vörös zászlóval díszítették fel. Így vonult be az istenkáromlás a pápák hagyományos országába.

A népfronti taktikának az is megfelel, hogy a kommunisták egy időre szövetséget kötöttek Sforza és Croce anti-monarchista liberális köreivel. Badogliónak azt az ajánlatát, hogy vegyenek részt a kormányban, akkor még visszautasí-

tották, de ezzel szemben elfoglaltak egyes helyi halalmi pozíciókat. Így például a kommunista Reale Nápoly polgármestere lett. Vysinszkij, aki újév táján szemleutat tett Délolaszországhan, megfigyeléseiből nyilván azt a következtetést vonta le, hogy az olasz kommunisták még nem képesek a halalom teljes átvételére, sőt egy olyan nagyszabású akcióra sem, aminőt Északafrikában gyorsan végre lehetett hajtani. Ugyanekkor nem igen látta ajánlatosnak a Sforza körüli, kifejezetten nyugati tájékozódású liberális csoport megszilárdítását, mert ez a csoport, ha hatalomra jutna, az angolok s esetleg az amerikaiak eszközévé válnék. Ebből a megfontolásból jött létre az az elhatározás, hogy a kommunista propaganda kifejlesztése és a kommunista párt megerősödése szempontjából sokkal előnyösebb, ha a Délolaszországhan szereplő tényezők közül a leggyengébb, nevezetesen Badoglio és a király marad hatalmon; mindenki gyűlöli őket s következésképpen, ha a Szovjetnél váratlan támogatásra és elismerésre találnak, csakis a kezes bábuk szerepei játszhatják. Badoglio már messzemenőleg rendelkezésükre bocsátotta a bari-i rádiót a kommunista propaganda céljaira. Az. AMGOT /a szövetségesek katonai közigazgatási szervezete/ garázdálkodása és a vele kapcsolatos amerikai nagytőke szicíliai és délolaszországi rablóhadjárata szintén csak arra indíthatta Badogliót, hogy a Szovjetben jólfogó ellensúlyt lásson országa angol-amerikai uraival szemben.

A kommunisták propagandatevékenységének szilárd vázát azok a szovjetdelegációk alkotják, melyeket Vysinszkij a Földközi-tengeri bizottság lobogója alatt Nápolyban, Bariban, Brindisihcn, Tarentóban, Messinában, Cataniában és Trapaniban elhelyetett. Ezeket a delegációkat olasz, munkatársakkal dolgozó szovjetoroszok vezetik. Január elején a bari-i rádió közölte, hogy ezeknek a szovjetorosz küldöttségeknek a létesítése Sztálin egyenes kezdeményezésére történt. E delegációk munkáját agyafúrt módon szervezték meg. A délolaszországi városok, főleg pedig Nápoly képét számtalan kommunista plakáttal, jelszavas szalaggal,

vörös lobogókkal, alkalmilag meg nagy szovjetcímerek kifüggesztésével lassanként úgy átváltoztatták, hogy a kommunista befolyás tisztán külsőleg is mindinkább szembevető lett. Ezenkívül Vysinszkij az AMGOT csődjét és az élelmezési katasztrófát is jól kihasználta. A szovjetszervezet Északafrikában amerikai eredetű árúkat vásárolt össze, Délolaszországba szállította s ott szétosztotta a kiéhezett lakosságnak. Ez az akció persze nem lehetett komoly befolyással az élelmezési helyzetre, de propaganda-szempontról hatásos volt. Ezzel kidomborították az angolszászok, valamint Badoglio tehetetlenségét, akik Délolaszországban a felelősséget hivatalosan viselik.

Ugyanebbe a rubrikába tartozik szicíliai és délolaszországi gyermekeknek a Szovjetunióba való szállítása. A szándék, amely a gyermekszállítványok mögött meghúzódik, félrcismerhetetlen. Jönéhány ezer igazi kommunistát akarnak belőlük nevelni, akiket később nyugodtan harcba vethessenek Olaszországban. Hogy ezek a szállítványok milyen méretűek, még nem egészen világos. A múlt esztendő decemberének közepén mindenesetre bel ilyen gyermekszállító hajó kelt útra. Később ezt az akciót egyáltalában cáfolták, ténye azonban mégis kiderült abból az ankarai rádió által 1944 január 21-én közölt hírből, mely szerint egy szovjetlobogó alatt haladó bajó, fedélzetén 750 szicíliai gyermekkel, Port Said közelében aknára futott és elsüllyedt /minthogy pedig a hajó csak lassan süllyedt el, majdnem valamennyi gyermekei meg lehetett menteni/. A német katonák tudvalevőleg még a Kaukázusban is találtak spanyol gyermektelepeket, amelyek még a spanyol polgárháború idejéből származtak. Az olasz gyermekek elhurcolása tehát nem az első eset. Délolaszország lakosságának nagy többsége a jelek szerint felháborodással fogadta ezeket a gyermek-elhajóztatásokat. A szovjet ügynökök valószínűleg emiatt próbálták meg később az ügy eltussolását.

A délolaszországi szovjetpolitika fejlődési vonalai máris világosan felismerhetők. A végső célt, Olaszország szovjetc-

sítését, nem lehel rögtön, hanem csak kerülőutakon elérni. Ehhez — mint már kimutattuk — először is egy minél gyengébb és népszerűtlenebb olasz kormány szükséges, aminek kedvéért a szovjetdiplomácia a Badoglio-rendszert hivatalosan támogatja. Másrészt megfelelő propagandával alá kell ásni az angolszászok hitelét. Erre szolgál a Földközi-tengeri bizottság leple alatt működő hivatalos szovjet-szervezet, amely az olaszországi tényleges, gyakorlati, politikáért semmi felelősséget nem vállal. Az egyelőre láthatatlan fősúlyt most még arra helyezik, hogy a legyengült olasz kommunizmusnak Ercoli vezetése alatt széles alapot építsenek ki, aminek első feltételeit a népfronti politika teremti meg. Ebben a lekinlelben a délolaszországi lakosság fokozódó kifosztására és elszegényedésére való spekulálás éppoly lényeges szerepet játszik, mint az a remény, hogy a kommunista bázist mind Északafrikában, mind pedig a Balkánon sikerül kiszélesíteni. Ebben az általános tervben Olaszországnak összekötő kapocsként kellene szolgálnia. Az angolszász katonai igazgatás hírhedt képtelensége, amelynek durva hibái már magában Angliában és Amerikában is a leghevesebb bírálat tárgyai lettek, valószínűleg kezére játsza az ütőkártyákat a szovjetpolitikának. Ha számításba vesszük, hogy Délolaszország brit és amerikai csapatok megszállta terület és, hogy a Szovjet ott ténylegesen csak Vysinszkij politikai apparátusával léphetett fel, akkor nem ismerhetjük félre azt a céltudatosságot, amellyel a szovjetizmus Délolaszországban eljár. Ott egyelőre a kifejlődő szovjet-imperializmus egyik politikai mellékhad-szinteréről van szó, amely azonban Sztálin terveiben, — Angliának a Földközi-tengerről való teljes kiszorítását illetőleg, — korántsem játszik alárendelt szerepet.

Széles mezőnyt jártunk he, melyen mindenült folyamatban van az „olajfolt“ szovjetpolitikája. A szovjetimperializmus fejlődésének árnyalatai és fokozatai az egyes szektorokban különbözőek. Az általános vonal azonban világosan látható, kivált ha hozzávesszük még a földalatti

munkát azokban az országokban, amelyeket itt nem világitottunk meg különlegesen, mint például Bulgária, Svájc és a francia anyaország. Mindezekben a különböző területeken közös vonása a fejlődésnek, hogy a szovjetimperializmus, — vagy közvetlenül a szovjetdiplomácia révén, vagy kommunista akciókkal és Komintern-befolyásokkal, — mindenütt nyomon követi az angol-amerikai előnyomulást.

Akár Lengyelországról, akár pedig Jugoszláviáról és Görögországról, — méginkább persze Algírról vagy Délolaszországról, — van szó, mindezekben az országokban, ittétőleg menekültkormányaikban még nem is nagyon régen a brit vagy amerikai befolyás látszott kétségtelenül uralkodónak. Láttuk, hogy ezt a Szovjet milyen valószínűtlenül rövid idő alatt szorította ki a legkülönfélébb módszerek alkalmazásával és mindenkor rugalmasan változó taktikával, de állandóan következetes célirányossággal. Ebből fontos következtetések adódnak arra a nagy világtörténelmi fejlődésre nézve, amely a második világháború alakulásai-ban végbemegy.

V. A HARMADIK VILÁGHÁBORÚ ÉS EURÓPA

Egyik dorpati rektori beszédében Alexander Brückner professzor 1880-ban megállapította, hogy a cári Oroszország Nagy Katalin korában naponta 80 négyzetkilométerrel, a XIX. században pedig naponta 123 négyzetkilométerrel nagyobbodott. Az úgynevezett európai Oroszország szibériaiázsiai terjeszkedésének dinamikája nagyon hasonlít az Egyesült Államokéhoz. Csak kevésbé drámaian játszódott le s ennél fogva sokkal kevésbé vésődött be a többi nép tudatába.

Az a képzelőerő, amellyel az ember hatalmas politikai jelenségekkel szemben rendelkezik, többnyire korlátolt. Az ember közvetlen történelmi emlékezőképessége nem sokkal nyúlik vissza tovább, mint körülbelül nagyszülei ifjúkoráig. Azt jelenti ez, hogy a mai európai ember tudatalatti énjében még mindig a XIX. század közepe táján fennállt hatalmi és társadalmi viszonyokat érzi normális állapotnak. Már pedig valójában mind az 1815 és 1911 közötti hosszú békekorszak, mind az európai hatalmak viszonylagos kiegyensúlyozottságának akkor Európaszerte uralkodó tendenciája világtörténelmi kivételes átlapol volt. Ez nem kis mértékben azon múlt, hogy az a két óriás hatalmi lomb, amely ma olyan döntő világpolitikai szerepet játszik, — a szovjet-orosz és az amerikai, — akkoriban népi és térbeli tekintetben egyaránt még csak keletkezően volt.

A szovjetimperializmus igazi jelentőségének és annak a félelmetes dinamikának, amely ebből az óriásbirodalomból indul és beleszi magát Európa közepébe, téves megítélése lényegileg ezen az új jelenségekkel szembeni felfogóképességen alapszik, amely egyes európai népek zömét még most is jellemzi. Ezt annak ellenére is kimondjuk, hogy a könyv szerzőjét esetleg „kioktatni-akarással“ vádolják meg. De ha az ember elfogulatlanul szemügyre veszi főleg az európai népek értelmiségi rétegének szellemi állapotát, rémülettel kell tapasztalnia, hogy azt, amit az fölényes kétkedésnek tart, ma valójában már vakságnak kell nevezni.

Az ebben a könyvben okmányszerűleg összezsúfolt anyag, amely pedig csupán kis töredéke egy beláthatatlanul bőséges adathalmaznak, megcáfolhatatlan. Egész súlyát persze csak akkor kapja meg, ha szem előtt tartjuk, hogy a szovjet katonai hatalom egyidejűleg képes volt szörnyű anyagi fölényénél fogva az európai-atlanti körzetben létező legjobb, legerősebb és legvitézesebb haderőt lépésről lépésre visszacsorítani. Európában azonban még mindig vannak körök, amelyek örömeiket lelik abban, hogy ezt a folyamatot kárörvendő megjegyzésekkel kísérik. Nem akarják észrevenni, hogy ezeknek a keleti német hadseregeknek további visszanyomása szükségszerűen az összes többi európai nép pusztulását is jelentené. Ha a könyv okadatolt anyagának valamelyes érteke van, akkor az abban rejlik, hogy mindenkit elgondolkozásra készít az ittétőleg, vajjon pusztán propagandisztikus állításról van-e itt talán szó?

Kifejtettük, hogy a szovjetimperializmus a szovjetállam kiépítése után miként változtatta át eredetileg világforradalmi programját egy lineáris, egyenletesen az egész világra kiterjedő taktikából konkrét terjeszkedési programmá, — az „olajfolt“ politikájává. Kimutattuk továbbá, hogyan hatja át a Szovjet az európai, előázsiai és északafrikai térséget s azokban milyen támaszpontokat szerzett máris. Ennek során világossá vált a szovjet katonai hatalom, a szovjet-

diplomácia és a nyílt, vagy földalatti kommunizmus befolyásolás összjátéka. Most már csak annak a stratégiai váznak a szükségesség ismertetése van bátra, melyet a szovjetimperializmus alapként törekszik megerősíteni arra az angol-amerikaiakkal való leszámolásra, aminek szovjetfelfogás szerint a mostani háborút követnie kell.

A középpontban a kelet-európai ipari súlypontok szovjetítésének a célkitűzése áll, mint aminőknök a felszülézi és nyugat lengyelországi iparvidék, a eseti térség és a román olajvidék tekintendő. Rámutattunk már, hogy a szovjetalkotmány 1944 januári módosítása ezeknek a majd szovjetkötársaságokká változtatott kelet-európai ipari súlypontoknak remélt bekebelezésére szolgál előkészítésül. A szovjet-hadseregek egész erőfeszítése egyelőre e közeli cél elérésére irányul. A szovjetdiplomáciát és a kommunizmust itt még csak kisegítő eszközökként használják fel.

A szándékolt szovjetterjeszkedésük ebből a középpontjából kiindulva aztán négy, koncentrikus körökbe osztott terjeszkedési irány adódik, amelyeken keresztül az egész európai térség fölötti uralmat akarják elérni. Ezek a következők: először az Északi tenger a jégmentes atlanti kikötőkkel; másodsor a Keleti tenger; harmadsor a Eöldközi-tenger térsége egyfelől a Dardanettáktól a Balkán-félszigeten és Olaszországon át, másfelől Északafrikától Spanyolországig; negyedsor a Közelkelet a Persza-öböltől nyugatra fekvő országokkal.

Az Északi-tenger környékén Norvégiát és Svédországot már az egész XIX. század folyamán állandóan fenyegette a cári birodalom terjeszkedésének közvetlen veszélye. Amikor 1944 tavaszán a szovjetkormány nyilvánosságra hozta a Finnországnak felkínált és Helsinkiben elutasított békefeltételeit, pontként az a követelés szerepeli, hogy a végleges békekötéskor Petsamo kérdését is rendezni kell, ahol ismeretesen értékes nikkellányák vannak, melyek előld) a brit Mond-konszcrn érdektségébe tartoztak. Ezzel

kapcsolatosan még egy semleges és általában véve inkább szovjetbarát svájci lap is megjegyezte:

„Petsamo a Norvégiához tartozó Varanger-, Tana- és Laxe-fjordok közvetlen közelében fekszik, amelyek egész éven át jégmentesek. Hogy Petsamo birtoka a ma régi nagyhatalmi hagyományait újra felfedező Oroszországnak előbb-utóbb csak ugródeszkául fog-e szolgálni arra, hogy ezekre a norvég kikötőkre is rátegye a kezét, azt csupán a jövő mulathatja meg.“

Ezen a célkitűzésen felől nyilvánvaló, hogy a szovjet-imperializmus előre akar hatolni Narvikig s ezen keresztül a svéd ércbányák vidékére. Elég visszaemlékezni arra, hogy a Szovjet az 1940 márciusi kényszer-békekötésnél kötelezte Finnországot, építsen Észak Finnországban az új szovjet-határtól Északnorvégiáig egy hadászati vasútvonalat, amelyhez a csatlakozó stratégiai vasutat a Murmanvidék felé szovjetterületen már előzőleg elkészítenék. Már akkor világos volt, hogy a szovjet békefeltételeknek ez a pontja messzebbre tekintve mit jelent. Az északnorvégiai német hadsereg nélkül Svédország északi vidékei gyakorlatilag teljesen védtelenek volnának. Ha egy szovjethadsereg valamilyen hadászati ürüggyel elfoglalná az ércbányákat, Svédország nem tudna ezzel szembehelyezkedni. Ebben kell tehát látni a tulajdonképpeni értelmét is azoknak a békefeltételeknek, amelyeket Moszkva ez év tavaszán Finnországnak szabott s amelyeket a szovjetpropaganda kissé túlon túl feltűnően „különösen enyhéknek“ tüntetett fel. Enyhéknek, mert a szovjetkormány kijelentette, hogy nem követel sem feltétlen megadást, sem a finn főváros megszállását. Ezzel szemben követelte azt, hogy Finnország árulja el a német északi hadsereget, űzze el, vagy fegyverezze le, mégpedig ha másképp nem lehetséges, szovjet segítséggel, ami természetesen mégis egyértelmű lett volna

¹ „Baseler Nationnl Zeitung“, 1944 márc. 6.

Finnország megszállásával, persze „feltétlen kapituláció” nélkül.

A finn kormány fel is ismerte, hogy ezek a feltételek valójában nem jelentettek volna egyebet, mint a Szovjet imperialista eljárásának általunk jellemzett harmadik fokozatát, vagyis az egyelőre még korlátolt megszállást. Ennek az ügynek svájci megítélésében is¹⁾ arról van szó, hogy „a legfontosabb kérdésekben a mérséklet külső látszata család, mert itt a szovjetdiplomácia taktikai ügyességgel értette a módját annak, hogy nagy, csaknem beláthatatlan horderejű követeléseket úgy fogalmazzon meg, hogy az a benyomás támadjon, mintha a „mérséklődés önkorlátozás” politikájáról volna szó.” A finn hadsereg leszerelésére vonatkozó követelés teljesen kiszolgáltatta volna Finnországot a német seregek leküzdésének ürügyével észak felől végrehajtott szovjetmegszállásnak s ezután az 1940-ben a Baltikumban bemutatott színjáték ment volna végbe megfelelő ütemben.

A szovjetterjeszkedés második vonala szoros kapcsolatban van a finn kérdéssel. Ez a Baltikum visszafoglalására irányul, Finnországnak így, vagy amúgy való megszállására s végül támaszpont szerzésére valahol a Szund mentén, amellyel mind a Keleti tengerről az Északi tengerre való kijárat, mind pedig megfelelő nyomás Svédországra déli irányból lehetővé válnék.

A harmadik terjeszkedési vonal a Földközi-tengerre nyúlik. Ennek szakaszait lényegileg már ismertettük. Ebben az esetben — amint kifejtettük — az a terv, hogy a Dardanettáknál mint a tulajdonképpeni sarkpontot nyugat felől kerítsék he, Törökországot ezáltal kényszerhelyzetbe hozzák s egyidejűleg a Földközi tenger partvidékeinek /az Adria keleti parija. Délolaszország, Korzika, Délfranciaország, Tunisz, Algír Marokkó gyűrűzésszerűen terjedő szovjetéricsével a földközi-tengeri brit pozíciókat aláássák s végül

¹⁾ „Neue Zürcher Zeitung”, 1944 márc. 4.

adott pillanatban a Spanyolország ellen első alkalommal meghiúsult támadást újra megkezdjék. Ez alkotná a zárófejezetet.

A negyedik terjeszkedési vonalat már szintén érintettük. Ennek keleten a Perzsa-öböl a célja, melyet a Szovjetunió hatalmi köre Iránnak az 1907-beli angol-orosz szerződés mintájára érdekszférákra történt felosztása révén lényegesen megközelített. Ettől nyugatra már folyamatban van az előázsiai angol befolyássterületre való behatolás, s miután az arab lakosság nem kevésbé ábrándult ki az Attanlic-Chartához fűzött reményeiből, mint például a lengyelek, egyelőre annak szovjetesítési kísérlete áll az előtérben. Ezen a téren a palesztinai zsidó tömörülésnek nyilván különleges szerepet szántak, mert a Szovjet a háború alatt, úgy látszik, felülvizsgálta a cionizmussal szemben régebben élesen elutasító magatartását is, amint ezt Majszki volt londoni szovjetzsidó nagykövet és későbbi helyettes külügyi népbiztos 1943 őszén I'el Avivban lett látogatása bizonyította.

Az az 1944 március elején Roosevelt és Churchill által nyilvánosságra hozott szovjetkövetelés, miszerint az átszökölt olasz hajóhad egyharmadát át kell adni a Szovjetuniónak. még azoknak a brit köröknek is kinyitotta a szemét, amelyek addig minden lehető görcsös érveléssel tagadni próbálták a Szovjet terjeszkedését. A tengeri hatalom kérdéseiben ugyanis az angol népnek még nem tompult el az érzéke. Annál erősebb lehetett a megrendülése amiatt, hogy Churchill kénytelen volt tényleg késznek nyilatkozni ennek az olasz flottarésznek, vagy az angol hajóhadból való „ellenértékének“ az átengedésére. Hogy viszont Sztálint már évek óta milyen élénken érdekelte egy hatalmas szovjet csalahajóhad megépítése, kiderült Davies amerikai nagykövet „Mission to Moscow“ című könyvéből, amelyben megírja, hogy egyetlen kihallgatása Sztálinnál csak azért jött létre, mert a Kreml ura személyesen kívánt érdeklődni nála egy a szovjetkormány által az egyik amerikai hajó-

gyárban rendelt, de a szállításban késő csatahajó iránt. A második világháborúban aztán a szovjethajóhad csak alárendelt szerepet játszott. A fentebb vázolt tervekkel összefüggésben annál jelentősebbnek kell tűnjék, ha a Kreml most komolyan foglalkozik csatahajóhad összehozásával. Kétségtelen ugyanis, hogy a szovjetimperialista program lényeges részei flotta nélkül csak nehezen valósíthatók meg.

Henry Wattace, az USA alelnöke már 1043 nyarán nyíltan kimondta azt a jelszót, amely e történések mögött meghúzódik. Kijelentette akkor, hogy elkerülhetetlen egy harmadik világháború, ha az angol-amerikai és a szovjet hatalmi alakulatok között nem lehel teljes egyetértést elérni. Wallace beszédének a célja persze az volt, hogy az elnököl, akinek irányzatától ő abban az időben már eltávolodott, valamint az amerikai közvéleményt figyelmeztesse a Szovjettel való „előítélet nélküli“ és minél szorosabb együttműködésre. Ez felelt meg az USA-beli és angliai baloldali körök eszmevilágának és politikai irányzatának, amelyhez Wallace számít. A következő hónapokban, amelyekben a Szovjet barátságtalan hallgatásba kezdett burkolózni, Roosevelt és Churchill valóban nckifutamodott egy ilyen megegyezésnek. Az eredmény a moszkvai és tcheráni értekezlet volt. Ennek az angolok és északamerikaiak terhére menő megegyezési kísérletnek a kudarcát nemcsak az okozta, hogy Sztálin kényszerítette az angolokat mind az Atlantic-Charta politikájáról, mind pedig európai egyensúly-hagyományukról való lemondásra, amint bevezetőleg kifejtettük. Sokkal messzebbmenő volt az a tapasztalat, hogy Sztálin egyáltalában nem volt hajlandó az úgynevezett demokráciák szokásos modorában való tárgyalásokra, hanem a szövetségesek közti kulcshelyzeténck teljes kihasználásával minden téren udvariasan, de hajlíthatatlanul diktálta követeléseit. Később aztán az udvariasság is elmaradt.

Moszkva nevetve, merev következetességgel a leghatározotlntabban visszautasítja a brit vagy amerikai beavatkozás-

nak minden kísérletét abba, amit a szovjet már most a maga kizárólagos hatáskörének tart. Még Willkie is nyomban pofont kapott, amikor 1944 elején a Szovjet iránt egészen barátságos formában csak érinteni is próbálta a balti államok és Lengyelország problémáját. A „Pravdá“-nak ugyanebben az időben közölt az a légbőlkapott jelentése, miszerint az angolok Németországgal való különbékén fáradoznak, szintén ebbe a rovatba tartozik.

Ezért tartotta Smuts tábornok délafrikai miniszterelnök még a teheráni értekezlet idején brit képviselők egy csoportja előtt azt a híres beszédét, amelyben az előállott új helyzetet a legvázlatosabban ismertette. Mindenekelőtt megállapította, hogy az európai szárazföldön nem lenne többé egyetlen nagyhatalom sem, ha Németországot sikerülne legyőzni. Sem Olaszországnak, sem Franciaországnak nincs esélye, hogy nagyhatalmak rangját visszakapják. Európát tehát lényegében szovjet érdekerületnek kell tekinteni, ha Németországot kikapcsolják. Másrészt olyan legyengűtten, mint ahogyan ebből a háborúból mindenesetre kikerül, Angliának sincs semmi esélye arra, hogy az Egyesült Államokkal unióba lépjen, minthogy annak érdekei másirányúak. Következésképpen Anglia legfeljebb azt próbálhatja meg, hogy néhány, az Atlanti óceán partján fekvő kisebb nyugateurópai államot bevesz a birodalmába és ezzel — hozzáfűzhetjük — elvonja őket a Szovjet markolása elől. Bármi volt is Smuts beszédének taktikai értelme,¹ ez volt az első reális beismerése annak, hogy az egyensúly politikája, amelyért Anglia hadba lépett, tarthatatlanná vált, és hogy legfeljebb Európának egy szovjet-brit érdekszférába való felosztása jöhet még tekintetbe, ha ugyan a Németország fölött remélt győzelemre sor kerülhet. — Néhány hónappal később aztán Edent megkérdezték az alsó-

¹ Nem lehetetlen, hogy a hátsóimba-szigetvilágban levő hottand gyarmatokra vonatkozó brit igényt akarták bejelenteni, minthogy Roosevelt n kairól értekezleten éppen abban az időben magának igényelte azokat Japán legyőzése esetére.

házban, fennáll-e Európa ilyen érdekzónákra való felosztásának a szándéka? Ő ezt természetesen tagadta. Ennek azonban a rideg lények beszédével szemben semmi jelentősége nincs. Ha tekintetbe vesszük, hogy az angolok és amerikaiak mindenütt, almi eddig megszálló hatalomként léptek fel, milyen mértékben működtek a bolsevizmus szálláscsinálóiaként, akkor bizony Európa ilyen felosztásának a lehetőségét csak derűlátó humbugnak (árthatjuk. Mert ha a Szovjet közep európai befolyása tényleg olyan nagymérvűvé válnék, ahogyan Smuts jósolta, ugyan hol tudna Anglia Európában még egy hídfőt fenlartani? Elképzelhetetlen ez mind politikailag, mind katonailag.

Ezzel már jellemeztük a brit diplomáciának és egy bizonyos tory-publicisztikának azt a kísérletét, hogy a nyugateurópai népeknek, úgyszintén Törökországnak bebeszéljék: Anglia ugyan pillanatnyilag kénytelen engedni a szovjetkövetelésckncnk, de a döntő pillanatban ő bizonyul majd annak az „erős bolsevistaellenes hatalomnak“, amely vasreteszt tol a Szovjet előrenyomulása elé. Spanyolországban, Svédországban, Svájcban, Törökországban, úgyszintén a holland és belga mcnekültkormányokkal szemben a brit diplomaták és ügynökök titkos beszélgetések során már Teherán óta ebben az értelemben érvelnek. Bizonyosságul egyes folyóiratok, mint az „Economist“, vagy a „Nineteenth Century“ bizonyos kiszólásait hozzák fel. Lehet, hogy a toryk és a londoni City ama belső köre, amely mindig bizalmatlansággal viseltetett Churchill iránt, ilyen elgondolásokkal foglalkozik, ennek a körnek azonban nincs reális jelentősége, mert a háború folyamán Angliában bekövetkezett belpolitikai eltolódást teljesen figyelmen kívül hagyja.

Az angolok túlnyomó többségének az a meggyőződése, hogy a most már majdnem kilenc éve működő brit parlament és a belőle kikerült kormány semmiképpen nem felel meg az angliai népakaratnak. A tömegek erősen balra to-

lódnak. Richard Acland, a szocialista tájékoztatói és gyorsan előretörő Commonwealth-párt vezére, joggal jelenti ki, hogy a jelenlegi parlament a pártközi béke révén hadinyereséget húz. Noha Churchill az 1944 tavaszi pótválasztások során több ízben személyesen is erősen exponálta magát, mégis többnyire baloldali irányzatú képviselőket választottak. Korántsem állítjuk, hogy a kommunizmus már magához ragadta a tömegeket Angliában. Bizonyos azonban, hogy a tömegek, az elszegényedett középosztályt is ideszámítva, világos szociális kurzust követelnek, amit a toryk ismert fogásai a háborús kormányban állandóan kereszteznek. Elég csupán arra emlékeztetni, hogyan juttatta az uralkodó tory-klikk Beveridge-et mérsékeli szociális terveivel a sülyesztőbe, miután elérték azt a propagandisztikus célt, melyet a kormány vele bel- és kiil politikailag követett.

Ezek az angol tömegek külpolitikailag a szovjetáramlattal sodródnak. Nem azért, mintha Szovjetangliát akarnának, — jóllehet a kommunista párt is folyton növekszik —, hanem mert kétségbeesett szociális harcukban csak ilyen módon vélik kiküszöbölhetni az uralkodó felső réteg és a nagytőke régóta elavult előjogait. Ez ugyanis a döntő tény Anglia megítélésében. Az angol tömegek külpolitikai magatartását egyesegyedül belpolitikai céljaik határozzák meg. Már az abesszíniai háború alatt is ebből támadtak azok az indulatok, amelyek akkor Sir Samuel Hoare-t mint külügyminisztert megbuktatták. S ezzel magyarázható Angliának a vörös Spanyolország melletti intervenciója, amelyet a toryknak tűrniük kellett, hogy hatalmon maradhassanak. Az angol tömegeknek az a meggyőződésük, hogy Anglia vízözönelőtti szociális rendszerét csakis egy olyan átalakulás változtathatja meg, amilyen egy háborúval jár. Ez a magyarázata külpolitikai fanatizmusuknak is azzal a kísérlettel szemben, amit Angliában „fasizmus“ alatt értenek. Ezeknek a tömegeknek magától érletődőlcg halvány sejtelmük sincs arról szociális államról, amely Németországban létesült.

Azért gyűlölik Hitlert, mert bebeszélték nekik, hogy valamiféle „Über-Tory“.

A szovjetdiplomácia már régen átlátott ennek az angliai helyzetnek a sziláján. Ezért aztán a londoni szovjetnagykövetségnek sikerült is olyan egyre erősebb belpolitikai tényezővé válnia, amelynek a sajtóban és politikában sok csatorna áll a rendelkezésére. Az angol baloldalnak eddig nincs erős vezére, mégis eléggé hatalmas ahhoz, hogy Churchillt és lory táborát is állandóan a legerélyesebb nyomás alatt tartsa.

Erről persze nem beszél sem a „Nineteenth Century”, amely Anglia döntő belpolitikai kérdéseit tudatosan figyelmen kívül hagyja s a szociális problémával szemben soha állási nem foglal, sem a suttagó brit diplomáin, amikor bizalmas beszélgetései során a inyt külpolitika kélvágányúságál magvarázgalja. Akár arról van szó hogy Churchill. Anderson, Iloare és társaik ábrándokban ringatják magukat helyzetüket illetőleg, akár pedig arról, hogy valami csodában reménykednek, aminek egyáltalán semmi előfeltétele nincs meg, — a döntő sohasem az, hogy az uralkodó angol réteg titokban miként gondolkodik a Szovjetről, hanem egyedül a háborúbeli magatartásuk, mellyel Európa kultúráját elpusztítják s azután kiszolgáltatják a belsőázsiai erőeknek, ha Németország az európai történelemnek ebben a legnagyobb küzdelmében ellen nem áll nekik. Döntő lehat a Lengyelországnak, meg a Péter királynak adott szó megszegése és Angliának a Szovjet előtt az egész vonalon szemmelátható meghátrálása. Egyedül ez számít.

Es az amerikaiak? Náluk aztán igazán világos, hogy soha egyetlen amerikai kormány sem fogja merni felvenni a Szovjetlel a nagy hatalmi küzdelmet csupán néhány európai népnek a szovjetizmustól való megmentése kedvéért. Ez illetőleg mi sem jellemzőbb, mini az USA magatartása Franciaországgal szemben, mégpedig mind Pétain Franciaországával, mind a de Gaulle vezetése alatti szakadárokkal szemben, akiket egy hajszálnyival sem ked-

velnck jobban. Az egyetlen következtetés, amelyet az Egyesült Államokban le fognak vonni, ha másodszor is kiderül, hogy az amerikai intervenció Európában egészen más eredményekre vezet, mint ahogy előbb gondolták, az lesz, hogy az USA visszahúzódik arra az óriás hatalmi körre, melyet e háború folyamán Délamerikában és Nyugtafrikában már megszerzett. Ezenkívül folytatnia kell a Japán elleni háborút, amely távolabbra nézve szükségszerűen mindinkább magára vonja az amerikai érdeklődés súlypontját.

Mindebből pedig mi következik? Európa csak önmaga segíthet magán, mert ha nem, népei sorra belesodródnak a történelemnek abba a rettenetes garatjába, melyet hármias — katonai, diplomáciai és földalatti kommunista — alakjában a szovjetimperializmus jelent. Ez a történelmi feladat, amely ma Németország előtt áll. Ez a feladat sokkal nehezebb, mint ahogyan eleinte látszott. A német seregek nem állnak már mélyen szovjetterületen, hanem Európa keleti szélén. De szövetségeseik hadosztályaival töretlenül és érintetlenül állnak ott s mögöttük egy olyan néppel, amely pontosan tudja, hogy a vereség egyet jelentene nemcsak egy, hanem gyakorlatilag az összes társadalmi rétegek létének a megsemmisítésével.

Az oroszországi hadjárat éveiben a német és más európai katonák milliói mély betekintést nyertek abba, hogy mi a Szovjetunió valójában. Pontosán megismerték a szovjetizmus nyersanyagául szolgáló orosz népet. Megtudták, hogy a parasztok tömege civilizáltság szempontjából még a középkor színvonalán áll, úgyhogy az általános tankötelezettség bevezetése ebben az országban tényleg nagyjelentőségű forradalmi tettnek kettett tűnjék. De ezek a német és más európai katonák azt is megtudták, hogy a mi civilizáltsági színvonalunkról nézve mit jelent a vagyontalanság és az életszepség megvetésének a tana. Ezek a katonák megtudták, hogy ha ez az erőszakuralom valahol betörne Európába, csak kulturális és biológiai életfeltételeink teljes megsemmisülésére vezetne, ahogyan ez a balti országokban

történt. Mindaz, ami a Szovjetunió területein talán hallatlan haladásnak tűnik, töhbnyc olyasmi, ami Európában mindenütt egészen magától érlelődő dolog. Ha tehát a sztálinizmus valahol Szibériában, vagy Kazakszlánban a még mindig csaknem ősemheri állapotban élő lakosság anyagi felemelését jelenthette is, minden differenciáltabb európai területen elkerülhetetlenül olyan nagymérvű színvonalsülyedésre, pusztulásra és rabszolgaságra vezetne, amelyet egy euópai sem tud elképzelni, aki nem saját szemével látta a Szovjet-birodalmat.

A szovjetizmus kiindulópontjai, a materialista törlénelcm- és társadalomfelfogás, az .európai népek számára már rég túlhaladott stádiumok. Hiszen az európai természettudomány is nyomatékosan elvetette az utóbbi évtizedekben a XIX. század materialista tévedéseit s a félösszefüggések egészen új képét alakította ki. Az európai szellem fejlődésének szemszögéből nézve a szovjetizmus alapvető elméletei olyan bámulatosan divatjamúlt limlom, hogy a mi világunkban már egyetlen komolyan gondolkozó embert sem érdekelhet. A Szovjetunió országaiban inkább csak a nép érdekes, amely ezeket a kényszerkezeléseket és fejlődési fokozatokat átszenvedi s ezzel olyan változásokon megy ál, melyek eredményei most még előreláthatlanok. Európára alkalmazva azonban mindez mindenesetre csak kultúra-megsemmisítést s egyáltalában földrészünk népeinek mint önálló szabad egységeknek halálát jelentené. Mert bármennyire tökéletlenek is az .európai politikai és szociális intézmények, bármennyire is csak ezekben az .évtizedekben megy végbe Európában a XIX. századbeli materialista felfogás kérgének döntő áttörése, az európai népek a szovjetizmussal szemben mégis nagy előnyben vannak, amely őket e kezdetleges erőkkal szemben a legmagasabb fokú önérzetre jogosítja fel. A Németországon kívüli európaiak miliói lállák ezt már be s együtt harcolnak és dolgoznak a német seregekkel és a német munkásokkal.

Mások azonban még mindig nem értették meg, hogy

a lét kérdése ebben a háborúban már most éppúgy felvetődön az Atlanti-óceán pariján, vagy az északon, avagy a Balkánon élő népek számára, mint Középeurópa összes népeit ittetőleg. Ezekhez fordulunk annak az embernek a nyílt szavával, aki semmit sem szépít, ugyanakkor azonban teljes tudatában van állhatatosságának és erejének is. Az európai hatalmi kérdések körüli évszázados játéknak vége. Most már csak arról van szó, hogy ez a földrész, amely — bármilyen sebeket ütöttek is kultúrhelyein — a világ nagyobb része éleiének és gondolkodásának középpontja, mint egész fennmarad-e? A szovjetizmus a maga sokféle megjelenésében éppoly kevésbé legyőzhetetlen, mint a perzsák hatalmas birodalma volt, amely hajdan rázúdult a kis Görögország partjaira s azokon végül is szétzúzódott. Akkor, a thermopylei csatában és a salamisi tengeri ütközetben vetették meg az alapját annak, ami a görögöktől a rómaiakhoz, a rómaiaktól a németekhez, franciákhoz, spanyolokhoz és az északi népekhez, majd a Balkán népeihez terjedve ma Európát teszi. Most viszont annak az alapnak a lerakásáról van szó, amely biztosítja, hogy ez a föld rész a jövőben is élni és virágzani fog.